

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OLCAYTU DÖNEMİ İLHANLILARDA DIŞ SİYASET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BORA BEKİROĞLU

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OLCAYTU DÖNEMİ İLHANLILARDA DIŞ SİYASET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BORA BEKİROĞLU

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SEBAHATTİN ŞİMŞİR

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün TARİH Anabilim Dalı'nda 201112517009 numaralı Bora BEKİROĞLU'nun hazırladığı **“OLCAYTU DÖNEMİ İLHANLILARDA DIŞ SİYASET”** konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26.01.2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Nahide ŞİMŞİR

İmza

Üye (Danışman) Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

İmza

Üye Doç. Dr. Serap TOPRAK

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2024

İmza

BORA BEKİROĞLU

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, İlhanlı hanedanının kuruluşu ve özellikle Olcaytu Han dönemi dış politikası, Olcaytu'nun Şiiliği benimsemesi ve bunun dış politikaya etkisi gibi konuları ele almakla birlikte tarihi ve dini bir perspektiften İlhanlı İmparatorluğu'nun gelişimini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

İlhanlı İmparatorluğu'nun kuruluş sürecini, bilhassa Olcaytu Han dönemi dış politikasını, dinî ve siyasal açıdan inceleyerek İlhanlı İmparatorluğu'nun gelişimine ışık tutmanın yanı sıra çalışmamız İlhanlı İmparatorluğu'nun politikalarının nedenlerini, dönemin siyasî ve dini koşullarını, dönemin liderlerinin kişisel tercihlerini ve bunların sonuçlarını analiz ederek okuyuculara tarihi bir perspektif sunacaktır.

Tezimiz, bu literatürdeki boşlukları doldurmak amacıyla yapılmıştır. Bilhassa, İlhanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve Olcaytu Han dönemi dış politikası hakkında Türkçe dilinde yeterli kaynak bulunmaması nedeniyle Türkçe kaynak eksikliğini gidermek ve konuyla ilgilenen okuyucular için bir referans kaynağı oluşturmak en önemli hedefimizdir.

İlhanlı İmparatorluğu'nun tarihi kaynakları, döneme ait tarihî eserler, seyahatnameler, elçilik raporları ve dinî metinler başlıca kaynaklarımız arasında olup çalışmamız, farklı kaynaklardan elde edilen verilerin analiz edilmesiyle hazırlanmıştır. Bu kaynakların analiz edilmesi, İlhanlı İmparatorluğu'nun siyasî ve dini gelişimini anlamak için oldukça önemlidir.

Son olarak, bu tez çalışması için birçok kişiye teşekkür etmek istiyorum. Bu çalışmada, bana rehberlik eden danışmanımın, ailemin ve arkadaşlarımdan desteği olmadan bu çalışmayı tamamlayamazdım. Ayrıca, İlhanlı İmparatorluğu hakkında araştırma yapan diğer akademisyenlere de teşekkür etmek istiyorum. Bu tez çalışması, İlhanlı İmparatorluğu'nun tarihine katkı sağlaması ve okuyuculara yararlı bir okuma deneyimi sunması umuduyla hazırlanmıştır.

BALIKESİR, 2024

BORA BEKİROĞLU

ÖZET

OLCAYTU DÖNEMİ İLHANLILARDA DIŞ SİYASET

BEKİROĞLU, Bora

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

2024, 98 Sayfa

Cengiz Han'ın kurmuş olduğu Türk-Moğol İmparatorluğu'nun Orta Doğu coğrafyasındaki bir unsuru olarak kurulan İlhanlı İmparatorluğu, Orta Asya'dan İran'a, Kafkasya'dan Arap yarımadasına kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Bu imparatorluk, Gazan Han gibi önemli hükümdarları sayesinde dış politikasını iyi bir şekilde yöneterek güçlü bir konuma gelmiştir. İlhanlı İmparatorluğu'nun en önemli liderlerinden bir başkası olan Olcaytu Han ise ardıcılı olan Gazan Han gibi dış ilişkilerde önemli bir rol oynamış ve denge unsurları arasında hassas bir diplomatik duruş sergilemiştir.

Olcaytu Han, İran'daki Şii Müslümanların desteğini almak için bir inanç olarak Şiiliği benimsemiş ve bu da dış politikasını derinden etkilemiştir. Şiiliğin benimsenmesi, İlhanlı İmparatorluğu'nun İran'daki kontrolünü güçlendirmiş ve İran'daki Şii Müslümanların İlhanlı İmparatorluğu'na olan bağlılığını arttırmıştır. Ancak bu yakınlaşma, diğer Müslüman devletlerle ve dini gruplarla olan ilişkileri zayıflatmış ve bazı durumlarda da gerilimlere ve çatışmalara neden olmuştur.

Olcaytu Han'ın dini yaşamı, imparatorluğun dini hayatına da etki etmiştir. Olcaytu Han, İslami sanat ve kültürün gelişimine büyük önem vermiş, sanatçıları korumuş ve bu da imparatorluğun sanat ve mimarisinde farklı bir tarzın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak, Olcaytu Han'ın Şiilik mezhebini benimsemesi ve dini yaşamı, İlhanlı İmparatorluğu'nun dış politikası ve kültürünü önemli ölçüde etkilemiştir. Bu faktörler, İlhanlı İmparatorluğu'nun tarihinde şüphesiz önemli bir yere sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, Olcaytu Han, Diplomasi, Dış İlişkiler

ABSTRACT

FOREIGN POLICY IN THE ILKHANATES OF ULJAITU PERIOD

BEKİROĞLU, Bora

Master Thesis, Department of History

Advisor: Prof. Dr. Sebahattin ŞİMŞİR

2024, 98 Pages

The Ilkhanate Empire, which was established as an element of the Turkish-Mongolian Empire established by Genghis Khan in the Middle East geography, ruled over a wide geography from Central Asia to Iran, from the Caucasus to the Arabian Peninsula. This empire gained a strong position by managing its foreign policy well, thanks to its important rulers such as Ghazan Khan. Uljaitu Khan, another of the most important leaders of the Ilkhanid Empire, played an important role in foreign relations like his predecessor, Gazan Khan, and displayed a sensitive diplomatic stance among the elements of balance.

Uljaitu Khan adopted Shiism as a faith in order to get the support of Shiite Muslims in Iran, and this deeply affected his foreign policy. The adoption of Shi'ism strengthened the control of the Ilkhanate Empire in Iran and increased the loyalty of Shiite Muslims in Iran to the Ilkhanate Empire. However, this rapprochement weakened relations with other Muslim states and religious groups, and in some cases caused tensions and conflicts.

The religious life of Uljaitu Khan also affected the religious life of the empire. Uljaitu Khan gave great importance to the development of Islamic art and culture, protected the artists, and this led to the emergence of a different style in the art and architecture of the empire.

As a result, Uljaitu Khan's adoption of the Shiite sect and his religious life had a significant impact on the foreign policy and culture of the Ilkhanate Empire. These factors undoubtedly had an important place in the history of the Ilkhanate Empire.

Keywords: Ilkhanate, Uljaitu Khan, Diplomacy, Foreign Policy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
HARİTALAR LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırmanın Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4.Araştırmanın Varsayımları.....	5
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.6. Tanımlar.....	7
2.İLGİLİ ALANYAZIN	8
2.1. Kuramsal Çerçeve	8
2.2. İlgili Araştırmalar.....	9
2.2.1. Ermeni Kaynakları	9
2.2.2. Farsça Kaynaklar.....	10
2.2.3. Arapça Kaynaklar.....	11
2.2.4. Diğer Kaynaklar	12
3.YÖNTEM.....	13
3.1. Araştırmanın Modeli	13
3.2. Evren ve Örneklem	14
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	15
3.4. Verilerin Toplanma Süreci.....	15

3.5. Verilerin Analizi.....	16
-----------------------------	----

4. BULGULAR VE YORUMLAR 17

4.1. Moğollar ve Diploması	17
----------------------------------	----

4.1.1. Moğol Hanlığı.....	18
---------------------------	----

4.1.2. Temüçin'den Cengiz Han'a	20
---------------------------------------	----

4.1.3. Göçebe Bir Devlet.....	21
-------------------------------	----

4.1.4. Dünya Nasıl Fethedilir? Moğolların Büyük Dünya Hakimiyeti Düşüncesi ve Dış Politikasının Şekillenmesi.....	24
--	----

4.1.5. Her Şeyi Bölmek: Devletin Cengizogulları Arasında Paylaşılması.....	27
--	----

4.1.6. Uluslararası Bir Hanlıklar Sistemi	30
---	----

4.2. Moğollarda “Elçi” ve Diplomaside Önemi	35
---	----

4.2.1 Elçi	35
------------------	----

4.2.2. Büyük Hanlık ve İlhanlı Diplomatik İlişkisi.....	38
---	----

4.2.3. Moğolların İran'a Gelişi.....	42
--------------------------------------	----

4.3. Olcaytu Han'a Kadar İlhanlılar'ın Siyasi Tarihi ve Dış Politikası	43
--	----

4.3.1 İlhanlılar'ın Kuruluşu ve Hülagü Han.....	43
---	----

4.3.2. Hülagü Han ve Diplomatik İlişkileri.....	49
---	----

4.3.3. Hülagü Han'ın Dini Yaşamı ve Ölümü.....	51
--	----

4.3.4. Abaka Han.....	52
-----------------------	----

4.3.5. Argun Han.....	56
-----------------------	----

4.3.6. Gayhatu Han.....	60
-------------------------	----

4.3.7. Gazan Han.....	62
-----------------------	----

4.4. Olcaytu Han'ın Tahta Geçmesi	65
---	----

4.4.1. Memlûklü'lerle İlişkiler Ve Suriye Krizi.....	65
--	----

4.4.2. Altın Orda İle İlişkiler	70
---------------------------------------	----

4.4.3. Çağataylılar'la İlişkiler.....	75
---------------------------------------	----

4.4.4. Rum Selçuklu'larla İlişkiler	80
4.4.5. Ermenilerle İlişkiler	81
4.4.6. Yeni Müttefik Arayışları ve Batı İle İlişkiler	84
5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
5.1. Sonuçlar.....	93
5.2. Öneriler.....	94
KAYNAKÇA	95

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Harita 1:</u> Cengiz Han Dönemi Asya.....	18
<u>Harita 2:</u> Cengizogulları'nın İmparatorluğu Paylaşması.....	27
<u>Harita 3:</u> İlhanlıların İran'a Yayılması.....	42
<u>Harita 4:</u> İlhanlı Zamanında İran'ın Taksimatı.....	51

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1** : İlhanlılar'ın Soy Ağacı.....65
- Resim 2** : Olcaytu Han'ın Yaptırdığı Mermer Mihrap, İsfahan.....70
- Resim 3** : Olcaytu Han'ın Türbesi (Foto: Dr. Ulaş Töre Sivrioğlu).....74

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

Ayr. : Ayrıca

b. : Bin

Bkz. : Bakınız

C : Cilt

Çev. : Çeviren

d. : Defter

Der. : Derleyen

f. : Fasıllar

Haz : Hazırlayan

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Trc. : Tercüman

TTK : Türk Tarih Kurumu

V. : Varak

Vb. : Ve benzeri

Vd. : Ve diğerleri

Yay. : Yayınları

Yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Birçok yönden, MS on üçüncü yüzyıl “Moğol yüzyılı” olarak tanımlanabilir. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Asya'nın çoğu ve Avrupa'nın büyük bir kısmı, Cengiz Han'ın ailesinin dört ana kolu (Cengizler) tarafından yönetilen Moğol kontrolü altındaydı. Cengiz'in ilk karısı Börte'den dört oğlu, dört Cengizoğulları evini oluşturdu. Cengiz'in ölümünden sonra, Cengiz'in üçüncü oğlu Ögeday'ı halefi olarak belirlemesine rağmen, oğullar imparatorluğu kimin kontrol edeceği konusunda savaştılar. En büyük oğlu Cuci, Cucioğulları'na liderlik etti ve halefi Batu, Rusya ve Kuzey Kafkasya'yı kontrol eden Altın Orda'yı kurdu. Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay, Çağatayları kurdu ve Orta Asya'da Çin ile Pers arasında kalan toprakları yönetti. Üçüncü oğlu Ögeday, diğer tüm hanlara hükmeden ve Karakorum'daki Moğol başkentinden hüküm süren bir pozisyon olan Büyük Han'ın mantosunu üstlendi. Ayrıca Çin'deki toprakları da kontrol etti. Dördüncü ve en küçük oğlu Toluy, Pers ve güney Kafkasya'yı içeren batıdaki toprakları yönetti. Aileler arası savaş, Moğol İmparatorluğu'nun sürekli bir özelliği olarak kaldı ve 1200'lerin ortalarına kadar Büyük Han'ın Moğol kontrolündeki toprakların konsolidasyonunu ve bazı durumlarda yeniden fethedilmesini emredebilmesi mümkün değildi. Toluyoğullarından Büyük Han Mönke'si, iki kardeşi Kubilay ve Hülagü'yü bu göreve atadı. Kubilay Doğu'da (Çin) ve Hülagü Batı'da (İran) hüküm sürecekti.

Bu tez Hülagü'nün soyundan olan Olcaytu Han ve onun İlhanlı'yı ve özellikle dış politikasını ele almaktadır. Sınırları genişletmekte ve özellikle Gazan Han'dan devraldığı devleti idare etmekte, Moğol prensi çok sayıda halkla temasa geçti ve bu ilişkiler imparatorluğun nasıl yöneteceğini ve İlhanlı'nın bu siyasi atmosferde nasıl var olacağını büyük ölçüde tanımladı. İran'daki Moğol egemenliği bir boşlukta incelenemez; Akademisyenler, İlhanlıların özellikle Olcaytu han döneminde ne tür ilişkiler içinde olduklarını, onlar için hangi seçeneklerin mevcut

olduğunu ve nihayetinde bölge halklarının her biriyle ilişkilerini neyin etkisiz hale getirdiğini anlamalıdır.

Pers ve Kafkasya'da güçlü, kalıcı bir Moğol varlığının gelişi, bölgenin siyasetini büyük ölçüde etkiledi ve karışıma yeni bir siyasi ve askeri güç getirdi. Ermeniler gibi bazı Kafkasyalı yerel halklar Moğolları olası bir müttefik olarak görürken, diğerleri, özellikle Mısır Memlükleri, Moğolları bir tehdit olarak gördüler. Açıkçası, Ermeniler ve Memlükler bu yeni Moğol krallığı hakkında çok farklı düşünüyorlardı ve yine de her ikisi de İlhanlı Moğollarıyla nasıl etkileşime gireceklerini ele almak zorundaydılar. Ermeniler Ortadoğu'da Moğolların en sadık müttefikleri haline gelirken, Memlükler Ortadoğu'daki özellikle Suriye krizinden sonra Moğol egemenliği için en büyük tehdit haline geldi. Karşıt tutumlarına rağmen, Ermeniler ve Memlükler yeni İlhanlı varlığından yararlanmaya çalıştılar. Nitekim Ermeniler ve Memlükler, Moğollarla olan ilişkileri sayesinde ilk defa birbirleriyle doğrudan teması geçmişlerdir. Olcaytu Han döneminde bu ilişkiler dini perspektiften daha da şekillenirken İlhanlılar müttefiklerini çoğaltmaya çalışmış ve Batı ile temaslarını geliştirmişlerdir.

İlhanlılar, Moğol İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Orta Asya'dan başlayarak, 13. yüzyılın ortalarından itibaren İran ve Irak'ı fethetmişlerdir. Kuruluşundan itibaren, İlhanlı hanedanı çeşitli dönemler boyunca politik ve dinî değişimlere maruz kalmıştır. Bu tezde, İlhanlı hanedanının kuruluşu ve özellikle Olcaytu Han dönemi dış politikası, Olcaytu'nun Şiiliği benimsemesi ve dış politikaya etkisi, Olcaytu'nun dini yaşamı ve dış politikasına etkisi incelenecektir.

İlk olarak, İlhanlı hanedanının kuruluşu ele alınacaktır. Moğol İmparatorluğu'nun genişlemesi, İran ve Irak'ı fethetmesi ve İlhanlı hanedanının kuruluş süreci incelenecektir. Ardından, Olcaytu Han dönemi dış politikası ele alınacaktır. Olcaytu Han, İlhanlı İmparatorluğu'nun en önemli hükümdarlarından biri olup, dönemi boyunca önemli politik değişikliklere imza atmıştır. Bu değişikliklerin nedenleri, Olcaytu Han'ın Şiiliği benimsemesi ve dış politikaya etkisi ile birlikte ele alınacaktır.

Olcaytu Han'ın dini yaşamı onun dış politikasını da etkilemiş bölgenin sünni devletleri ile ilişkileri daha gerginleşmiştir. Bununla beraber şamanist yaşamından da ayrılmak istemeyen ve geleneksel Moğol kültüne sadık kalan Olcaytu'nun İslam'ın

siyasi mezhebi olan Şia'yı tercih etmesi Sünni ağırlıklı bölgeden tepkiler toplamıştır. Bu seçim dış politikasını kötü ve gerilimli bir şekilde etkilerken Şia alimleri bölgede nüfus sahibi olmuşlar ve bölge halkına yaptıkları propagandaları daha arttırmışlardır.

Son olarak, Olcaytu'nun dini yaşamı ve dış politikasına etkisi incelenecektir. Olcaytu Han, Şii İslam'ı benimseyerek, dini hayatında önemli bir değişim yaşamıştır. Bu değişimin, dış politikaya etkisi ne olmuştur? Olcaytu Han'ın dini görüşleri, İlhanlı İmparatorluğu'nun politikalarında nasıl bir etkiye sahip olmuştur? Bu soruların yanıtları, tez çalışmasının sonucunda ele alınacaktır.

1.1.Araştırmanın Problemi

Moğol Diplomasisi ve Olcaytu Han dönemi İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkileri, Orta Çağ'da Asya ve Avrupa arasındaki siyasi ve kültürel etkileşimin önemli bir örneğini sunmaktadır. Bu dönemde Moğol İmparatorluğu, büyük bir güç haline gelerek geniş bir coğrafyaya yayıldı ve bu süreçte İlhanlılar İmparatorluğu, İran ve çevresini yönetti. İlhanlılar'ın dış politikası, çeşitli etnik gruplar, kültürler ve dinler arasında karmaşık ilişkileri içermektedir.

Ancak, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkileri hakkında daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu dönemdeki diplomasi stratejileri, etkileşimlerin niteliği ve sonuçları hakkında daha fazla anlayışa ihtiyaç vardır. Ayrıca, dönemin kaynaklarının doğruluğu ve mevcut araştırma literatüründeki boşluklar da ele alınmalıdır.

Bu araştırmanın temel problemi, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinin tam olarak anlaşılabilmesi ve bu dönemdeki diplomasi süreçlerinin detaylı bir analizinin eksikliğidir. Bu eksiklik, Moğol İmparatorluğu'nun Batı dünyasıyla olan etkileşimlerinin tam bir resmini sunmaktan ve bu dönemin siyasi ve kültürel tarihini kavramaktan alıkoymaktadır.

Bu araştırma, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerini daha iyi anlamak ve döneme ait diplomatik stratejileri, elçilik faaliyetlerini ve ticaret ilişkilerini derinlemesine incelemek amacıyla yapılmaktadır. Bu çalışma, yeni kaynakları inceleyerek ve mevcut literatürü gözden geçirerek döneme ait diplomatik ilişkileri daha ayrıntılı bir şekilde açıklamayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez, Moğol Diplomasisi'nin İlhanlılar İmparatorluğu'ndaki etkisini ve Olcaytu Han'ın diplomasi politikalarının nasıl şekillendiğini incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Olcaytu Han döneminde İlhanlılar İmparatorluğu'nun komşu ve diğer devletlerle ilişkilerini ve bu ilişkilerin sonuçlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Orta Asya ve Orta Doğu'da Moğol etkisi altındaki siyasi ilişkileri anlamak için önemli bir pencere sunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayarak tarihî, siyasi ve kültürel açılardan birçok anlamı içermektedir. İşte bu araştırmanın önemini vurgulayan bazı noktalar:

Tarihî Önem: İlhanlılar İmparatorluğu, Orta Asya ve Orta Doğu'da etkili olan bir Moğol devleti olarak tarih sahnesinde önemli bir yer tutar. Bu imparatorluk, Moğol İmparatorluğu'nun ardılı olarak kurulmuş ve dönemin siyasi, sosyal ve kültürel gelişimine etki etmiştir. Bu araştırma, İlhanlılar İmparatorluğu'nun diplomasi politikalarını anlamamıza ve Moğol İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki etkisini değerlendirmemize olanak tanıyacaktır.

Diplomatik İlişkilerin Anlaşılması: Olcaytu Han dönemi, İlhanlılar İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkileri açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde İlhanlılar, komşu devletlerle ilişkilerini yönetmek ve stratejik ittifaklar kurmak için çeşitli diplomasi politikaları izlemiştir. Bu araştırma, Olcaytu Han dönemindeki diplomasi süreçlerini ve bu süreçlerin İlhanlılar İmparatorluğu'nun güç dengelerine etkisini aydınlatacaktır.

Bölgesel ve Küresel Etkiler: İlhanlılar İmparatorluğu'nun bölgesel ve küresel siyasetteki rolü büyük öneme sahiptir. Moğol Diplomasisi, bu dönemde İlhanlılar İmparatorluğu'nun siyasi ittifaklarını, ticaret ilişkilerini ve kültürel etkileşimlerini şekillendiren bir faktördür. Bu araştırma, İlhanlılar İmparatorluğu'nun bölgedeki diğer devletlerle ilişkilerini ve bu ilişkilerin bölgesel ve küresel politikalara olan etkisini değerlendirmemizi sağlayacaktır.

Kaynaklar ve Orijinal Belgeler: Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu hakkındaki kaynaklar sınırlı olabilir ve orijinal belgelere ulaşmak zor olabilir. Bu araştırma, orijinal belgeleri ve tarihî kaynakları inceleyerek, bu döneme ait bilgilere ulaşma ve geçmişi daha iyi anlama imkanı sunacaktır.

Akademik Katkı: Bu araştırma, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu hakkındaki bilgi birikimine katkıda bulunacak ve bu konuda daha fazla araştırma yapılmasına teşvik edecektir. İlgili literatürü inceleyerek ve yeni perspektifler sunarak, bu dönem hakkında daha kapsamlı bir anlayış sağlayacaksınız.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

Moğol Diplomasisi, stratejik hedefler ve esneklik temelinde şekillenen karmaşık bir sistemdir.

- a) Moğol İmparatorluğu, etnik, kültürel ve dini çeşitlilik gösteren bir imparatorluktur. Bu nedenle, Moğol Diplomasisi değişkenlik ve uyum sağlama yeteneği gerektiren bir strateji izlemiştir.
- b) Bu varsayıma göre, Moğol Diplomasisi, İlhanlılar İmparatorluğu döneminde de benzer bir şekilde uygulanmıştır ve İlhanlılar, farklı toplumlarla etkileşimde bulunurken stratejilerini çeşitlendirmiştir.

İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkileri, siyasi, ekonomik ve kültürel etkileşimleri içermektedir.

- a) İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış politikası, sadece askeri güç ve işgal ile sınırlı kalmamıştır. İlhanlılar, ticaret, evlilik ittifakları, diplomatik temsilcilikler ve kültürel alışveriş gibi çeşitli araçlarla diğer devletlerle etkileşimde bulunmuşlardır.
- c) Bu varsayıma göre, İlhanlılar'ın dış ilişkileri, siyasi güç gösterisiyle birlikte kültürel etkileşimlerin ve ticaretin önemini vurgulamaktadır.

İlhanlılar İmparatorluğu'nun Avrupa ile ilişkileri, Haçlı Seferleri ve Avrupa krallıklarının politikasıyla etkilenmiştir.

- d) İlhanlılar, Avrupa krallıkları ve Haçlı Seferleri ile doğrudan temas halinde olmuşlardır. Bu temaslar, İlhanlılar'ın dış politikasını etkilemiş ve ilişkilerin dinamiklerini belirlemiştir.

- e) Bu varsayıma göre, İlhanlılar'ın Avrupa ile ilişkileri, siyasi çatışmaların yanı sıra dini ve kültürel farklılıkların etkisi altında gelişmiştir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Moğol Diplomasisi, İlhanlılar İmparatorluğu ve Olcaytu Han dönemi üzerine odaklanmaktadır. Ancak, araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır:

Kaynakların Eksikliği: Bu döneme ait tarihî kaynakların eksikliği, araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Moğol İmparatorluğu dönemine ait belgelerin kısmen korunmuş olması veya kaybolmuş olması, bazı ayrıntıları ve ilişkileri tam olarak anlamamızı engelleyebilir.

Dil Engelleri: Moğol Diplomasisi döneminde kullanılan belgelerin birçoğu Moğolca, Farsça, İngilizce, Arapça, Çince ve diğer yerel dillerde yazılmıştır. Bu farklı dillerdeki belgeleri anlamak ve çeviri yapmak, dil engelleri nedeniyle zorluklarla karşılaşmamıza neden olabilir.

Kaynakların Öznel Seçimi: Araştırmada kullanılan kaynakların seçimi, belirli bir öznel tercih veya kısıtlama nedeniyle sınırlı olabilir. Belirli dönemlere veya bölgelere odaklanmış kaynaklar, genel resmi tam olarak yansıtmayabilir veya farklı bir bakış açısı sunmayabilir.

Yorumlama ve Genelleme Zorlukları: Araştırmanın bulguları, toplanan verilerin yorumlanması ve analiz edilmesi sürecine dayanmaktadır. Ancak, bazı bulguların genelleme yapılmasında zorluklar yaşanabilir. Örneğin, belirli bir dönem veya bölgeye odaklanan bulgular, genel olarak Moğol Diplomasisi veya İlhanlılar İmparatorluğu'nun tüm dönemleri için geçerli olmayabilir.

Kaynakların Tarafsızlığı: Tarihî kaynakların tarafsız olmama potansiyeli, araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Belirli kaynakların politik veya kişisel bir ajandaya hizmet ettiği veya bilgilerin eksik veya yanıltıcı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. Tanımlar

Moğol Diplomasisi: Diploması, Moğol İmparatorluğu'nun siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini yöneten diploması anlayışı ve stratejilerini ifade eder. Moğol Diplomasisi, Moğol İmparatorluğu'nun büyümesi ve güçlenmesi sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Moğol Diplomasisi, genellikle stratejik hedeflerine ulaşmak için askeri güç, siyasi ittifaklar, evlilik bağları, diplomatik elçilikler ve ticaret ilişkileri gibi çeşitli araçları kullanmayı içerir. Moğol Diplomasisi, esneklik ve uyum sağlama yeteneğiyle karakterizedir, çünkü Moğol İmparatorluğu, etnik, kültürel ve dini açıdan çeşitlilik gösteren bir imparatorluktur.

Dış İlişkiler: Moğolların Dış İlişkileri, Moğol İmparatorluğu'nun diğer devletler, toplumlar ve kültürlerle olan siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini ifade eder. Moğol İmparatorluğu'nun genişlemesiyle birlikte, Moğollar çevrelerindeki farklı bölgelerle etkileşimde bulunmuş ve karmaşık dış ilişkiler ağı oluşturmuşlardır. Moğolların Dış İlişkileri, askeri fetihler, diplomatik temsilcilikler, ticaret anlaşmaları, evlilik ittifakları ve kültürel alışverişler gibi çeşitli yollarla gerçekleşmiştir. Bu ilişkiler, hem Moğolların gücünü ve hakimiyetini pekiştirmek için kullanılmış, hem de diğer toplumlarla entegrasyon ve işbirliği fırsatları sunmuştur.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Bu çalışmada, tümü İngilizce çeviride bulunan çok çeşitli birincil kaynaklar kullanılmıştır. Birincil kaynakların çoğu, tartışılan zaman diliminde, on üçüncü yüzyılın ortalarından MS on dördüncü yüzyılın ortalarına kadar yazılmıştır. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yazılmış diğer bazı kaynaklara danışıldı. Kullanılan çağdaş kaynaklar ortaçağ Arapçası, Ermenice, Farsça, Fransızca, Latince ve Süryanice yazılmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Temel hedef, Moğol Diplomasisi, İlhanlılar İmparatorluğu ve özellikle Olcaytu Han dönemi üzerine odaklanarak, diplomasi ve uluslararası ilişkiler kuramı bağlamında bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın teorik temeli, diplomasi ve devletler arası ilişkilerin analizinde kullanılan bazı önemli kuramsal yaklaşımlara dayanmaktadır.

Birinci olarak, Realizm kuramı bu çalışmanın temelini oluşturur. Realist yaklaşım, devletlerin uluslararası sistemdeki güç dengelerini ve çıkarlarını korumak için diplomasi ve dış politika stratejilerini kullanmasını vurgular. Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu örneğinde, devletlerin güç mücadelesi, ittifaklar ve sınırların belirlenmesi gibi realist prensipleri yansıtan bir dizi diplomatik eylemin analizi gerçekleştirilecektir.

İkinci olarak, Konstrüktivizm kuramı da bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde yer alır. Konstrüktivist yaklaşım, devletler arası ilişkilerin sosyal yapılardan ve toplumsal normlardan etkilendiğini savunur. Araştırma, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun bölgedeki diğer devletlerle olan ilişkilerinde, kültürel faktörlerin, kimlik oluşumunun ve normların diplomasi politikalarını nasıl etkilediğini analiz etmek için konstrüktivist bir perspektif sunacaktır.

Üçüncü olarak, Uluslararası Rejimler yaklaşımı da bu çalışmada dikkate alınacak bir teorik çerçeve olacaktır. Uluslararası Rejimler kuramı, devletler arası ilişkilerde kurallar, normlar ve işbirliği temelinde oluşan yapıları vurgular. Araştırma, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun bölgesel ilişkilerinde uluslararası rejimlerin rolünü ve bu rejimlerin diplomasi politikalarını nasıl etkilediğini incelemek için uluslararası rejimler teorisiyle birlikte çalışacaktır.

Son olarak, Aksiyon Teorisi de bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde yer alır. Aksiyon Teorisi, aktörlerin niyetlerini, tercihlerini ve stratejilerini analiz ederek diplomasi ve dış politika kararlarının nasıl şekillendiğini açıklar. Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu örneğinde, Olcaytu Han'ın liderlik dönemindeki diplomasi politikalarının ardında yatan aktör tercihleri ve stratejileri analiz edilerek aksiyon teorisi uygulanacaktır.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Ermeni Kaynakları

En yararlı Ermeni kaynağı, daha çok '*Okçular Ulusunun Tarihi*' olarak bilinen ve Aknerli Grigor (1250- 1335) tarafından yazılan "Tatarats Patmutiwn"du. Cengiz Han döneminden 1273'e kadar Ermenilerle ilgili olayları anlattı. Dönemin bir diğer önemli kaynağı da Genceli Kirakos'un (1200-1271) yazdığı "*Patmutik Hayots*" (*Ermenilerin Tarihi*) idi. Bu çalışma, Armenia'nın Hıristiyanlaşmasından (MS 301 civarı) 1266/67'ye kadar olan siyasi tarihini içeriyordu. Kaynak, Ermenistan'ın birinci ve ikinci Moğol istilalarını içerdiği ve Moğolların Ermeni perspektifinden en ayrıntılı anlatımını verdiği için en önemlisiydi. Kirakos, öğretmeni Vanakan Vardapet ile birlikte Moğol komutanı Molar tarafından Lorut Moğol katliamından sığınırken Harazm. Moğollar, Kirakos'u sekreter olarak hizmetlerine zorladılar; 1236 yazında Moğol komutanları için mektuplar yazdı ve okudu ve Moğol yollarına paha biçilmez bir bakış açısı kazandı. Vardan Arewelci (yakl. 1200-1271) aynı zamanda Vanakan Vardapet'in öğrencisiydi ve aynı dönemde yazdı. (Vardan, 1989, s. 127) Vardan ve Kirakos'un eserleri genellikle birbirini güçlendirdi. Vardan'ın eseri olan *Hawakumn Patmutedan (Tarihsel Derleme)*, İncil'deki Tekvin zamanından 1267'ye kadar dünyanın tarihini anlatan bir tarih olarak yazılmıştır. Vardan, din adamlarının Moğol istilasına karşı tutumunu tartışması açısından benzersiz bir Ermeni perspektifi

sundu (Dashdondog, 2011, s. 14-15) ve Vardan, 1264'te Hülagü Han'ı görmeye gitti ve onurla karşılandı. (Bedrosian, 1979, s. 29)

Tezde doğrudan alıntı yapılmamasına rağmen, dönemin araştırılmasına yardımcı olan çok sayıda çağdaş Ermeni kaynağı daha vardır. Bu kaynaklar ve yazarlar arasında Sebastatsi'nin (Dashdondog, 2011, s. 19) yazdığı Yıllıklar; Stepannos Orbelian'ın (1250/60-1304) (Dashdondog, 2011, s. 17-18) yazdığı Patmutiwn Nahangin Sisakan (Siwnik Eyaletinin Tarihi); Hayton olarak da bilinen Hetum Patmich'in (Tarihçi Hetum) eserleri; Nerses Palients'in (Dashdondog, 2011, s. 25) on dördüncü yüzyıl eseri;ll Ermeni Kolofonları; (Bedrosian, 1979, s. 51) ve Gürcü Kartli Tarihindeki İsimsiz Tarih. Bu kaynakların tümü, incelenen dönemde Armenia, Gürcistan ve Anadolu için bağlam kazanmada yardımcı olmuştur.

2.2.2. Farsça Kaynaklar

Moğolların İran'ı fethinin tarihi için en önemli kaynak, 1260 dolaylarında tamamlanan *Tarih-i Cihan Güşa (Dünya Fatihî Tarihi)* adı verilen Ala al-Din Ata Malik Cuveyni'nin (1226-83) eseriydi. Cuveyni, Hülagü yönetiminin önde gelen bir üyesiydi ve Hülagü döneminde yaşanan birçok önemli olayın görgü tanığıydı (Lane, 2003, s. 3). Marağa'da yeni Moğol başkentinin kurulmasına yardım etti ve İsmaililerin (Suikastçılar) yıkımına tanık oldu. Hülagü, 1258'de (Dashdondog, 2011, s. 28) fethinden sonra Cuveyni'yi Bağdat valisi olarak atadı. Cuveyni'nin tarihi, dönemin diğerlerinden oldukça farklıydı çünkü onun perspektifi, İran'da yerleşik Moğol yönetimi altında yaşayan ve çalışan birinden gelirken, diğer birçok yazar Moğol istilalarını yaşadı.

Geç İlhanlı dönemi için en önemli eser, Raşid ad-Din'in (1274- 1318) "*Cengiz Han'ın Halefleri*" idi. Raşid ad-Din, Gazan'ın Sadrazamıydı ve Gazan'a Memlûklere karşı son seferi olan 1302-03'te eşlik etti. (Reşidüddin, 2013, s. 4) Kullanılan diğer bazı yararlı kaynaklar arasında Hoca Nasir ad-Din Tusi'nin (1201-74) *Zij al-İlhani (İlhani Tabloları)* ve Minhac al-Din Sarac Cüzcani'nin *Tabakat-ı Nasiri* yer alıyordu. Tusi, 1258'de Bağdat'ın yıkılışına dair, içinde yer aldığı ve hem Hülagü Han'ın hem de Abaka Han'ın mali danışmanlığını yaptığı, gerçeğe uygun, kusursuz bir açıklama yaptı. Cüzcani'nin çalışmaları Moğolların Ermenistan'ı

fethinin ilk aşamasını kapsıyordu ve bu Moğol fethine tanık olmuştu. Hem Cüzcani hem de Cuveyni, her ikisine de güven veren aynı olaylardan bazılarını anlattılar.

Tezde doğrudan alıntı yapılmamasına rağmen, dönemin araştırılmasında yardımcı olan çok sayıda başka çağdaş Farsça kaynak vardı. Bu kaynaklar arasında Şiraz'ın (Vassaf olarak da bilinir) Tarih-i Vassaf'ından Abdullah ibn Fazlallah da vardı (*Vassaf Tarihi*); Ebu el-Kasım Abdullah Kaşani'nin *Tarih-i Olcaytu (Olcaytu Tarihi)*; Hamd Allah Mustafi Kazvini'nin *Tarih-i Guzida (Seçilmiş Tarih)* ve *Nazhat el-Qulub (Gönüllerin Zevki)*; ve Şems ad-din Ahmed'in eserleri el-Aflaki. Bu kaynakların tümü, incelenen süre boyunca İran hakkında yararlı bağlamsal bilgiler sağlamıştır.

2.2.3. Arapça Kaynaklar

Tam bir İngilizce çeviride bulunan en önemli birincil kaynak, İbnü'l-Atir'in (1160-1233) *el-Kamil fil-tarikh*'iydi (*Tam Tarih*). El-Esir, Moğol fetihlerinden gelen mültecilerin ikinci el hesaplarına dayanıyordu ve çalışmaları Suriye'deki Moğollarla ilgili bilgiler içeriyordu. Diğer Arapça birincil kaynaklar, ikincil kaynaklar aracılığıyla İngilizce olarak bulundu. Böyle bir örnek, Baybars Almansuri'nin (ö. 1324-25) *Kitabu'l-Tuhfau'l-mülukiyye fil-dawla al-Turkiyya* Memluk sultanlarının başlangıçlarından (c. 1250) 1311-12'ye kadar olan bir tarihçesiydi. El-Mansuri, Sultanlara hizmet etti Mansur Sayf al-Din Kalavun el-Alfi ve ai-Nasir Muhammed, ilk iki hükümdarlığı sırasında el-Mansuri, *dawadar*'ın (icra sekreteri) büyük görevini üstlendi. 1312'de El-Mansuri, Saltanatın atanan en yüksek makamı olan Mısır'da naip yardımcılığına atandı. El-Cazari'nin (ö. 1338) eserinin günümüze ulaşan parçaları, *Hawadith al-zaman*, daha önceki Memluk yazarlarının gözlemlerini korurken, bir Memluk yazarının merceğinden Moğollar hakkında önemli bilgiler sağladı.

Tezde doğrudan alıntı yapılmamasına rağmen, dönemin araştırılmasında yardımcı olan çok sayıda başka çağdaş Arapça kaynak vardı. Bu kaynaklar arasında Sayf al-Din Ebu Bekir ibn el-Dawadari'nin *Kanz al-Durar wa-Jami al-Ghurar (İncilerin Hazinesi ve Işıl Işılın Hazinesi)*; Shihab ai-Din Ahmed el-Nuwayri'nin *'Nihayat ai-Arap fi Funun el-Edeb (ayrıca bakınız ibn Fadl Allah el-Umari'nin Masalik el-Absar fi Mamalik el-Amsar'ı (Toprakların Krallıklarına Ayırt Etme Yolları)*; Şems al-din İbrahim b. Abd al-Rahman el-Kaysarani'nin *al-Nur el-laih wal-*

durr el-sadih fi stifa mawlana al-sultan al-Malik el-Salih; Ebul-Fida'nın (ö. 1332) *Kitab el-Muhtasar (Özet Kitabı)* ve Taqi Al-Din Ahmed al-Maqrizi'nin kapsamlı Mısır tarihi.

Yine bir başka yararlı kaynak, Sultan al-Zathir Rukn al-Din Baybars al-Bunduqdari'nin biyografisi olan ve *al-Rwad al-zahir fi sirat ai-Malik*'i yazan İbn Abd al-Zathir'in (1233-1293) eseri idi. Bu eser, Baybars'ın 1260 Ayn Celut Muharebesi'ndeki rolünü kapsamı açısından önemliydi. Şafi b. Ali el Askalani (ö. 1330), yeğeni İbn Abd al-Zathir ayrıca bir biyografi yazdı Baybars Bunduqdari (Baybars'ın ölümünden sonra) *Husnu'l-manaqib el-sirriyya el-muntazaa min el-sira el Zahiryye*. Bu kaynakların tümü, incelenen dönem hakkında Mısır ve Suriye hakkında yararlı bağlamsal bilgiler sağlamıştır.

2.2.4. Diğer Kaynaklar

Her ikisi de Süryanice olan Bar Hebraeus'un, *Dünyanın Siyasi Tarihi* ve *Gregory Abu Al-Faraj'ın Kronolojisi*'nin eserlerine derinlemesine danışıldı. Her iki eser de tam İngilizce çeviride kullanılmıştır. Bar Hebraeus *Dünyanın Siyasi Tarihi*'nde bulunan ilk İlhanlıların tarihi, genellikle kendi deneyimlerine dayanıyordu ve İlhan'ın Maragheh ve Tebriz'deki kütüphanelerine erişmesine izin verildi. *Gregory Abu al-Faraj'ın Kronolojisi*, Süryani Hristiyanlığını Moğol-Hristiyan ve Hristiyan-Müslüman ilişkilerine ışık tutan Ermeni Hristiyan kaynaklarıyla karşılaştırmaya yardımcı oldu.

3. YÖNTEM

Bu tez çalışması, Moğol Diplomasisi, İlhanlılar İmparatorluğu ve özellikle Olcaytu Han dönemi üzerine odaklanarak, tarihi ve analitik bir yöntem kullanmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, tarihi belgeleri incelemek, arşiv kaynaklarına başvurmak ve mevcut literatürü analiz etmek suretiyle Moğol Diplomasisi'nin İlhanlılar İmparatorluğu dönemindeki rolünü ve Olcaytu Han'ın liderlik dönemindeki diplomasi politikalarını anlamaktır.

Çalışmada nitel bir yöntem kullanılacaktır. Nitel yöntem, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu dönemi hakkında derinlemesine anlayış elde etmek ve tarihsel olayları, politikaları ve ilişkileri ayrıntılı olarak analiz etmek için uygundur. Bu yöntem, arşiv belgeleri, mektuplar, seyahatnameler, tarih kitapları, diplomatik yazışmalar ve diğer tarihi kaynakları kullanmayı içerecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Kaynak Analizi: Bu aşama, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu özellikle Olcaytu Han dönemine ait kaynakların derlenmesini ve analizini içerir. Yazılı belgeler, tarihî metinler, seyahatnameler, elçilik yazışmaları ve coğrafi kaynaklar gibi çeşitli kaynaklar kullanılarak döneme ait diplomatik etkileşimlerin incelenmesi hedeflenir. Bu kaynakların güvenilirliği, kaynak eleştirisine tabi tutularak değerlendirilir ve doğruluk düzeyleri belirlenir.

Tematik Analiz: Bu aşama, kaynak analizi sonuçlarından elde edilen verilerin tematik olarak gruplandırılmasını içerir. Moğol Diplomasisi'nin temel stratejileri, diplomatik araçlar, elçilik faaliyetleri, ticaret ilişkileri ve kültürel etkileşimler gibi temalar belirlenir. Bu tematik gruplar, araştırma sorularına ve tezin ana başlıklarına dayalı olarak oluşturulur.

Karşılaştırmalı Analiz: Bu aşama, Moğol Diplomasisi ve Olcaytu'nun dış ilişkilerinin farklı yönlerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi içerir. İlhanlılar'ın

çeşitli komşu devletlerle olan ilişkileri, Moğolistan'dan Altın Orda'ya, Mısır Memlukları'ndan Anadolu Selçukluları'na kadar çeşitli bölgelerdeki etkileşimler incelenir. Bu analiz, benzerlikleri, farklılıkları ve eğilimleri belirlemeye yardımcı olur.

Sonuçların Değerlendirilmesi: Bu aşama, araştırma sorularına ve tezin amacına cevap sağlayacak sonuçların değerlendirilmesini içerir. Tematik analizler ve karşılaştırmalı analizlerin sonuçlarına dayanarak, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerine ilişkin çıkarımlar yapılır. Bulgular, kaynak analizine dayanarak desteklenir ve döneme ait diplomatik süreçlerin anlaşılmasına katkıda bulunur.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışma, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evreni, Moğol İmparatorluğu'nun var olduğu dönemdeki siyasi, kültürel ve ekonomik etkileşimlerin tümünü içermektedir. Evren, Moğol İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü coğrafi bölgeler ve bu bölgelerle ilişkide olan diğer devletler ve toplumları kapsamaktadır.

Örneklem seçimi, araştırmanın kapsamı ve kaynakların erişilebilirliği göz önünde bulundurularak gerçekleştirilecektir. Araştırmada, döneme ait kaynakların sınırlı olması nedeniyle bir örneklem kullanılacaktır. Örneklem, döneme ait diplomatik belgeler, seyahatnameler, tarihî metinler ve diğer kaynaklar arasından belirlenecek ve analiz için kullanılacaktır.

Örneklem seçiminde, temsiliyet, uygunluk ve çeşitlilik gibi faktörler dikkate alınacaktır. Temsiliyet, örneklemde yer alacak kaynakların, dönemin farklı bölgelerini, etnik grupları ve kültürel çeşitliliği yansıtmasını sağlamak için önemlidir. Uygunluk, kaynakların araştırma sorularını ve amaçlarını yanıtlamaya uygun olmasını ifade eder. Çeşitlilik ise farklı türlerdeki kaynakları içermeyi ve farklı perspektifleri temsil etmeyi hedefler.

Araştırmanın evreni ve örneklemini, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerini anlamak için yeterli bir temel sağlamaktadır. Örneklemde yer alan kaynaklar, dönemin diplomatik süreçlerini ve etkileşimlerini yansıtacak ve analizlerin yapılmasına olanak sağlayacaktır. Araştırmanın sonuçları,

örnekleme yer alan kaynaklar temelinde çıkarımlar yaparak, genel evren hakkında bilgi sağlama potansiyeline sahip olacaktır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırma sürecindeki veri toplama aşamasında, arşivlerdeki belgelere erişim sağlanacak ve özenle incelenecektir. İlhanlılar İmparatorluğu dönemine ait mektuplar, seyahatnameler ve diğer yazılı kaynaklar taranacak ve analiz edilecektir. Ayrıca, Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu dönemi hakkında yazılmış akademik çalışmalar, tarih kitapları ve diğer ilgili literatürler taranarak, mevcut bilgilerin değerlendirilmesi ve araştırma konusuyla ilgili tartışmaların analizi gerçekleştirilecektir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Arşiv araştırması: Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu dönemine ait diplomatik belgeleri ve yazılı kaynakları keşfetmek için önemli bir yöntemdir. Bu araştırma, arşivlerdeki elçilik yazışmaları, anlaşmalar, seyahatnameler ve diğer tarihî belgeleri inceleyerek verilerin toplanmasını sağlayacaktır. Örneğin, Moğol İmparatorluğu'nun dış ilişkileriyle ilgili kaynaklar, Moğol, Türk, İran ve diğer dillerde yazılmış arşiv belgelerinde bulunabilir.

Tarihî Metinler ve Seyahatnameler: Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu dönemine ait tarihî metinler ve seyahatnameler, dönemin dış ilişkileri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Bu metinler, o dönemde yaşamış olan seyyahlar, tarihçiler ve gezginler tarafından kaleme alınmıştır. Bu kaynaklar, diplomatik ilişkiler, elçilik faaliyetleri, ticaret anlaşmaları ve kültürel etkileşimler hakkında değerli bilgiler sunabilir. Örnek olarak, Marco Polo'nun seyahatnamesi gibi kaynaklar incelenebilir.

Coğrafi kaynaklar: Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinin anlaşılmasında yardımcı olabilir. Haritalar, yol güzergahları, ticaret yolları ve coğrafi konumlar gibi bilgiler, bu dönemdeki diplomatik etkileşimleri anlamak için önemlidir. Coğrafi kaynaklar, kaynakların güvenilirliğini doğrulamak,

ticaret rotalarını belirlemek ve diplomatik ilişkilerin coğrafi faktörlerini analiz etmek için kullanılabilir.

Uzman Görüşleri ve Çağdaş Çalışmalar: Moğol Diplomasisi ve İlhanlılar İmparatorluğu dış ilişkileriyle ilgili uzman görüşleri ve çağdaş çalışmalar, araştırmamızda verilerin toplanması sürecinde önemli bir rol oynar. Bu uzman görüşleri ve çalışmalar, döneme ait verilerin yorumlanmasında ve analizinde rehberlik sağlayabilir. Kitaplar, makaleler, akademik yayınlar ve konferans bildirileri gibi kaynaklar incelenerek güncel araştırmalar takip edilebilir.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi, nitel içerik analizi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilecektir. Bu analiz yöntemi, toplanan verilerin temalarını, eğilimlerini ve önemli bulgularını tanımlamak için kullanılacaktır. Araştırma, Moğol Diplomasisi'nin İlhanlılar İmparatorluğu dönemi ve Olcaytu Han'ın liderlik dönemi üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için bu analiz yönteminden yararlanacaktır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

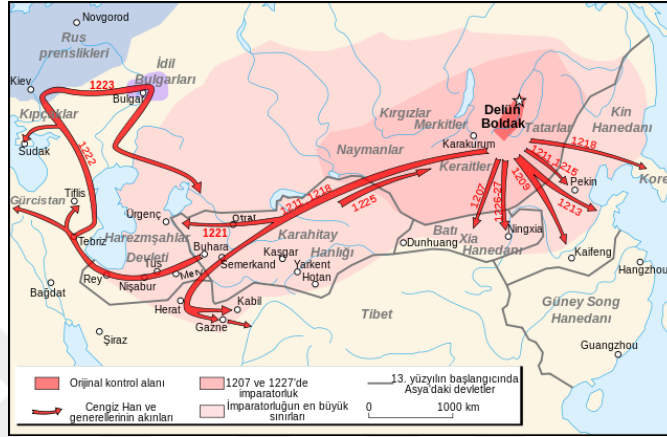
4.1. Moğollar ve Diploması

Diploması, aslında "ikiye katlanmış kağıt" anlamına ifade eden "diploma" kelimesinden türemiş Yunanca bir kelimedir (Kınlı, 2006, s. 58). Terim yavaş yavaş "el becerisi, beceri eksikliği ile ilişkilendirilen bir eylem" anlamına gelen diplomatikos kelimesinden evrildi. Her ne kadar modern anlamda 17. yüzyılda kullanılmaya başlansa da antik çağda ve Orta Çağ'da elbette "diplomatik" diyebileceğimiz ilişkiler vardı. Burada not edilmelidir ki, diploma uygun dış politika anlamına gelmez, ancak uzmanlar (diplomatlar) tarafından yürütülen özel bir dış politika eylemini tanımlar. Bu açıdan Moğol geleneği hem dış politika hem de uzmanlar tarafından uygulanması geleneğine sahipti. Tarih kitaplarında Moğollar genellikle tüm sorunları şiddet ve savaşla çözen ya da ilk çözüm olarak savaşa başvuran akıncılar olarak tasvir edilirdi. bu çok yanlış bir çıkarımdır. Moğol akıncıları hiçbir zaman dış politika ve diplomasıyı göz ardı eden bir dizi eylem olmadı, Moğollar savaşı genellikle son çare olarak gördüler.

"Moğollar ve Diploması" başlığı ilk başta garip geliyor. Çünkü Moğol akıncılarıyla diploması düşünülemez. Bu yaklaşımda haklılık payı var çünkü gerçek anlamda diploması yani tarafların birbirlerine saygı çerçevesinde yaklaşımlarına dayanan müzakere geleneği oldukça modern bir duruştur. Orta Çağ'da diploması, karşı tarafı sindirmek ve tehdit etmek için yaygın olarak kullanılıyordu. Ancak Moğolların en yiğit generalleri bile bazı durumlarda elçilik heyetlerinin geliş ve gidişlerini çatışmaları savaşı çözmek için önemsemişlerdir. Moğollar Rus topraklarını fethettiklerinde çok sayıda Rus prensine ilk elçilerini göndermeyi tercih etmişlerdir. Moğolların elçisi olmak o zamanlar çok riskli bir işti ve bu işi üstlenenler ölüm beklentisiyle bu işe girmişlerdi. Ruslar, teslim olmama kararlılıklarını göstermek için Moğol büyükelçilerine sık sık acımasızca işkence yaptı. Böylece kendi cephelerinde karşı tarafa bir mesaj ileterek Moğollara savaşa hazır olduklarını göstermiş oldular. Öte yandan Rusların bu tutumu onlar için sonucu

değiştirmedii. *Novgorod Chronicle*'a göre, 1223'te ilk Moğol elçileri Rus şövalyeleri tarafından öldürüldüğünde, Kalka Nehri üzerinde bir savaş kaçınılmaz hale geldi ve Rusların ve Kalmıkların müttefik kuvvetleri Moğollara yenildi (Halperin, 1985, s. 55).

4.1.1. Moğol Hanlığı

Harita 1: Cengiz Han Dönemi Asya

Kaynak: derivative work: Bkkbrad (talk)Gengiz_Khan_empire-fr.svg: historicair 17:01, 8 October 2007 (UTC) - Gengiz_Khan_empire-fr.svg, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4786074>

On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda, Moğollar dünyanın şimdiye kadar tanıdığı en büyük bitişik imparatorluğu yarattılar. 1206'da, bir yetim ve eski bir köle olan Temüçin, Çin'in kuzeyindeki bozkırları işgal eden birçok kan davası klanını birleştirdi ve "Cengiz Han" unvanını aldı. Bu başarı başarıldıktan sonra yurtdışında askeri fetihlere yöneldi. Moğolların orduları olağanüstü başarılıydı. Sadece süvarilerden oluşan askerleri hızlı, son derece disiplinli ve iyi organize olmuşlardı ve hala at sırtındayken yaylarını ve mızraklarını kullanıyorlardı. Avrupa ve Asya arasındaki toprakların çoğu seyrek nüfuslu ve oldukça korumasız olduğundan, Moğolların gerçek savaşlarının çoğu kuşatmalardan oluşurken muazzam bir bölgeyi hızla istila ettiler. Kuşatma savaşı sanatında ustalaştıktan sonra, şehirler de onların eline geçti. Moğollar Güneydoğu Asya'nın ormanlarında da savaştılar, bir donanma inşa ettiler ve hem Java hem de Japonya'yı işgal etmeye çalıştılar. 1241'de kendilerine karşı toplanan Avrupa ordularını tamamen yok ettiler ve 1258'de Bağdat'ı kuşattılar, yağmaladılar ve yaktılar. Moğollar, güçlerinin zirvesinde, Orta Avrupa'dan

Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan bir alanı kontrol ediyorlardı. Afrika kıtasının büyüklüğünde ve Kuzey Amerika'dan oldukça büyük bir bölgeydi. Moğollar o zamanlar sadece bir milyon insan saymalarına rağmen, bir zamanlar kontrol ettikleri topraklar bugün dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyor. Moğollar, ele geçirdikleri şehirleri yok eden, hiçbir insanı esirgemeyen ve hatta bazen kedilerini ve köpeklerini öldüren acımasız savaşçılar olarak biliniyordu. Yine de askeri üstünlükleri dışında, dünyanın geri kalanına verecek fazla bir şeyleri yoktu. Moğollar hiçbir teknolojik atılım yapmadılar, hiçbir din kurmadılar, hiçbir bina inşa etmediler ve dokumacılık, çömlekçilik veya ekmek yapımı gibi basit tekniklerde bile ustalaşmadılar. Daha ziyade, böylesine geniş bir bölgeyi fethederek ve aynı yönetim altında birleştirerek, dünyanın daha önce hiç bağlanmamış veya bu kadar yakından ve verimli bir şekilde bağlanmamış kısımlarını birbirine bağlamayı başardılar. Sonuçlar derin ve devrimciydi. Kontrol ettikleri topraklar boyunca, Moğollar gezginlerin güvenliğini garanti altına aldılar ve vergileri azaltarak ve seyahati kolaylaştırarak ticareti teşvik ettiler. "Pax Mongolica" olarak adlandırılan "Moğol barışı" sırasında, Orta Asya'nın kervan yolları boyunca yapılan alışverişler her zamankinden daha yoğun hale geldi. Bu, Pers işadamlarının düzenli ziyaretler için Çin'e gideceği ve bir Moğol hanından diplomatik bir elçinin Paris'i ziyaret edip Roma'daki Papa ile komünyon alabileceği zamandı (Gervers & Ramzi, 1990, s. 225-226).

Moğol İmparatorluğu sadece 150 yıl sürdü. Siyasi yapı on üçüncü yüzyılın ortalarında çatlama başlamıştı ve on dördüncü yüzyılın başlarında parçalanıyordu. 1368'de Moğollar, en değerli mülkleri olan Çin üzerindeki kontrollerini kaybettiler. Moğol imparatorluğunun çöküşünün önemli bir nedeni, Cengiz Han'ın torunları arasında meydana gelen sürekli iç çatışmalardı. On üçüncü yüzyılın ortalarında, torunları krallığı ele geçirmeye hazır olduğunda, halefiyet sorununun çözülmesinin imkansız olduğu ortaya çıktı. Sonuç, kardeşleri birbirine düşüren ve sonunda imparatorluğun dört ayrı diyarlara bölünmesiyle sonuçlanan bir iç savaşı - Rusya'daki Altın Orda, İran'daki İlhanlı, Çin'deki Yuan hanedanı ve Moğolistan'ın geleneksel kalbindeki Çağatay Hanlığı. Bu varlıklar birbirleriyle çeşitli şekillerde yakından ilişkili olsalar da, aralarında sürekli çatışmalar da vardı. Buna ek olarak, kervan yolları boyunca hızla yayılan bulaşıcı bir hastalık olan Kara Ölüm, nüfusu yok etti ve seyahat ve değişimi ölümcül faaliyetlere dönüştürdü. Sonuç olarak, on

dördüncü yüzyılın sonunda, Moğol İmparatorluğu bir kez daha Çin'in kuzeyindeki bozkırlarla sınırlı küçük bir krallıktı. Son kalıntısı 1635'te Mönke orduları tarafından fethedildi. Moğolların ve onların torunlarının diğer kalıntıları, 1526'da kendisini Cengiz Han'ın doğrudan soyundan gelen Babür tarafından kurulan Hindistan'daki Babür İmparatorluğu biçiminde en başarılı şekilde yaşadı.

4.1.2. Temüçin'den Cengiz Han'a

Cengiz Han olacak olan çocuk, 1162'de, şu anki Moğol başkenti Ulan Batur'dan çok uzak olmayan bir yerde doğdu. Ona Temüçin adı verildi. (Moğollar'ın Gizli Tarihi, 1986, s, 19). Tüm Moğol çocukları gibi, Temüçin de çok erken yaşta ata binmeyi, ailenin hayvanlarına bakmayı ve avlanmayı öğrendi. Babası bir şefi ve göçebeler toplumunda saygı görüyordu, ancak bozkırlarda birçok şef vardı. Gerçekten de, Moğollar dediğimiz insanlar birçok göçebe kableden sadece biriydi - ek olarak, Merkitler, Naimanlar, Keraitler, Tatarlar, Uygurlar vb. vardı (Saunders, 1971, s. 21) - ve Moğollar aralarında en büyük grup bile değildi. Her kabile klanlara ve soylara bölünmüştü ve birçoğu otlatma hakları, atlar ve hazineler konusunda birbirleriyle sürekli çatışma halindeydi. Birbirleriyle ticaret yapıyorlardı, ama aynı zamanda birbirlerinin kamplarına baskın düzenleyerek kadınları kaçırap, çocukları ise köle yapıyorlardı. Gerçekten de adam kaçırmak, özellikle uygun kocalar olarak kabul edilemeyecek kadar fakir olanlar için bir eş edinmenin yaygın bir yoluydu. Sonra felaket geldi. Temüçin'in babası öldürüldü ve aile, onları beslemek için yeterli yiyeceğe sahip olmadıklarına karar veren klanları tarafından kovuldu. Bunun yerine, sadece sekiz yaşındayken, Temüçin ailesinin bozkırda bitki toplayan ve ormanda avlanan canlı bir bitki edinmesine yardım etmek zorunda kaldı. Dikkat çekici bir şekilde, kampları basılmasına ve Temüçin'in esir alınmasına ve köle haline getirilmesine rağmen aile hayatta kaldı. On yedi yaşındayken, kendisini esir alanlardan kaçmayı başardı ve babası hayattayken nişanlandığı Börte adlı bir kızla evlendi. Ancak Börte de rakip 5 kişi tarafından kaçırıldı. Ancak bu olay, Temüçin'in fatih olarak kariyerinin başlangıcı olacaktı. Küçük bir takipçi grubuyla birlikte, kaçırılanlara saldırdı ve karısını geri aldı. Onu esir alanlara karşı korkunç bir intikam eyleminde bulundu - erkekleri öldürdü ve kadınlarını ve çocuklarını köleleştirdi. Temüçin'in bir akıncı olarak yetenekleri kısa sürede daha fazla dikkat çekti ve çok geçmeden geleneksel şeflerden biriyle bir anlaşma imzaladı ve bu da ona çok daha

büyük bir insan birliğine erişmesini sağladı. Bu, her başarılı baskın daha fazla takipçiyi cezbediği için sürekli artan bir güce dönüştürmek için devam ettiği savaşı grubuydu. Ona sadık olan insanlara aile üyeleri gibi davranırken, onu geçenlere veya ihanet edenlere merhamet edilmedi. 1206'da Temüçin, önde gelen şeflerin bir meclisi olan bir kurultay çağırdı ve burada hanların hanı olan kağan seçildi. Kendisi için "Cengiz Han" adını aldı. "Cengiz" in gerçekte ne anlama geldiği konusunda bir fikir birliği yoktur ve her halükarda Moğolca telaffuz "chinggis" e daha yakındır. Birleştirdiği insanlar, kendi kabilesinin adından sonra "Moğollar" olarak adlandırıldı. Cengiz Han şimdi belki 1 milyon insanın ve yaklaşık 15 ila 20 milyon at, koyun ve keçinin yüce lideriydi (McLynn, 2011, s. 75).

4.1.3. Göçebe Bir Devlet

İktidara geldiğinde, Cengiz Han, Moğol toplumundaki şiddet döngüsünü kırmaya ve kendi yaşamında tahribata yol açan olayları önlemeye yardımcı olacak yasal ve kurumsal bir çerçeve oluşturdu. Bir amaç, kabilelere, klanlara ve soylara geleneksel bölünmeleri ortadan kaldırmaktı. Sonuç olarak Cengiz Han, aristokrat unvanları kaldırdı ve insanları liyakate göre terfi ettirdi. Ayrıca, kendisinden başka kabilelerden insanların kariyerlerini ilerletmeye istekliydi - ya da aslında, yabancı fetihler başladıktan sonra, Moğollar dışındaki insanların kariyerlerini. Cengiz Han da orduyu olduğu gibi ondalık hale getirdi. Yani, erkekleri Moğol toplumunun farklı kesimlerinden gelen ve arban olarak bilinen on kişilik gruplara ayırdı. Daha sonra her arban'a kardeşler kadar sadık bir şekilde birlikte yaşamaları ve savaşmaları emredildi. Hükümetin bakış açısına göre, on kişilik her gruba bir aile ve dolayısıyla sadece askeri değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın da temel birimi olarak davranıldı. On grup daha sonra 100, 1.000 ve 10.000 askerden oluşan gruplar üretmek için on ile çarpıldı. 10.000 erkekten, yani askerlerden oluşan bir grup, bir tumen olarak biliniyordu. Yeni bir yasal kod olan yassa, özellikle Cengiz Han'ın çatışma nedeni olduğunu bildiği bir dizi eylemi suç sayan yassa da kuruldu. Böylece eşlerin kaçırılması ve kadınların satılması, Moğolların köleleştirilmesiyle birlikte yasadışı ilan edildi. Sığır veya at hırsızlığı büyük bir suç haline geldi ve kayıp bir hayvan bulan herkes onu iade etmek zorunda kaldı ya da hırsız olarak ölüme mahkum edildi. Baskın ve yağmaya karşı başka yasalar ve hayvanların nerede ve hangi zamanlarda

avlanabileceğine dair düzenlemeler vardı. Dahası, tüm çocuklar, gebe kaldıkları koşullara bakılmaksızın ebeveynlerinin meşru çocukları olarak kabul edildi - köle olarak alınan annelerden doğan çocukların tanınmasına yardımcı olan bir hüküm. Din özgürlüğü de Moğol makamları tarafından resmen tanındı. Cengiz Han'ın kendisi bir Tengrist olmasına rağmen, tebaası arasında Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Budistler vardı. Sadece tam bir din özgürlüğü aralarındaki çatışmaları önleyebilir (Morris, 2012, s. 25).

Yassa kanununun kuralları, halka açık olarak yapılan duruşmalarla uygulandı ve Cengiz Han'ın kendisi de dahil olmak üzere tüm Moğollar, yasanın harfleriyle bağlandı. Veraset ve dış politika sorunları da dahil olmak üzere tüm önemli konular, bir kurultayda, şeflerin parlamentosunda tartışılacak ve karara bağlanacaktı. Bununla birlikte, Moğolları her şeyden çok bir araya getiren şey, askeri fetihlere başlama kararıydı. Moğol geleneklerine uygun olarak, bunlar, en azından başlangıçta toprağı işgal etmek ya da düşmanları öldürmek değil, yağmalamak için olduğu kadar baskınlar kadar savaşırdı - ilk başta atlar ve köleler ve daha sonra tahıl, hazine ve her türlü üretken kaynak. Bu, her şeyden çok, Cengiz Han'ın kendisi için nasıl destek oluşturduğuydu. Ele geçirdikleri her şehir, Cengiz Han ve ailesine verilen yüzde 10'dan yetimler ve dullar için daha küçük paylara kadar herkes için hisselerle belirlenmiş bir formüle göre yağmalandı. Yine de Moğol halkının beklentileri zamanla çoğaldı ve hiç kimse zaten edindiklerinden memnun kalmadı. Moğolları tüm dünyayı yağmalama yoluna sokan şey budur. Moğolların güneyinde, kendileri ve Çin'deki Song hanedanı arasında, kendi krallıklarını kurmayı başaran bir dizi kabile vardı. Bunlardan en başarılısı, Song hanedanına savaş açan ve onları başkentlerini Çin'in güneyindeki Hangzhou'ya taşımaya zorlayan Jürchen'di (Khazanov, 1994, s. 109).

Diğer komşular, Tibetçe konuşan bir halk krallığı olan Tangutlar ve Rusya'ya doğru bozkırlarda daha batıda bulunan bir krallık olan Kara Kitay Hanlığı'ydı (Morris, 1983, s. 72). Cengiz Han bu krallıkları ve ordularını birer birer ele geçirdi ve çok geçmeden hepsini yendi - 1210'da Tangutlar, 1214'te Jürchen ve 1218'de Kara Kitay. Bu fetihlerden, özellikle de Çin mallarını Orta Asya'ya ve ötesine getiren ticaret yollarının bazılarını kontrol eden Jürchen'den elde edilecek zengin savaş ganimetleri vardı. Bu askeri başarılar Moğolları en batıdaki Harezm İmparatorluğu ile temasa geçirdi. Harezmşahlar, İran'ın değil, aynı zamanda günümüz

Türkmenistan, Özbekistan ve Afganistan'ın çoğunun hükümdarlarıydı. Yine de Harezmsahlar, bir göçebe grubu değil, şehir temelli bir devletti ve antik çağdaki Pers devletlerinin tüm kaynaklarına ve tarihi mirasına hak iddia ettiler. Harezm bakış açısına göre, Moğollar bir sıkıntıdan başka bir şey değildi ve başlangıçta Cengiz Han, Harezmsahların saldırmak için çok güçlü olduğuna ikna oldu. Bunun yerine, mahkemelerine ticaret hakkı isteyen diplomatik bir heyet gönderdi. Bazı elçiler öldürülüp diğerleri yüzleri sakat bırakılarak geri döndüğünde, Cengiz Han öfkelenildi. Aynı şekilde muamele gören başka bir delegasyon gönderdi. Bu deneyimden sonra Cengiz Han'ın saldırmaktan başka seçeneği yoktu. Ve 1220'de, Taklamakan çölünde olağanüstü bir yolculuktan sonra, atlı savaşçıları bugünün Özbekistan'ındaki Buhara şehrine indi ve Harezmsahları sürpriz bir şekilde yakaladı. Cengiz Han, şehrin en büyük camisinde yerel hükümdarları topladı ve onlara günahları için Tanrı'nın cezası olduğunu açıkladı. Sonra hepsini öldürdü ve şehri iyice yağmaladı. Komşu Semerkant şehri de aynı şekilde ele geçirildi. Bu muhteşem saldırıların haberi imparatorluğun diğer bölgelerine ulaştığında, Harezmsahlar özgüvenlerini kaybettiler. Cengiz Han onlara bir ültimatom verdi - savaşmadan teslim olmak ya da yok edilmek. Bir yıl içinde tüm imparatorluk onun elindeydi. Bu muhteşem zaferden sonra, Moğollar artık sadece gevşek bir atlı federasyonu değil, dünyanın en zengin şehirlerinden bazılarının kontrolünde uygun bir imparatorluktu. Mülkleri ve dolayısıyla sorumlulukları vardı. Onlar da birdenbire Ortadoğu gücü oldular ve çok geçmeden Kafkasya'daki saldırılarla baskınlarına devam ettiler. Hıristiyan bir krallık olan Gürcistan, özellikle sadık bir müttefik olacaktı. Moğollar kendilerini Kafkasya'ya yerleştirdikten sonra, bugünkü Ukrayna'daki yeni Rus devleti olan Kiev Rusları ile temasa geçtiler. Ancak, 1227'de Tangutlar arasında beklenmedik bir ayaklanma Cengiz Han'ı eve dönmeye zorladı. Burası aynı zamanda altmış beş yaşında, oldukça gizemli koşullar altında öldüğü yerdir. Bazıları bir savaşta yaralandığını, bazıları da atından düştüğünü veya belki de cariye olarak aldığı bir Tangut kadını tarafından öldürüldüğünü söylüyor. Her halükarda, cesedi kabilesinin geleneklerine göre işaretler olmadan bir mezara gömüldü. Ölümü sırasında Moğollar, Pasifik Okyanusu'ndan Karadeniz'e kadar tüm Avrasya kara kütesinin merkezini kontrol ediyordu.

4.1.4. Dünya Nasıl Fethedilir? Moğolların Büyük Dünya Hakimiyeti Düşüncesi ve Dış Politikasının Şekillenmesi

Moğolların askeri başarısının anahtarı, tamamen süvarilerden oluşan olağanüstü ordularıydı - hızlı Moğol atlarının sırtına monte edilmiş askerler. Yetmiş yaşına kadar olan tüm erkekler askere alınmasına rağmen, ordu 100.000'den fazla kişiden oluşmuyordu. Genellikle birbirlerinden bağımsız olarak çalışan birkaç orduya bölündüler. Sayılarda eksik oldukları şeyi, hız ve hareketlilik açısından telafi ettiler. Birincisi, ikmal trenleri yoktu. Bunun yerine, askerler hareket halindeyken yiyebilecekleri eyer torbalarında kurutulmuş et şeritleri ve lor taşıyorlardı. Tüm askerler, aralarında geçiş yaptıkları birkaç ata erişebiliyordu. Atlar kapladıkları topraklarda otlanırlardı ve askerler tarafından içilmeleri veya yenmeleri için kan sağılabilir veya dokunulabilirlerdi. Ölü askerler, Moğol geleneklerine uygun olarak, düştükleri yerde ayrışmaya veya vahşi hayvanlar tarafından toplanmaya bırakılacaktı. Buna ek olarak, Moğolların yavaş hareket eden mühendislik birlikleri yoktu. Bunun yerine, mühendisler ihtiyaç duydukları şeyi inşa ettiler - köprüler veya şehir duvarlarına saldırmak için saldırı silahları gibi yerinde buldukları malzemenin yardımıyla bunu gerçekleştirdiler (Allsen T. T., 2004, s. 35). Dahası, Moğol orduları, diğer orduların çoğunun savaşmadığı kış aylarında savaşmaya alışkındı. Her Moğol savaşçısı, yürümeye başlayan bir çocukken at sırtındaydı ve bir düşmana doğru dörtnala koşarken okları ateşleyebiliyordu. Yayı o kadar sıkı bir şekilde gerilmişti ki, bunu yapmak için iki adam gerekiyordu.

Tarım imparatorluklarının ordularıyla karşılaştırıldığında, Moğollar tamamen farklı savaş alanı taktikleri kullandılar. Şövalyelik davranışlarına veya adil oyuna aldırış etmeden sinsice savaştılar. Yenilgi taklidi yaparak geri çekilmeye başladılar, bu düşmanı cezbetti ve istenilen olmuştu. Düşmanlar onları kovalarken, pusuya düşürülür ve birer birer alınırlardı. Bir başka hile de geceleri bir saldırı yapmak ve Moğol ordusunu gerçekte olduğundan çok daha büyük gösteren yangınlar çıkarmaktı. Daha sonra aynı anda her yönden saldırmaya devam edeceklerdi. Bunlar gibi savaş alanı taktikleri disiplin ve yüksek düzeyde koordinasyon gerektiriyordu. Bu beceriler başlangıçta nerge olarak bilinen avlar sırasında bilindi. Moğol şefleri, geyik sürülerini ve diğer avları kuşatan binlerce katılımcıdan oluşan av partileri düzenleyecek ve çemberi kademeli olarak sıkılaştırırken hayvanları önlerine

sürecekti. Her insanın çabucak öğrendiği gibi, disiplin ve koordinasyondaki herhangi bir başarısızlık avın kaçmasına izin verdi. Savaş alanında bu dersler, birliklerini yönlendirmek için meşalelere, ıslık çalan oklara ve bayraklara dayanan komutanlar tarafından askeri kullanıma uyarlandı. Moğol generallerinin başlıca amacı, düşmanlarına terör estirmektir. Bir şehri muhteşem bir şekilde yağmalamak, sadece hazineyi ele geçirmenin bir yolu değil, aynı zamanda ve hepsinden önemlisi, bir sonraki kasabadaki insanlara tüm direnişin boşuna olduğu mesajını göndermenin bir yoluydu. Düşmanlarına dehşet salarak, direnme istekleri kırıldı. Bununla birlikte, barışçıl bir şekilde teslim olan şehirlerle ilgili olarak, mesaj eşit derecede açıktı: kendinize davrandığınız ve yüzde 10'luk bir vergiyi sadakatle ödediğiniz sürece, varlıklarınız güvende olacak ve sakinleriniz korunacaktır (Grigor of Akner, 1949, s. 85).

Cengiz Han'ın 1227'deki ölümünden sonra oğulları ve torunları bu savaflara devam etti. 1235'te, onun yerini alan oğlu Ögedei, fetihlerin gelecekteki yönüne karar vermek için bir kurultay çağırdı. Bazı tartışmalardan sonra Rusya ve Avrupa konusunda bir hamle yapmaya karar verildi. Önde gelen general Subutay, 1220'lerde Avrupa'yı ilk keşfeden kişiydi. Yeni sefer 1236'da başladığında, Bulgarların yaşadığı Volga Nehri'ne gözünü dikti ve burası üç yıl süren bir kampanyanın başladığı yerd. Moğollar, çeşitli Rus şehir devletlerinin kendi aralarında bölündüğünü ve sadece zayıf bir şekilde savunulduklarını çabucak keşfettiler. Geleneklerine uygun olarak, diplomatik elçiler göndererek Ruslar'dan isteyerek teslim olmalarını isteyerek başladılar. Bununla birlikte, sadece birkaç şehir teklifi kabul etti ve yapmayanlar derhal saldırıya uğradı. Moskova'nın 200 kilometre güneydoğusundaki Ryazan ilk sırada yer aldı. Buradan Moğollar, Aralık 1240'ta ele geçirilen o sırada Rusya'nın ana şehri olan Kiev'e geçti. Sonunda, kuzeydeki Novgorod ve Pskov gibi sadece birkaç kasaba saldırıdan kurtuldu. Uzun vadeli bir sonuç, Kiev'in Rusya genelinde nüfuzunu kaybetmesi ve Moskova'nın öne çıkmasıydı. Moğolların yanında yer alan Moskova prensi, yabancı işgalciler ve çeşitli Rus liderleri arasında bir aracı olarak hareket etti (Vernadsky, 2007, s. 149-150). Şimdi Moğol orduları aniden kendilerini Avrupa'nın kapısında buldular. 1241 baharında, iki yönlü bir saldırıda, aynı anda kuzeyde Polonya'ya ve güneyde Macaristan'a taşındılar. Avrupalılar tamamen şaşırıldılar, ancak sonunda Çek, Polonya ve Alman şövalyelerinden oluşan birleşik bir ordu toplandı. İki savaş başladı - 9 Nisan 1241'de Polonya'daki Legnica'da ve iki gün

sonra Macaristan'ın Mohi kentinde. Her iki durumda da, Avrupa orduları tamamen bozguna uğratıldı.

Moğollar, Doğu Avrupa'da ve Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarına hızla devam etti; Bu arada onlardan önce gelen izciler Viyana şehir surlarına kadar geldiler. Ancak Moğolistan'dan Ögeday Han'ın öldüğü ve yeni bir lider seçmek için bir kurultay toplanacağı haberi geldi. Ögeday Han'ın erkek kardeşlerinin hepsi de yakın zamanda öldüğünden - ya savaşta ya da bazı belirgin şüpheli koşullar altında - bu kez kağan unvanının Cengiz Han'ın torunlarından birine verileceği açıktı. İş için potansiyel adayların birçoğu Avrupa savaşlarına katıldığından, pozisyon için savaşmak için eve dönmek zorunda kaldılar. Zekice yürütülen kampanyaya ve belirleyici zaferlerine rağmen, Moğollar Avrupa'yı asla işgal etmedi. Yine de Moğollar Rusya'da kaldılar. Burada, Volga'da kendileri için inşa ettikleri Sarai adlı yeni başkentte varlıklarını sürdürdüler. Burası, çeşitli Rus prenslerinin Moğollara bağlılık sözü vermek ve onları Büyük Han'ın kendisi tarafından tanınan meşru yöneticiler olarak tanımlayan bir tablet olan bir jarlig almak için ortaya çıktığı yeri. On üçüncü yüzyılın ikinci yarısında, Moğol İmparatorluğu'nun "Altın Orda" olarak bilinen bu Rus kısmı, bağımsızlığını giderek daha fazla iddia etmeye başladı. Sonuç olarak, sadece dış düşmanlarla değil, Moğol topraklarının diğer bölgeleriyle de çatışmaya girdi. Bununla birlikte, 1480 yılına kadar, Rus prensleri sonunda düşmanı yenecek kadar güçlü bir birleşik ordu topladılar. O zaman bile, Altın Orda, basitçe ortadan kaybolmak yerine, diğer Rus şehir devletleri arasında yerlerini alan daha küçük birimlere ayrıldı. 1556'da Sarai fethedildi ve yakıldı, ancak halef devletler yaşamaya devam etti. Özellikle başarılı bir halef devlet, sadece 1783'te Rusya tarafından ilhak edilen Kırım yarımadasındaki hanlıktı. Cengiz Han'ın bir ülkeyi yöneten son torunu, 1920'de Sovyetler Birliği Kızıl Ordusu tarafından devrilen Buhara Emiri Alim Han'dı (Hatunoğlu, 2011, s. 351).

4.1.5. Her Şeyi Bölmek: Devletin Cengizogulları Arasında Paylaşılması

Harita 2: Cengizogulları'nın İmparatorluğu Paylaşması

Kaynak: <https://www.thoughtco.com/the-mongol-empire-195041>

Moğol prensleri 1241'de Avrupa'dan döndükten sonra, Cengiz Han'ın torunlarını birbirine düşüren ve bir süre aralarında açık bir savaşla sonuçlanan ardıllık üzerinde uzun bir mücadele başladı. Önümüzdeki on yıl boyunca, Moğollar bu çatışma tarafından imparatorluklarına çok fazla dikkat edemeyecek kadar meşguldü. Ancak 1251'de Möngke Han'ın seçilmesiyle yabancı fetihler yeniden başladı. Bu kez ilk hedefler Ortadoğu'daki Müslüman halifeliklerdi. İran, Cengiz Han'ın kendisi tarafından fethedilmiş olmasına rağmen, Bağdat'taki Abbasi Halifeliği sürekli saldırılara maruz kalmamıştı. Bu orduların komutanı Möngke'nin kardeşi Hülagü'ydü. İşe Bağdat'a şikayet ve taleplerin bir listesiyle elçiler göndererek başladı. Kasım 1257'de, halife ona istediği cevapları vermeyi reddettikten sonra, Hülagü saldırdı. Bağdat kuşatıldı ve barut şehir surlarını yıkmak için kullanıldıktan sonra teslim oldu. Yağma tam on yedi gün sürdü. Karışıklık içinde saldırganlar şehri ateşe verdi. 1258'de Bağdat'ın yıkılması, bugüne kadar Arapların "Altın Çağ" olarak hatırladıkları şeye son veren olay olarak hatırlanmaktadır.

Orta Doğu'daki varlıkları, Moğolları Kahire'deki Memlûklerle temasa geçirdi. Memlûkler, sultanların hizmetinde kölelerdi ve birçok açıdan Moğolların kendilerine benzeyen askerlerdi.

Birçoğu göçebe kabilelerin torunlarıydı ve onlar da yüksek eğitilmiş ve disiplinliydi. Eylül 1260'ta, bugünkü İsrail'deki Ayn Calut'ta Moğollar yenildi. Daha

önce savaşları kaybetmiş olsalar da, Moğollar her zaman kayıplarının intikamını almak ve düşmanlarına korkunç bir ceza vermek için geri döneceklerdi. Ancak Ayn Celut'tan sonra bu gerçekleşmedi ve Moğollar Kahire'ye asla ulaşamadılar. Bu zafer ve Bağdat yağmalanırken Kahire'nin kurtarılma şekli, Müslüman dünyasındaki iktidarı kararlı bir şekilde Memlülklere devretti. On dördüncü yüzyıldan itibaren Müslüman medeniyetinin merkezi Kahire idi. Ayn Calut'taki yenilgiden sonra, muazzam Moğol İmparatorluğu'nun en batıdaki sınırlarını bulduğu açıktı. Bununla birlikte, Moğol ordularının başarısı sürekli genişlemeye bağlı olduğu için bu kendi başına bir sorundu. Artık dağıtılacak savaş ganimetleri kalmamıştı. Orta Doğu'daki varlıkları, Moğolları, Avrupa'da "Haçlılar" olarak bilinen Faranj, "Franklar" ile de temasa geçirdi. Avrupalılara göre, Moğollar ilk başta cennete gönderilmiş gibi görünüyordu. Müslümanların herhangi bir düşmanının bizim dostumuz olması gerektiğini savundular. O zamanlar yaygın olan bir yoruma göre, Moğol kuvvetleri, Uzak Doğu'da bir yerde güçlü bir krallık kurduğu söylenen efsanevi bir Hıristiyan hükümdarı olan Prester John'unkilerdi. Bununla birlikte, hatalarını fark ettiklerinde bile, Haçlılar Moğollarla ittifak kurmaya istekli kaldılar. Hem Moğollar hem de Avrupalılar tarafından çeşitli diplomatik misyonlar gönderildi (Stewart, 2011, s. 73).

Ancak Hülagü'nün orduları Suriye'yi birkaç kez işgal etmesine rağmen, saldırılarını hiçbir zaman Haçlılarla anlamlı bir şekilde koordine etmediler. Sonunda sadece Moğollar değil, Faranj da Memlükler tarafından mağlup edildi (Asbridge, 2011, s. 234).

Çok geçmeden Bağdat'ı fetheden ve yağmalayan Moğol orduları kendilerini ayrı bir siyasi varlık olarak düşünmeye başladılar ve liderleri Hülagü, kendisini Moğolistan'daki Büyük Han için çalışan bir general veya vali olarak değil, kendi hanlığına sahip bir han olarak düşünmeye başladı. İran'dan ve Orta Asya ve Orta Doğu'nun büyük parçalarından oluşan bu bölge, "İlhanlık" veya "alt hanlık" olarak bilinir hale geldi. Onlardan önce bu toprakları fetheden Araplar gibi, İlhanlı hanları ve mahkemeleri de yerel, esasen Fars kültüründen büyük ölçüde etkilendi. Yani, kendi yaşam tarzlarının radikal bir dönüşümünde, Moğollar atlarından indi ve şehirlere yerleşti. Ayrıca İslam'ı devletin resmi dini olarak kabul ettiler ve hanlar ilmin ve sanatın büyük destekçileri oldular. En ünlü örnek, gökbilimcilere ek olarak, matematikçilerin, filozofların ve tıp doktorlarının ikamet ettiği Maragheh'teki astronomik gözlemevidir. Yine de, Rusya'daki Altın Orda örneğinde olduğu gibi,

İlhanlılar on dördüncü yüzyılın ilk yarısında dağılmaya başladı ve sonunda bir dizi küçük halef devlete bölündü. Bunların arasında en ünlüsü, on dördüncü yüzyılda, Timur veya Tamerlane'nin kısa ömürlü olsa da geniş bir imparatorluğa dönüştüğü devletti.

Moğolların henüz başarılı bir şekilde saldırmadığı tek komşu Çinlilerdi. Çin'in Moğolların kalbine nispeten yakın olduğu ve ülkenin ne kadar zengin olduğu göz önüne alındığında bu şaşırtıcı. Cengiz Han, Moğollar ve Çinliler arasında bulunan göçebe tampon devletleri başarılı bir şekilde işgal etmiş olmasına rağmen, Çinlilere karşı hiçbir zaman sürekli bir saldırı yapmadı. Ancak Möngke 1251'de kağan seçildiğinde Çin tekrar odak noktasına geldi. Bu dönemde Çin, 960-1279 yılları arasında Song hanedanı tarafından yönetildi, Çin'in en ünlü hanedanlarından biridir (Amitai-Preis, 2007, s. 52).

Bununla birlikte, askeri olarak zayıflar ve Jürchen onları başkentlerini güneydeki Hangzhou şehrine taşımaya zorlamıştı. Bu hareket bir utanç kaynağı olmasına rağmen, Song ekonomik olarak gelişmeye devam etti ve hala Çin nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ını kontrol ediyorlardı. Möngke Han, kardeşi Kubilay'ı Çin'in işgalinden sorumlu olarak seçmişti, ancak Kubilay'ın savaşa yeteneği yoktu ve ayrıca ata binemeyecek kadar şişmandı. Çinlilere karşı sadece isteksizce hareket etti, Möngke'nin kendisini desteklemek için gönderdiği generallerle tamamlandı. Strateji, batıda Sichuan'ın ve güneybatıda Yunnan'ın işgaliyle başlayan oyalama taktikleri kullanarak Song mahkemesine saldırmaktı. Moğollar plana göre bu bölgelerin kontrolünü ele geçirirlerse, Song'a aynı anda her taraftan saldırabilirlerdi. Yine de Möngke Han'ın 1259'da ölümü ve ardından halefiyet mücadelesi, Çin'in bir kez daha daha az önemli bir endişe haline geldiği anlamına geliyordu (Grousset, 1970, s. 152). Savaşlar sonunda yeniden başlasa da, Kubilay Han'ın kendisini Çin'in imparatoru ilan edebilmesi on iki yıl daha sürdü ve bundan sonra Song direnişinin son ceplerini kesin olarak yenmesi on yıl daha sürdü. Sonunda sekiz yaşında bir çocuk olan son Song imparatoru, başbakanı ve ailesinin 800 üyesiyle birlikte intihar etti. 1279'dan itibaren yeni bir hanedan olan Yuan'ın lideri olarak "Cennetin Mandası"nı elinde tutan Kubilay Han'dı. Çin'e saldırılar gerçekleşirken, Moğollar, kralların düzenli haraç ödemeyi kabul ettiği Kore yarımadasını başarıyla işgal etti. Kubilay Han da Japonya'yı işgal etmeye çalıştı. Bu amaçla yaklaşık 100.000 kişilik bir ordu kurdu,

ancak inşa ettikleri gemiler denize elverişli değildi ve işgalcilerin yanı sıra hava koşulları konusunda şanssızdı.

1274'teki ilk istila iptal edilmek zorunda kaldı ve 1281'deki ikinci istila sefil bir şekilde başarısız oldu. Sonuç olarak, Japonya hiçbir zaman işgal edilmedi. Moğolların varlığıyla Çin'den kopan Japonya, kendi kaynaklarına bağımlı olmak zorunda kaldı. Kubilay Han, bugünkü Endonezya'daki Cava'yı da işgal etmeye çalıştı ve orduları Vietnam, Tayland ve Burma'da kampanyalar düzenledi. Bununla birlikte, sıcak ve nemli hava nedeniyle, bu seferler, tropik arazisi ve kalın ormanları nedeniyle at sırtındaki askerler için her halükarda uygun olmayan bir ülkede, hastalık nedeniyle engellendi. Kubilay Han'ın en sevdiği karısı 1281'de öldü; En sevdiği oğlu ve seçilmiş halefi 1285'te öldü. Bundan sonra, giderek umutsuzluğa kapıldı ve hükümetin günlük işlerinden çekildi. 1293'te hastalandı ve 1294'te öldü. Yuan hanedanlığının son yılları, sıradan insanlar arasında kıtlık ve sıkıntı ile karakterize edildi. Daha sonraki imparatorların saltanatı kısıydı ve entrikalar ve rekabetlerle işaretlendi. Yönetimle ilgilenmedikleri için hem ordudan hem de genel olarak halktan ayrıldılar. Yuan hanedanı sonunda 1368'de onların yerini alan yerli bir Çin hanedanı olan Ming tarafından mağlup edildi. Moğollar, "Kuzey Yuan hanedanlığı" olarak bilinen şeyi oluşturarak Moğolistan'a çekildiler, ancak Çin tahtı üzerindeki iddialarını asla iptal etmediler. Moğolistan'ı, Cengiz Han'ın dört yüz yıl önce çok kolay bir şekilde yendiği Jürchen kabilelerinin torunları olan Mançular tarafından tahttan indirildikleri 1635 yılına kadar yönettiler (Barfield, 1992, s. 92).

4.1.6. Uluslararası Bir Hanlıklar Sistemi

On üçüncü yüzyılın ilk yarısında, Moğollar Avrasya kara kütlelerinin neredeyse tamamını işgal ettiler, ancak yüzyılın ortalarında imparatorlukları dağılmaya başladı. Cengiz Han'ın torunları bir kağan seçimi konusunda anlaşabildikleri sürece, imparatorluk birleşik olarak tanımlanabilir, ancak 1259'da Möngke Han'ın ölümünden sonra böyle bir fikir birliğine varılamadı. Möngke'nin kardeşleri - Hülagü, Kubilay ve Ariq Böke - birbirleriyle savaşmaya başladı ve çatışma kısa sürede bir iç savaşa dönüştü - babaları Tolui'nin adını taşıyan Toluid İç Savaşı - dört ayrı Moğol hanlığının kurulmasıyla sonuçlandı: Rusya'da Batu Han liderliğindeki Altın Orda; İran'da Hülagü Han liderliğindeki İlhanlılık; Çağatay Hanı

liderliğindeki Moğolların geleneksel kalbini oluşturan Çağatay Hanlığı; ve Kubilay Han liderliğindeki Çin'deki Yuan hanedanı. Gördüğümüz gibi, bu varlıklar bir süredir bağımsızlıklarını iddia etmişlerdi ve Toluid Savaşı'nın sonucu sadece sahadaki durumu doğruladı. Yine de, bu çatışmalar boyunca bir takım ortaklıklar kaldı. Başka hiçbir şey olmasa da, kişisel bağlar ve Moğol kimliğine ortak bir bağlılıkla birleştiler. Sonuç, oldukça farklı özelliklere sahip uluslararası bir sistemdir. Belki de "Moğol hanlıklarının uluslararası sistemi" hakkında konuşabiliriz. Farklı bir özellik, Cengiz Han'ın torunlarının yönettikleri ülkelerde güçlü ekonomik çıkarlara sahip olmalarıydı. Tüm ganimetlerden aldıkları yüzde 10'luk pay kısa sürede kayda değer ekonomik varlıklar haline geldi. Sahip oldukları şey sadece hazine değil, üretken kaynaklardı - insanlar, hayvanlar, tarlalar, fabrikalar ve gemiler. Çok geçmeden, Avrasya kara kütesinin tamamının ekonomik faaliyetlerinde ve ekonomik refahında geniş bir kişisel çıkar geliştirdiler. Hanlar, bu perspektiften bakıldığında, orduların veya devletlerin liderlerinden ziyade çokuluslu bir şirketin liderleri gibiydi. Ancak bu özel çokuluslu işbirliği aynı zamanda bir aile şirketi idi. İmparatorluk dört ayrı bölgeye bölündüğünde, ekonomik risklerin aynı şekilde bölünmesi imkansızdı, çünkü tüm hanlar birbirlerinin topraklarında büyük varlıklar - khubi, "hisseler" olarak bilinir - tuttular. Böylece İlhanlılık'taki Hülagü, kardeşi Kubilay tarafından yönetilen Çin'de 25.000 hanelik ipek işçisine sahipti, ancak Tibet'teki tüm vadilere de sahipti ve Altın Orda bozkırlarından kürkler ve şahinler üzerinde hak iddia ediyordu. Bu tür çapraz kesim mülkiyeti, diğer hanlar ve aileleri söz konusu olduğunda çoğaltıldı ve karmaşık bir ekonomik karşılıklı bağımlılık modeli yarattı. Hanlıklar, yönettikleri toplumlarda daha da kökleşmiş olsalar da, ayrı bir Moğol kimliğini korudular. Ya da en azından bunu yapmak için büyük çaba sarf ettiler (Halperin, 1985, s. 70).

Ortak soylarının bu farkındalığı, bağımsızlıklarını giderek daha fazla iddia etmelerine rağmen hanlıkların birleşmesine yardımcı oldu. Örneğin, yetkililerle iletişimde Moğolca'yı kullanmakta ısrar ettiler ve resmi yazışmalarında dili kullanmak için Uygur alfabesinin bir versiyonunu benimsediler. Bu arada, Moğolca bilgisi Moğol olmayanlara yasaklandı - Muscovy prensleri Moğolca konuşmak mahkemelerinde popüler hale geldiğinden beri yasağı görmezden gelmiş olmalıydı. Kubilay Han, 1264'te başkentini Pekin'e taşıdığına, şehrin merkezinde, kabaca bugün "Yasak Saray" olarak bilinen şeye karşılık gelen geniş bir alan ayırdı - burada

sarayıyla birlikte düzenli binalara tercih etmeye devam ettikleri çadırlarını kurdular. Bu mahfazada da tepeler ve saray üyelerinin geleneksel Moğol tarzında avlayabileceği hayvanlar vardı.

Bu kimliğin kilit yönü, tüm Moğolların Orta Asya bozkırlarında göçebe olarak paylaştığı deneyimlerdi. Göçebe toplumların mantığı, yerleşik toplumların mantığından çok önemli açılardan farklıdır. Konfüçyüsçü retoriğe göre, çiftçiler herkesi besleyen yiyecekleri ürettikleri için en önemli sosyal sınıf olarak kabul edildi. Buna karşılık, tüccarlar, emeklerinin zaten var olmayan hiçbir şeye katkıda bulunmadığı için en az önemli olanlardı. Ancak Moğollar için bunun bir anlamı yoktu. Kendi örneklerinin açıkça gösterdiği gibi, çiftçilerin yaşam tarzı hiçbir yerde Konfüçyüsçülerin varsaydığı kadar önemli değildi. Toprağa kazık atmayan bir milleti beslemek elbette mümkündü. Böylece Moğollar, çiftçileri toplumun en alt kademelerinden birine, fahişelerin ama dilencilerin üstüne indirgediler. Ayrıca toprağı oldukça farklı düşünüyorlardı. Moğollar ganimetle ilgileniyorlardı, ancak gerçekten toprak kazanımlarıyla ilgilenmiyorlardı. Elleri geçirebildikleri şeyi alıp devam ederlerdi. Sonuç olarak, Moğollar hiçbir zaman sabit bir pozisyonu savunmak zorunda kalmadılar. Onlara göre saldırı ile geri çekilme arasında askeri bir fark yoktu; kendilerini takip eden bir düşmanı yenmekten kendileri kadar mutluydular. İmparatorluklarının hiçbir anıt veya bina bırakmamasının nedeni de budur. Cengiz Han'ın saltanatı sırasında Moğolların uygun bir başkenti bile yoktu. Bunun yerine, Cengiz sarayını ve danışmanlarını, bir dizi güçlü at tarafından çekilen bir arabaya monte edilmiş bir tür yurt olan bir ger'de yanına alacaktı. Başkenti eşliğinde ülkeyi ve dünyayı gezdi. Sadece Ögedei'nin saltanatı sırasında, 1235'te, Karakorum bir çadır koleksiyonundan daha fazlası haline geldi, ancak o zaman bile şehir esas olarak askerlerin eve getirdiği hazineleri depolamak için kullanıldı. Moğollar, işgal ettikleri topraklarda çok hafif bir ayak izi bıraktılar, diyebiliriz. Altın Orda'daki Sarai gibi bir zamanlar büyük bir şehir bile sadece bir arkeologun takdir edebileceği izler bıraktı.

Moğolların inşa ettiği tek şey köprülerdi. Köprüler, orduların harekete geçmesine izin vermek ve tüccarlara serbest geçiş sağlamak için çok önemliydi. Moğollar ihtiyaç duyulduğunda onları inşa ettiler. Ayrıca duvarları kırma konusunda da uzmandılar. Onlara kuşatma motorlarının nasıl inşa edileceğini öğreten Çinli mühendisleri işe aldılar. Çok geçmeden Moğollar kendi mancınıklarını, trebuchet'lerini ve hırpalayan koçlarını inşa ediyorlardı - kuşatma savaşı, teknolojik

ilerlemeler kaydettikleri tek alandı. On üçüncü yüzyıldan önce savunucular genellikle bir kuşatma sırasında avantajlıydılar, ancak Moğol istilalarından sonra durum artık böyle değildi. Moğollar ayrıca köprüler inşa ettiler ve metaforik olarak duvarları kırdılar ve böylece uzak imparatorluklarının tüm köşeleri arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaya yardımcı oldular. Pax Mongolica (Allsen T. T., 2004, s. 135) sırasında Avrupalılar ilk önce Asya lüks malları için bir tat edindiler ve Çin icatları ilk önce Avrupa'ya ulaştı. Bu ticaret dostu altyapının en belirgin kısmı fizikseldi. "İpek Yolu"nu oluşturan çeşitli rotalar uzun zamandır yürürlükte olmasına rağmen, Moğollar onları radikal bir şekilde geliştirerek seyahati daha kolay, daha güvenli ve daha hızlı hale getirdi. Sistemi, yolcuların dinlenmek ve malzemelerini yenilemek, atları değiştirmek, ticaret yapmak veya bilgi ve dedikodu alışverişinde bulunmak için durabilecekleri birbirine bağlı bir röle istasyonları ağı olan örtöö olarak adlandırdılar. Röle istasyonları veya kervansaray, yaklaşık otuz kilometre arayla kuruldu. Bu istasyonların personeli ve bakımı, birinin vergilerini ödemenin bir yoluydu ve her birinden yirmi beş aile sorumluydu. Ağ, hükümet yetkilileri için ve imparatorlukta generaller ve yöneticilerle iletişim kurmak için de kullanıldı. Önemli gezginler, paiza olarak bilinen bir imparatorluk mührü taşıyacaklardı - altın, gümüş veya ahşaptan yapılmış küçük bir tablet - bu da onlara koruma, konaklama ve ulaşımın yanı sıra yerel görevlerden muafiyet sağladı. Paiza pasaport ve kredi kartının bir kombinasyonu olarak çalıştı.

Fiziksel altyapıya ek olarak, Moğollar yasal ve kurumsal altyapı sağladılar. Bir örnek, ağırlıkların ve ölçülerin standartlaştırılmasıdır. Moğol makamları, malların imparatorluk genelinde aynı şekilde tartıldığından ve ölçüldüğünden emin olarak, fiyatları karşılaştırmayı kolaylaştırdı. Para da standartlaştırıldı. 1253'te Mönge Han, sabit darphanelerden kağıt para veren bir para işleri departmanı kurdu. Bu, vergilerin aynı yerine nakit olarak ödenmesini mümkün kıldı. Bu, devletin maliyesini büyük ölçüde iyileştirdi. Zamanın kendisi bile standartlaştırıldı, ya da en azından yılın günleri ve ayları. Hem İlhanlılık'taki hem de Moğol yönetimindeki Çin'deki gözlemlerinde, aynı astronomik verileri gösteren takvimler üretildi.

Bununla birlikte, "örtöö" ağı boyunca seyahat eden sadece insanlar ve mallar değil, aynı zamanda hastalıklardı.

On dördüncü yüzyılın ikinci yarısında, hıyarcıklı veba önce Çin'i, sonra Moğolları, Arap dünyasını ve son olarak Avrupa'yı bir dizi ardışık dalgada vurdu.

Dünya çapında yaklaşık 75 milyon insanın öldüğü ve Çin'in nüfusunun yarısı ile üçte ikisini, Avrupa'nın ise belki de yarısını kaybettiği tahmin edilmektedir. Hastalığın ticaret ve Moğol İmparatorluğu'nun kendisi üzerinde derin ve acil bir etkisi oldu. Çağdaşların epidemiyoloji kavramı olmamasına rağmen, hastalığın bulaşma yoluyla yayıldığını ve enfekte olmuş topraklardan aniden ortaya çıkan insanların potansiyel taşıyıcılar olduğunu anladılar. Sonuç olarak, insanlar gezginlerden, tüccarlardan, yabancılardan ve dilenci keşişlerden şüphelenmeye başladılar. Ticarete keskin bir düşüşle örtöo ağı geçici olarak çöktü.

Moğollar tekil olarak kötü bir basına sahipti. Tüm şehirleri yok eden, tüm sakinleri kedileri ve köpekleriyle birlikte öldüren kana susamış barbarlar olarak bilinirler. Ve Moğollar gerçekten de terörü düşmanlarını yenmek için bir araç olarak kullandılar, ancak savaş yapma biçimlerinin o zamanki diğer insanlarınkinden çok daha yıkıcı olduğu ya da bugün yapılan savaşlardan daha yıkıcı olduğu açık değildir.

Bir başka soru da işgal ettikleri toplumlar üzerindeki uzun vadeli etkileriyle ilgilidir. Çin, Rusya ve Orta Doğu'da, Moğollar genellikle ekonomik ve kültürel durgunluğa neden olmakla suçlandı. Arap bilim adamları, Bağdat'ın yıkımını, "Altın Çağlarını" sona erdiren önemli olay olarak işaret ettiler - tam da öğrenmenin yeniden canlanmasının Avrupa'yı giderek daha dinamik hale getirdiği zamanda. Çinli bilim adamları da benzer şekilde Moğolları, Çin'in kendi başına bir sanayi devrimine başlamaya cesaret verici bir şekilde yaklaştığı Song hanedanlığını sona erdirmekle suçladılar. Bu arada bazı Rus bilim adamları, Avrupa'nın geri kalanı modernleşirken Rusya'nın asla ayak uyduramadığı gerçeğinden dolayı Altın Orda'yı suçladılar. Yine de, yaptıkları doğrudan yıkımın yanı sıra, Moğolların genel olarak etkisinin olumsuz olduğu hiç de açık değildir. Gerçekten de tam tersi bir durum ortaya konabilir - Moğollar, muazzam Avrasya topraklarının her köşesine mal, hizmet ve yeni fikirlerin akışını sağlayarak ticareti ve yeniliği teşvik etti. Bu şekilde kolaylaştırılan değişim, yerel kültürü baltaladığı veya geri dönülmez bir şekilde yok ettiği için bile uygarlaştırıcı bir etkiye sahipti.

4.2. Moğollarda “Elçi” ve Diplomaside Önemi

4.2.1 Elçi

Elçi (ilçī), Moğol dönemi ve sonrasında devlet işlerinde seyahat eden elçi, haberci veya memurlara verilen isimdir. Moğollar elçilerin, özellikle de kendi elçilerinin statüsünün dokunulmazlığı konusunda ısrarcıydılar; ve Elçi'nin öldürülmesi, diğer iki kişiye yapılan kötü muamele ile birleşince, Çingiz Han'ın 1219'da Sultan Muhammed Harazmşah'ın imparatorluğunu istila etmesini hızlandırdı. Moğol imparatorluğu, eşi benzeri görülmemiş büyüklüğüyle, etkin bir şekilde işleyebilmesi için kaçınılmaz olarak geniş bir iletişim ağına ihtiyaç duyuyordu. Çingiz Han zamanında Elçi, resmi bir iş için seyahat ederken zaman zaman at değiştirme ve erzak için ücret alırdı. Düzenli sistem olan yam(Moğol posta teşkilatı), 1234 yılında büyük Han Ögeday'ın (1229-41) hükümdarlığı sırasında kurulmuştur. Düzenli aralıklarla, imparatorluğun dört bir yanında Elçi'lerin ihtiyaç duydukları her şeyi alabilecekleri (Reşidüddin, 2013, ss. 256-257) posta istasyonları kuruldu. Statülerine göre şekil değiştiren güç plaketleri (paiza) taşırldı. Fars kaynaklarına göre Elçi bu sistemi büyük ölçüde kötüye kullanmıştır. Cuveyni (Ala-ad-Din, 1958, s. 599), 1250'lerde Mönke'nin (Mangu) gezgin elçilerin haraçlarının kırsal kesime getirdiği yükü, onların davranışları hakkında açık talimatlar vererek nasıl azaltmaya çalıştığını anlatır. Raşid-ad-Din, tüccarların resmi binaları kullandıklarını ve artık bunu yapmalarının yasak olduğunu da ekliyor. Mönke'nin reformlarının en azından İran'da geçici bir etkiden öteye geçmediği açıktır. Elçi'in kötü davranışları, Gazan Han'ın idari reform programında mücadele ettiği birçok suiistimalden biriydi. Raşid-ad-Din'e göre, Gazan'ın 1295'te tahta çıkmasından önce, Elçi 200 ila 1000 arasında refakatçiyle seyahat ediyordu. Kervanları durdurmak ve hatta ordu subaylarının, hükümet yetkililerinin ve hacıların atlarına el koymak gibi bir alışkanlıkları vardı. Haydutlar, durdurmayı (Reşidüddin, 2013, s. 480) başardıkları yolcuları soymak için elçi kılığına girerek bu uygulamadan yararlanabiliyordu. Elçilerin bir sınıf olarak kötü şöhreti ve bunun sonucunda karşılaştıkları işbirliği eksikliği, önemli görevler için yurtdışına gönderilen gerçek Elçiler de geciktiği için kamu işlerini aksattı. Gazan, bu tür suiistimallere son vermek için ayrıntılı hükümler getirmiş olsa da, her zamanki reformlarında olduğu gibi, bunun pratikte nasıl bir etkisi olduğunu söylemek zor (Reşidüddin, 2013, ss. 483-485) (Vassaf, 1994, s. 387). Elçilerin kötü şöhreti Moğol rejiminden sonra da devam

etmiştir: Clavijo,(Clavijo, 1928, s.198) Timur'un yönetimi sırasında köylülerin ve kasabalıların onlara yaklaşmaktan nasıl korktuklarını anlatır, "çünkü elçilerin gelişiyle birlikte kendileri için kara bir günün geldiğini biliyorlardı". Bu terim Safevi ve Kaçar dönemlerinde de kullanılmaya devam etmiştir.

Moğolların çağında büyükelçilerin diplomasideki rolü de son derece önemlidir. Elçinin asıl kelimesi olan Türkçe Arapça, Farsça, Arapça gibi Avrasya dillerine de geçmiştir. Bu geçişte bile, 13. ve 14. yüzyıllarda Moğolların faaliyetlerinin etkili olduğu ileri sürülmektedir. Araştırmacılar büyükelçi kelimesini uzun zamandır "büyükelçi, yabancı devletlerde hükümet temsilcisi" gibi bir anlamda kullanmışlardır. Marcel Erdal sözcüğün 13. asırda "devlet adamı" anlamında kullanıldığı ve daha önce Moğollarda "haberci, kurye" anlamında yer aldığı belirtilmektedir. Rachewiltz, Moğolların Gizli Tarihi kitabında haberci kelimesinin Otrar olayında devlet işlerinde çalışan bir tüccar olarak kullanıldığını belirtir. Ancak bu yorum henüz uzmanlar arasında tam olarak kabul görmemiştir. Ünlü Mongolog M. Rossabi'nin nazarınca, Çingiz evladları dönemi, kelimenin tam anlamıyla küresel tarihe doğru atılmış önemli bir adım olarak nitelendirilir. Çünkü Avrupalılar ilk kez Asya'ya ulaştığında, bu bölgedeki kültürel ve ekonomik gelişmeler diğer kıtalara da yansımıştır. Moğol Barışı veya Pax Mongolica olarak adlandırılan bu dönem, zanaatkarların, tüccarların ve misyonerlerin İtalya ve Fransa'dan Çin'e seyahat etmelerini mümkün kılmıştır. Gerek Avrupa'dan Asya'ya temsilcilerin gezi sayısındaki artış, gerekse Moğol İmparatorluğu'nun ulaştığı konum açısından Güyük Han'ın tahta çıkış törenine ilişkin kayıtlar çok önemlidir. Bu dönemde Moğol yönetimi tarafından birçok kişinin büyükelçi olarak kabul edildiği görülmektedir. Polonus'un kayıtlarına göre, Güyük Han'ın tahta çıkış törenine farklı ülkelere 3.000 büyükelçi katıldı. Ancak Carpini, Moğol devlet memurlarına göre bu sayının 4.000'den fazla olduğunu bildiriyor. Bu elçilerden kimisi vergi getirdi, kimisi hediye getirdi, kimisi bizzat gelip hakan'a bağlılıklarını bildirmek istedi. Elçi olarak gelenlerin bir kısmı Moğollar tarafından çağrılmış, bir kısmı da kendi ülkelerini yöneten yöneticilerin valileri olarak gelmişti (Morris, 2012, s. 71-72).

Ancak bu noktada diplomatik misyonların tamamen bu işlerle uğraşan ve her seferinde büyükelçi olarak görev yapan kişiler tarafından yapılmadığına dikkat edilmelidir. Özellikle ticaretle uğraşan ve bu sıfatla çeşitli ülkelere seyahat eden kişiler arasında hükümdarın güvendiği bir tüccara diplomatik görevler de

verilmektedir. Ticaret elçisi denebilecek bu kişiler, temsil ettikleri hükümdarın siyasi meselelerini karşı tarafa devretme yetkisine sahip olmuş ve bu görevle birlikte ekonomik faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Bu nedenle Otrar vakasında ismi zikredilen tüccarın elçi olarak değerlendirilmesi normal kabul edilebilecek bir durumdur.

Bu çerçevede Moğolistan'ın Avrupa ve özellikle Batı ile ilişkilerinde diplomasi ve elçiler son derece ehemiyetlidir. Özellikle Ögedey ile batıya doğru yoğunlaşan Moğol seferleri Moğollara duyulan korkuyla karışık bir merak duygusu uyandırmış ve Papalık tarafından Moğol topraklarına büyükelçiler gönderilmiştir. Bu bağlamda Moğollara gönderilen elçiler, ilki Andre de Longjumeau, ikincisi Ascelin de Cremona olduğu belirtilen Dominik misyonerleridir (Giovanni, 1951, s. 50).

1235 yılında devlet memuru olarak Kıpçak Diyarına gönderilen Macar rahip Julian'ın verdiği bilgiye göre Batu Han tarafından Macaristan'a on üç elçi gönderildi. Hatta Batu'nun bu diplomatik çabasına rağmen kendisine hiçbir yanıt verilmediği belirtiliyor. Rahip'in buradaki bulgularında Çingizoğullarının diplomasiye önem ve öncelik verdiğini ve bu nedenle birkaç kez girişimlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada yıkıcı olarak nitelendirilen Moğol askeri seferlerinin Moğol hükümdarlarını dikkate almayan ve diplomatik çabaları neredeyse hiçe sayan bir tarafın etkisine sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Julian, 2007, s. 35).

Moğol İmparatorluğu, diğer devletlerle ilişkilerini sürdürmek için elçilik faaliyetlerine büyük önem veriyordu. Moğol İmparatorluğu'nun büyüklüğü ve gücü, diğer devletlerin Moğol elçilerine saygı göstermesine neden oluyordu. Elçilik faaliyetleri, diğer devletlerle barış, ticaret ve politik anlaşmalar yapmak için kullanılıyordu. Ayrıca, Moğol İmparatorluğu'nun farklı bölgeleri arasındaki iletişimi sağlamak için de elçilik faaliyetleri gerçekleştiriliyordu.

Moğol elçileri, genellikle yüksek rütbeli ve etkili kişilerden seçilirdi. Gönderilen elçiler daima erkekti; yalnız Gürcistan Kralı V.David bir defasında diplomatik konuşmalar için kadın elçi gönderilmişti. Elçilik heyetleri, diğer devletlerin liderleri ve yetkilileri tarafından özel bir şekilde karşılanır ve onlarla resmi görüşmeler yapılırdı. Bu görüşmelerde, genellikle barış ve ticaret anlaşmaları gibi önemli konular ele alınırdı. Moğol İmparatorluğu'nun elçilik faaliyetleri, aynı zamanda kültürel etkileşim ve değişim için de bir araç olarak kullanılıyordu.

Örneğin, İpek Yolu boyunca Moğol hakimiyeti altındaki bölgelere gönderilen elçiler, Moğol kültürünün diğer bölgelere yayılmasına katkıda bulunuyordu.

Moğol İmparatorluğu'nun gönderdiği elçiler, diğer devletler tarafından genellikle büyük bir saygı ve dikkatle karşılanırdı. Moğol İmparatorluğu'nun güçlü askeri gücü ve başarıları, diğer devletlerin Moğol elçilerine karşı saygı göstermelerine ve onlarla iyi ilişkiler sürdürmeye çalışmalarına neden oluyordu. Moğol elçileri genellikle yüksek rütbeli ve etkili kişilerden seçilirdi. Elçilik heyetleri, diğer devletlerin liderleri ve yetkilileri tarafından özel bir şekilde karşılanır ve onlarla resmi görüşmeler yapılırdı. Bu görüşmelerde, genellikle barış ve ticaret anlaşmaları gibi önemli konular ele alınırdı.

Ancak, bazı durumlarda, diğer devletler Moğol elçilerini düşman olarak görüyorlardı. Bu durumda, elçilerin hayatları tehlikeye girebilirdi. Örneğin, Batı Asya'daki İlhanlılar ile Mısır'daki Memlükler arasındaki savaşta, İlhanlılar tarafından gönderilen elçiler Memlükler tarafından idam edilmiştir. Genel olarak, Moğol elçileri diğer devletler tarafından büyük bir saygı ile karşılanırlardı ve elçilik faaliyetleri, Moğol İmparatorluğu'nun etkisini ve gücünü genişletmek için önemli bir araç olarak kullanılırdı.

4.2.2. Büyük Hanlık ve İlhanlı Diplomatik İlişkisi

Cengiz Han (1206-27) ve torunu Hülagü'nün (Hülagü; 1256-65) fetihlerinin ardından İran'ın Çin'e kadar uzanan geniş imparatorluğa dahil olması, İran ve Çin arasında özellikle yoğun temasların yaşandığı bir dönemi başlatmıştır. Büyük Han (qağan, qā'ān) başlangıçta bu imparatorluğu Moğolistan'daki Karakorum'dan yönetiyordu, ancak 1260'taki katılımından itibaren Kubilay Han Çin'de, önce Chang-tu'da (modern Pekin yakınlarında), daha sonra 1272'den sonra yakınlarda inşa edilen yeni Ta-tu'da (Daidu; Kānbalīg, Kānbaleg) ikamet etti. İran ile Kahire arasındaki diplomatik ilişkiler ve İranlılar ile Çinliler arasındaki diğer temaslar burada ele alınacaktır, ancak Çinlilerin tüm Batı Asyalılardan sadece *hui hui* "Batılılar" olarak bahsetme eğilimi, İranlıları Orta Asya'daki Müslümanlardan ve hatta Batı'daki gayrimüslimlerden ayırt etmede genellikle zorluklara neden olmaktadır.

Moğol yönetiminin ilk aşamasında, İran'da fethedilen bölgeler sivil yönetim altındaydı; Cengiz Han'ın en küçük oğlu Toluy'un (Tuli) oğlu olan Kağan Mönke (Mengü, Mangu; 1251-59) zamanında Çinli gözlemciler bunu "Amu Derya bölgesinde ve başka yerlerde mobil bir sekreterlik kurulması" olarak biliyorlardı. Hülagü başlangıçta Batı Asya'da kardeşi Munke'yi temsil ediyordu, ancak Mönke'nin Ağustos 1259'da ölümünden sonra, diğer iki kardeşi Kubilay ve Arık Böke arasındaki veraset mücadelesinden ve ardından imparatorluğun bir dizi savaşan hanlığa çökmesinden yararlanarak gücünü bölgesel bir ulusun (ulus, ulus) başı olarak kendine mal etti; daha sonra muzaffer Kubilay (1260-94) onu imparatorluk ailesinin diğer kollarıyla eşit olarak tanıdı. İlhan unvanını taşıyan o ve halefleri, Uzak Doğu'daki akrabaları Kubilay ile dayanışmayı sürdürdüler; bir süre için onun üstünlüğünü tanıyan tek Moğol prensleri oldular. Buna karşılık, 1271'den sonra resmi hanedan unvanı Yuan olan Çin imparatoru olarak hüküm süren Kağan, Hülagü ve haleflerini "Batı eyaletlerinin prensleri" (*xi yu zong wang*) olarak kabul etti ve her yeni İlhanlıya unvanını ve konumunu teyit eden bir belge (yarlık) gönderdi. İlhan Gazan Han'ın (1295-1304) bağımsız egemenlik iddiaları bile Kanbalig ile ilişkiler üzerinde olumsuz bir etki yaratmış gibi görünmemektedir, çünkü Kubilay'ın ölümünden sonra İlhanlılar Çin'den 1236'dan beri hakları olan gelir ve aynı üretim payını almaya devam etmişlerdir. Buna ek olarak, Kağan'ın İlhanlı sarayındaki kişisel temsilcisi Bolod Çingsan (Pülād Jınsānk, i.e., *cheng-xiang* "şansölye") İran'da kaldı ve 1313'teki ölümüne kadar önemli görevlerle görevlendirildi; Reşidüddin'in Moğol tarihi konusundaki başlıca bilgi kaynaklarından biriydi. Kağanlar, Argun (1284-91; bkz. Argun Han) yönetimindeki Boğa (Būqā) ve Abu Said (1316-35) yönetimindeki Çoban (Çübān; ayrıca bakınız Çobaniler) gibi İran'daki en önemli Moğol emirlerinden bazılarını çingsan(çingsāng) unvanını verdi ve Yuan döneminin sonunda (1280-1368) Argun Han'ın saltanatının sonuna kadar İlhanlılara tabi olma kurgusunu sürdürdü.

Çengiz Han'a İran'a kadar eşlik eden Moğol ordusu Çin birliklerini içeriyordu ve Hülagü de yanında ballista ve mangonel (Reşidüddin, 2013, s. 22) kullanımında Çinli generaller ve uzmanlar getirdi. Orta Asya'daki Persler ve Müslümanlar da Uzak Doğu'daki Moğol hükümdarları için aynı derecede yararlıydı. Örneğin, Çengiz Han, daha sonra Kubilay'ın Yun-nan valisi olarak atanan ve oğlu Nasireddin ile birlikte Çin'de İslam'ın yayılmasından (Hartmann, 1925, s. 846-847) sorumlu olan Sayyed-i-

Ajall (Sai Dian-chi) Şemseddin Ömer Bokari adında bir adamı - bilinmeyen bir İranlı veya Türk - hizmetine aldı. 1271'de Hülagü'nün oğlu Abaka, Kubilay'a Güney Song hanedanı (1127-1278) ile savaşında yardım etmek için iki mancınık uzmanı (pao-jiang), Aladdin ve İsmail'i gönderdi; "Batı mancınıkları" (Hui-hui pao), büyük Xiang-Yang (Morris, 1983, s. 34) şehrinin yıkılmasında önemli bir rol oynadı ve bu iki adamın torunları, 1329'a kadar Çin'deki Moğol hükümetine benzer bir kapasitede hizmet etti.

Doğu ve batıdaki Toluyoğulları hükümdarları arasındaki ittifak, elçilerin neredeyse her yıl İran ve Çin arasında seyahat ettiği anlamına geliyordu. En önde gelenlerinden biri, Hülagü'nün yaklaşık 1264'te Kubilay'a elçi olarak gönderdiği Barin kabilesinden (Bārīn) Bayan idi. Doğuda Kağan tarafından tutuldu ve 1279'da Song'u yenen ordunun başkomutanlığına kadar yükseldi; daha sonra Moğolistan'da konuşlanmış büyük bir garnizona komuta etti (Cleaves, 1956, s. 185).

Bununla birlikte, Orta Asya'da Çengiz Han'ın diğer oğulları Çağatay (Jadatai) ve Ögeday (Ogedei, Ugtai, Uktai) soyundan gelen prensler arasında Toluyoğullarına karşı muhalefet nedeniyle bu dönemin çoğunda diplomatik alışverişler istikrarsızdı. İlhanlı Olcaytu (1304-16) 1305'te Fransa kralı Philip le Bel'e yazdığı bir mektupta bir önceki yıl imparatorluk ailesi içinde genel bir uzlaşma olduğunu bildirmişse de, bunun sadece düşmanlıkların geçici olarak durmasıyla sonuçlandığı anlaşılmaktadır (Julian, 2007, s. 399). Örneğin 1312-13'te, İlhanlı hükümdarı ve Kağan ile tekrar savaş halinde olan Çağatay hanı Esen Boğa (İsen Būqā, c.1309-18), Çin'den İran'a giden en az dört ayrı elçinin yolunu keserek elçileri hapsedmiş veya öldürmüştür. Gazan Han'ın elçisi Fahreddin Ahmed'in 1298-99 yıllarında yaptığı gibi, deniz yolunu takip ederek bu tür tehlikelerden kaçınılabilirdi. 1291-93 yıllarında prenses Kekejin'e (Kukachin, Kukaji) eşlik eden bir müfreze Quan-chjou'dan (Zaytun; bkz. Quan-chjou) deniz yoluyla Hürmüz'e gitti; Avrupa'ya dönmekte olan Marco Polo da ona eşlik etti. Prens İhanlı Argun'la evlenecekti, ancak Argun onun gelişinden önce öldüğü için onun yerine Gazan Han'la evlendi.

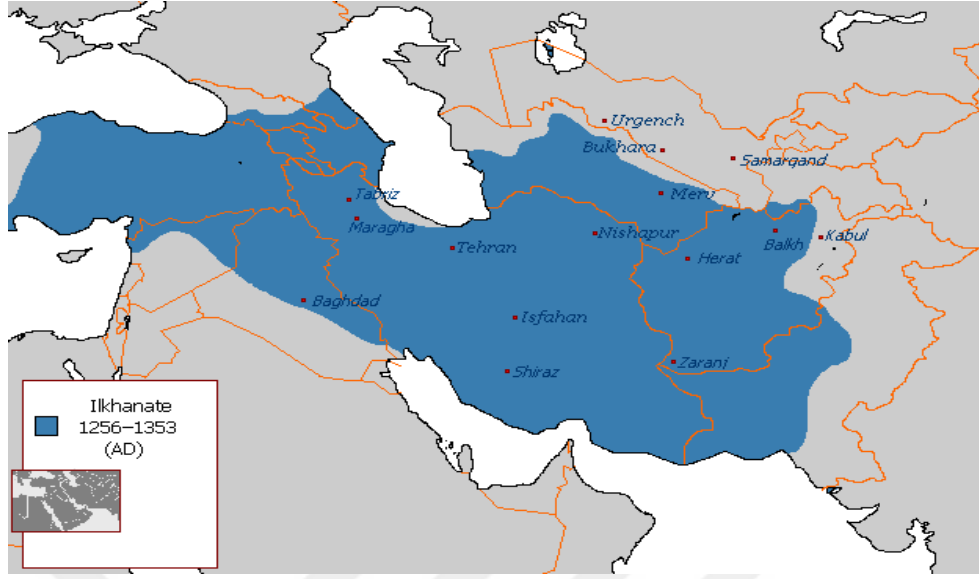
Moğollar döneminde İran ve Çin arasındaki temaslar coğrafi bilgide önemli bir artışa yol açmıştır. Hint Okyanusu'nu geçen Çinli elçiler bir İran deniz haritası (Hai Dao hui la-nama (rah-nama 'yol kitabı' veya rahnema 'seyahat rehberi')) kullanmış ve Çinli haritacı Zhu Si-Ben Müslüman tüccar ve seyyahlardan aldığı bilgilerle bir İran Denizi haritası hazırlamıştır. tüm Moğol İmparatorluğu'nun (Jing

shi da dian tu) 1332 civarındaki bir haritası; yaklaşık otuz İran şehrini göstermektedir (Fuchs). İran'da, bakan ve tarihçi Raşd-ud-Din Fazl-Allah (ö. 1318), iki Çinli alim tarafından sağlanan bilgilerle, hacimli eseri Jamed al-tawarikh'e (Genel Tarih) Çin'in nispeten kısa bir tarihini dahil edebildi.

Astronomi ve astroloji alanında Çinli bilim adamlarının Nasireddin Tusi'ye (1201-74) 1261 yılında Marağa'da Hülagü için inşa ettirdiği gözlemevinde yardımcı oldukları bilinmektedir. Möngke zamanında Çin'i ziyaret etmiş olan Cemaleddin Buhari adlı İranlı bir astronom, 1267'de geri dönerek Kağan'a hediye olarak astronomik aletlerin çizelgelerini getirdi ve Yuan sarayına Wang nyan li adlı yeni bir takvim sundu. Kubilay 1271 yılında Hui Hui Si Tian Jian'ı (Müslüman Astronomi Enstitüsü) kurmuştur. Müslüman âlimler ayrıca Arap ve Fars simyasını, matematiğini, tıbbını, farmakolojisini ve hatta Öklid geometrisini Çin'e tanıtmıştır. Kubilay'ın sarayında Müslüman doktorlara ve ilaçlara büyük değer verilirdi; öte yandan Reşidaddin, Tangsuk-nama-ye İl-khan dar “phonun-eolum-eetadi” adlı kitabında dört Çin anatomik ve eczacılık eserinin Farsça bir özetini sunmuştur.

"Muhammed Mavisi, Çin porselenlerinin (bkz. kobalt) üretiminde rol oynamış ve Çin sanatsal fikirleri de İran minyatür resminin ve seramiklerinin gelişimi üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Kitap basımı bu dönemde İran'a ve diğer Ortadoğu ülkelerine Çin'den ithal edilmiş olabilir; 1294 yılında İl-hanlı Gayhatu (Gayhatu; 1291-95) tarafından gerçekleştirilen basılı kağıt para ya da chao ile ilgili talihsiz denemenin Çin örneğinden esinlendiğine şüphe yoktur.

4.2.3. Moğolların İran'a Gelişi

Harita 3: İlhanlıların İran'a Yayılması

**Kaynak: By Arab League at English Wikipedia - Own work, Public Domain,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4046364>**

Moğol istilası, Yakın-Doğu ve İslam dünyası için büyük bir felakete neden oldu. Moğol orduları, Bağdat'ın yerle bir edilmesiyle Sünni dünyanın merkezi olan Halifeliği ortadan kaldırdılar. Bu durum, İslam dünyasında kesin bir çözümlenme sürecinin başlangıcını işaret etti. Anadolu'da Selçuklu yönetimi altındaki medeniyeti temsil eden kentlerin hemen tamamı tahrip edildi ve yerini göçebe-köy karışımı bir hayat tarzına ve ideolojik ve mistik görüşlere bıraktı. Bu süreçte, siyasi yapı, toplum dokusu ve düzeni bozuldu, inançlar ve değerler erozyona uğradı. Sufi telakki, Moğol istilasının ardından hakim konuma yükseldi. Moğol kabile feodalizmi, askeri karakteriyle kesin bir şekilde hakim oldu.

Memlüklerin uzun hakimiyet dönemi boyunca İslam dünyasında çığır açacak bir konuma gelememelerinin sebepleri farklı olabilir. Jeo-stratejik konumları, iç karışıklıklar, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, iç kapanıklık gibi faktörler bu duruma sebep olmuş olabilir. Ayrıca, Memlükler döneminde İslam dünyasında birçok kültürel, sanatsal ve bilimsel gelişme yaşanmış olsa da, bu gelişmeler genellikle sınırlı bir çevrede kalmıştır ve tarihsel olarak daha az önemli görülmüştür. Bununla birlikte, Memlükler dönemi İslam dünyasında siyasi, ekonomik ve kültürel

açından birçok önemli gelişmenin yaşandığı bir dönem olarak da değerlendirilmektedir (Ayalon, 1958, ss. 37-39).

Moğol İmparatorluğu, kısa bir süre içerisinde Anadolu'da Selçuklu Devleti ile birlikte yaratılan zengin kaynakları tüketerek, bölgedeki liberal refah anlayışını terk etmiştir. Bu süreç, özellikle Asya bozkırlarında yaşayan Moğol nüfusunu desteklemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, İran'da Büyük Kağan Mengü'nün kardeşi Hülagü tarafından Azerbaycan merkezli bir Moğol şube devleti olan İlhanlılar kurulmuştur. Yeni yönetim, kaynakların düzenli olarak İlhan'ın sarayına akmasını sağlamak amacıyla idari ve mali teşkilatını düzenlemiştir. İlhanlı yönetimi, başlangıçta ilkel talan zihniyetini terk ederek, kurumuş veya tahrip edilmiş bölgelerin yeniden imar edilmesi, katledilen veya sürülen halkın topraklarına dönmesi ve genel can ve mal güvenliğinin sağlanması gerektiğinin farkındaydı.

Bu amaçla, İlhan Hülagü, gerekli reformları hayata geçirerek bu sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Yeni sistemin verimli bir şekilde işlemesi için, Moğolların yanı sıra özellikle Fars kökenli unsurlardan da büyük ölçüde faydalanılmıştır.

4.3. Olcaytu Han'a Kadar İlhanlılar'ın Siyasi Tarihi ve Dış Politikası

4.3.1 İlhanlılar'ın Kuruluşu ve Hülagü Han

Hülagü Kağan, Toluy'un beşinci oğlu (ve dolayısıyla Cengiz Han'ın torunu) ve İlhanlı hanedanının kurucusudur. Adı "fazlalık" (Paul, 1963, ss. 866-867) anlamına gelen Moğolca bir kelimedenden gelmektedir ve hem farklı telaffuzları hem de Türk-Moğol adlarının yabancı dillere çevrilmesinde karşılaşılan sorunları yansıtabilecek şekilde Müslüman kaynaklarda farklı şekillerde yazılmıştır: Hulaku, Hulawu ve hatta Hula'un. Çocukluğu veya ilk yetişkinliği hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir; bir rivayet bize 1224 yılında, dokuz yaşındayken, on bir yaşındaki kardeşi Kubilay ile birlikte Maverünnehir ve İran'daki bir seferden dönerken büyükbabalarıyla karşılaştıklarını anlatır. Rivayete göre, Çengiz Han onlara yeni öldürülmüş av hayvanlarını gösterirken, kesilen hayvanların yağını torunlarının yay kırışlarındaki parmaklarına sürmüştü (Ala-ad-Din, 1958, ss. 229-230).

1251 yılında Hülagü'nün ağabeyi Mönke, Kaan (Kağan) ya da büyük kağan ilan edildi ve kısa bir süre sonra Hülagü ve Kubilay'a sırasıyla Müslüman

topraklarına ve Çin'e yürüme emrinin verildiği bir kurultay düzenledi. Kelimenin tam anlamıyla her prence Moğol ordusundan (Ala-ad-Din, 1958, s. 607) “her on adamdan ikisini” yanına alması emredilmişti; bu ifade hem her sefer kolordusunun büyüklüğüne hem de çeşitli kabilelerden ve prensliklerden gelen birliklerden oluştuğu gerçeğine işaret edecek şekilde anlaşılmalıdır. Hülagü'nün Orta Doğu'da konuşlanmış olan Moğol kuvvetlerine katılacak olan ordusu, hem ülke içinde hem de önerilen güzergâh boyunca yapılan dikkatli hazırlıkların ardından 1253 yılında yola çıktı ve 1255 yılında Maverâünnehir'e ulaştı. Ordunun büyüklüğü, aileleri ve sürüleriyle birlikte Orta Asya'da yavaş ve bilinçli bir yürüyüş gerektiriyordu. Kaynaklar Hülagü'nün kesin amaçları konusunda tam olarak net değildir ve bu netlik eksikliği çağdaş akademisyenler arasında bu konuda bazı anlaşmazlıklara yol açmıştır. Raşid-üd-Din, Mönge'nin kardeşine Nizarî İsmailileri yok etme, asi Kürtleri ve Lorları bastırma ve Çengiz Han'ın kanunlarını Ceyhun Nehri'nden Mısır (Reşidüddin, 2013, ss. 23-24) sınırlarına kadar tüm topraklarda yürürlüğe koymadan önce Halife'ye boyun eğdirme emrini aktarır. Mönge'nin, Hülagü'ya görevinin sonunda Moğolistan'a dönmesini açıkça emrettiğini, ancak gizlice kendisinin ve soyundan gelenlerin İran'da kalması gerektiğini bildirdiğini de ekler. Burada bir hanedan kurma yetkisinden doğrudan bahsedilmese de, Mönge'nin Hülagü'nün (Kubilay'ın Çin'deki paralel bir projesiyle birlikte) kraliyet ailesinin Toluy kolunu güçlendirecek ve Cuci hanlarının etkisini sınırlayacak bir alt krallık (Altın Orda) kurmasını planladığı öne sürülmüştür (Allsen, 1987, ss. 48-49). Öte yandan, Reşidüddin'in Toluyoğulları ve İl-Hanoğulları'na olan bariz tutkusu ve modern (ve aynı derecede tarafı) Cuveyni'nin herhangi bir teyitte bulunmadığı hatırlanmalıdır; Memlük kaynakları, özellikle de İbn Fazl-Allah el-Omari, Hülagü'nün kendisi ve soyu için kademeli olarak bir krallık kurmak için asıl yetkisini aştığı ihtimalini öne sürmektedir (Peter, 1978, ss. 220-222). Asıl görevi ne olursa olsun, Hülagü sonraki birkaç yıl boyunca İran'da yaklaşık üç yüzyıl sürecek olan neredeyse bağımsız bir Moğol devletinin temellerini attı.

Hülagü, 1255 yılının sonunda Oxus'u geçmeden önce bile, daha önce Moğollara boyun eğmiş olan tüm yerel yöneticileri gelip sadakatlerini yeniden teyit etmeye çağırdı. Bunun amacı, bölgedeki önceki Moğol fetihlerini pekiştirmenin yanı sıra, bu yöneticilere İsmaililer gibi düşmanlara karşı Moğol askeri çabalarına katkıda bulunmalarını emretmektir. Abbasi halifesi el-Mustasım daha önce bir tür teslimiyet

ifade etmiş olsa da, meydan okumaya yanıt olarak ortaya çıkmadı ve daha sonra bundan pişmanlık duydu. Hülagü ve generalleri 1256'nın ilk birkaç ayında Kuhistan'daki ve Hazar Denizi'nin güneyindeki İsmaili kalelerinin çoğunu sistematik bir şekilde ele geçirerek 19 Kasım 1256'da Alamut'u ele geçirdiler. İsmaili lider Rukneddin Şah Mönke Kaan'a gönderildi, ancak yolda maiyetiyle birlikte idam edildi. Alamut'ta kendi istekleri dışında ikamet eden pek çok alimi daha mutlu bir kader bekliyordu; bunların en ünlüsü Nasıreddin Tusi'ydi; hem dini hem de pratik konularda Hülagü'nün güvenilir danışmanı oldu ve diğer şeylerin yanı sıra Han'ı Bağdat'a saldırmayı için kışkırttı.

Hülagü, İran'daki İlhanlı yönetiminin merkezi haline gelecek olan komşu Azerbaycan'a taşındı. Bölgedeki eski Moğol komutanı Baydu'ya birlikleriyle birlikte Anadolu'ya gitmesi emredildi. 1257 yılının sonunda Hülagü generallerine Bağdat'a doğru harekete geçmelerini emretti. Yıl boyunca Han ile Halife Mustasım arasındaki görüşmeler sonuçsuz kaldı. Halife'nin iki yıl önce kendisini tanıtmayı reddetmesi, ilkinin öfkesini zaten uyandırmıştı. 1258'in başında şehre bir saldırı başladı. Halifenin birlikleri ve yerel sivil halk cesaret gösterse de, halifenin etrafındaki ihanet, kararlı bir liderliğin olmaması ve Moğolların sayısal üstünlüğü seferin sonucunu kaçınılmaz hale getirdi. Şehir 13 Şubat 1258'de ele geçirilmiş ve bir hafta boyunca yağmalanmış ve katliama uğramıştır. Halife, ailesinin büyük bir kısmıyla birlikte idam edildi.

Bağdat'tan Azerbaycan'a dönen Hülagü, Suriye seferine başlayacağı 1259 yılının sonuna kadar burada kalacaktı. Aynı dönemde Hülagü'ye İl-Han (bkz. Moğolca: İlkağan) unvanının verildiğini gösteren çağdaş kaynaklara sahibiz (Amitai-Preis, 2007, ss. 353-355). Hâlâ Azerbaycan'da bulunan ve gözünü Suriye'ye dikmiş olan Hülagü, Cezire'de (Yukarı Mezopotamya) henüz itaat altına alınmamış ya da daha sonra itaatsizlik göstermiş olan şehirlerin itaat altına alınmasını emretti. Eyyubi prensi el-Melik el-Kemal Muhammed'in komutasındaki Mayafarekin, 1258 sonbaharı sonundan 1260 ilkbaharına kadar Moğol saldırılarına dirense de sistematik olarak ele geçirildiler. Hülagü, Azerbaycan'daki bu ikameti sırasında hem Farslı Atabek Ebu Bekir'i hem de Anadolu'daki Selçuklu Sultanlığı tahtında hak iddia eden iki kişiyi kabul etti. Halep ve Şam'ın Eyyubi hükümdarı el-Nasır Yusof ile onu şahsen boyun eğmeye çağıran birkaç mektup teati edildi; ancak el-Nasır erteledi ve böylece rejiminin ve krallığının kaderini belirledi.

1259 yılının sonunda Hülagü kuzey Suriye'ye bir sefer düzenledi. Halep bir hafta süren kuşatmanın ardından 18 Ocak 1260'ta alındı, yağmalandı ve katliama uğradı. Kuzeyde kalan İl Han, en önde gelen komutanı Ketbuğā komutasında 10.000 kişilik bir kuvveti güneye gönderdi. Moğollar, o zamana kadar Eyyubi el-Nasır tarafından terk edilmiş olan Şam'ın kontrolünü ele geçirdiler (kısa süre sonra Moğollar tarafından ele geçirildi ve sonunda Hülagü'nün emriyle idam edildi); ve Kudüs de dahil olmak üzere Trans-Ürdün ve Filistin'e baskın düzenlediler. Bahar aylarında Hülagü Suriye'den Azerbaycan'a taşındı. Münke Kağan'ın ölüm haberinin (Ağustos 1259) kendisine ulaşmış olması ve Altın Orda hanlarıyla yakında bir anlaşmazlığa dönüşecek olan meselede bir pozisyon almak istemiş olması muhtemeldir. Öte yandan, Suriye'nin mera ve su eksikliği gibi lojistik kısıtlamalarının, yaz yaklaşırken (Morgan, 1985, s, 255) Suriye'yi tahliyeye zorladığı öne sürülmüştür. Ketboğa, başlangıçta kendisine tahsis edilen birliklerle Suriye'yi kontrol etmek zorunda bırakıldı. O yılın yazında Sultan Kutuz komutasındaki Memlûkler ülkeyi işgal etti ve 3 Eylül 1260'ta Kuzey Filistin'deki Ayn Calut'ta Ketboğa'yı mağlup etti. Moğol ordusunun kalıntıları ve memurları Suriye'den kaçtı ve Memlûkler Fırat'a kadar uzanan toprakları işgal etti. Bu sınır, İlhanlı Devleti ile Memlûk Sultanlığı arasında altmış yıl süren savaş ve onu takip eden barış dönemi boyunca sınır olarak kalacaktı.

Moğollar bu başarısızlığı kabullenmediler. Hemen ardından, belki de 6.000 atlıdan oluşan küçük bir akıncı grubu kuzey Suriye'ye gönderildi. 11 Aralık 1260'ta bu Moğollar Humus yakınlarında mütevazı bir Memlûk ordusu tarafından yenilgiye uğratıldı. Hülagü, başka yerlerdeki kaygıları nedeniyle Suriye cephesinde daha fazla faaliyet göstermekten alıkonuldu. Açıkçası, 1261-62 kışında Kafkasya bölgesinde Altın Orda ve İlhanlı güçleri arasında bir savaş patlak verdi. Hülagü ile Altın Orda Hanı olan kuzeni Berke (Cuci'nin oğlu) arasında, Kafkasya ve Azerbaycan'da Cuci haklarının ihlal edildiği iddiaları ve Hülagü'nün kontrolü altındaki topraklardan Altın Orda'ya gelir aktarılmaması nedeniyle uzun yıllardır gerginlik yaşanıyordu. İslam'ı seçen Berke'nin öfkesi Hülagü'nün 1258'de Halifenin idam edilmesinden sonra daha da arttı ve bardağı taşıran son damla, Hülagü'nün ordusunda Altın Orda birliklerine komuta eden birkaç Cuci prensinin idam edilmesi ve askerlerine yapılan saldırılar oldu (bazıları sonunda Memlûk Suriye'sine kaçtı). Hülagü komutasındaki İl Hanlı ordusu, Prens Nogay önderliğindeki Cuci ordusunu Kıpçak bozkırlarına geri sürdü.

Halegü daha sonra oğlu Abaka'yı onları takip etmesi için bir orduyla gönderdi. İl Hanlı kuvvetleri 1263 Ocak ayı ortalarında yenilgiye uğratıldı; Kafkasya'daki donmuş Terek Nehri'nden kaçarken altlarındaki buz kırıldı ve Abaka'nın ordusunun büyük bir kısmı boğuldu, ancak prensin kendisi hayatta kaldı. Berke ve birlikleri Derbend'e ulaştı ve eve dönmeden önce İlhanlı güçlerini takip etti. Bu, nesiller boyu sürecek bir savaşın sadece ilk raundaydı ve açık çatışmalar Hülagü'nün 1265'teki ölümünden sonra yeniden başlayacaktı.

Altın Orda ile meşguliyetinin kendisini Ayn Calut'taki yenilgisinin intikamını almaya adamasına engel olacağını erken fark eden Hülagü, 1262'de Memlûklere karşı savaşta yardım istemek için Avrupa'ya bir heyet gönderdi. Günümüze ulaşan Latince bir mektup, alıcılarından en az birinin Fransa Kralı IX Louis olduğunu göstermektedir. Frankları, ortak bir Müslüman düşmana karşı ortak bir kampanyanın parçası olarak Mısır ve Suriye kıyılarında mevzilenmeye çağırarak, Fransız kralına hala kibirli bir şekilde hitap ediyor; Ve "askeri yardım talebinin arkasında, eğer bu yardım sağlanmazsa, Fransız kralının da bir gün itaatsizler için hazırlanan kaderi yaşayacağı tehdidi yatıyor." (Meyvaert, 1980, s. 249) Kral IX Louis'nin bu mesaja tepkisini bilmek ilginç olurdu, ancak görünen o ki misyon hiçbir zaman hedefine ulaşamadı; görünüşe göre Papa Urban IV ile anlaşmazlığa düşen hükümdar Manfred tarafından Sicilya'ya geri gönderildi. Ancak papa mesajın özünü anlamış gibi görünüyordu. 1263'te *Exultavit cor nostrum* adlı kısa bir mektup göndererek Hülagü'nün Hıristiyanlığa yönelmesinden duyduğu sevinci ve vaftiz eğitimi alma arzusunu dile getirdi (en azından papa böyle anladı); İl-han'ın Hıristiyanlığa geçişini onayladıktan sonra papa Sarazenlere karşı savaşmak için memnuniyetle yardım gönderecekti (Lupprian, 1981, ss. 216-219).

Hülagü'nün gerçekten bir Hıristiyan olma arzusu taşıyıp taşımadığı şüphelidir, ancak en azından bazı Hıristiyanlara sempati duyduğu açıktır. Bu, Nasturi Kereit prensesi olan sevgili eşi Dokuz Katun'un etkisinin bir sonucu olabilir; ancak geleneksel Moğol hoşgörüsü veya belki de dini konulara karşı kararsızlık ve hatta ilgisizlik de bir rol oynamış olabilir. Her halükarda, İslam'ın devlet dini olmaktan çıkarıldığını gören Müslüman yazarlar, İslam'ı ve Moğolları Müslüman karşıtlığıyla suçlamışlardır. Elbette Bağdat ve Halep katliamları sırasında doğudaki Hıristiyanların (ve küçük Yahudi topluluklarının) canı bağışlanmıştı. Moğolların Doğu Hıristiyanlarını Müslüman yöneticilere karşı savaşta müttefik olarak algılamış

olmaları mümkün olsa da, bu hiçbir zaman açıkça belirtilmemiştir. Doğulu Hıristiyanlara karşı bu nispeten yumuşak tutumun Suriye'deki Frankları da kapsadığına dair herhangi bir kanıt yoktur ve Hülagü ve savaş ağalarının 1260'ta Levant'taki Frank 'devletlerine' karşı saldırgan tutumunda kesinlikle hiçbir etkisi olmamıştır. Hıristiyanlık yanlısı eğilimleri ne olursa olsun, 1265'teki ölümünden sonra Moğol geleneklerine uygun olarak birkaç güzel genç kadınla birlikte gömülmesi dikkat çekicidir. Boyle, "bunun, insan kayıplarının Cengizli prensiyle (Fisher, 1991, s. 354) birlikte gömüldüğünün kaydedildiği son sefer olduğunu" belirtmiştir. Geleneksel Moğol inancına saygı göstermenin yanı sıra, Hoy'da bir Budist tapınağının inşa edilmesi bu dine duyulan ilgiyi göstermektedir.

Hülagü entelektüel konulara biraz önem vermiştir. Kendisi için Marağa'da bir rasathane inşa ettirdiği Nasir ad-Din Tusi'yi himaye ettiği iyi bilinmektedir. Ayrıca etrafını, Raşid-ud-Din'in (Reşidüddin, 2013, s. 91) haklarında birçok eleştirel yorumda bulunduğu simyacılar ve diğerleri de dahil olmak üzere, eskilerin bilimlerine ('olum-e awa'el) adanmış çok sayıda 'bilge' (hokama) ile çevreledi. Bazı Memlük yazarları onun entelektüel eğilimlerinden bahseder, ancak bu konular hakkında gerçekten ne anladığı konusunda küçümseyici ifadeler kullanırlar (Safedi, 1998, s. 235b). 1262-63 yıllarında Şems-ud-Din Muhammed Jowaini onun sahib divanı olarak görev yaptı ve krallıkta bir miktar idari istikrar sağladı. Kardeşi tarihçi Alaad-Din Ata Malek Cuveyni, 1259 gibi erken bir tarihte Bağdat ve çevresine vali olarak atanmış ve Moğol fethinin yol açtığı önemli hasarı onarmada bazı başarılar elde etmiştir.

Memlük kaynakları ilk İl-Han'ın biyografisine dair bazı ilginç ayrıntılar aktarmaktadır. Kertay Kaznadari, 1260 yazında Hülagü kampına giden ve İl Han ve Dokuz Katun ile görüşen genç bir Eyyubi prensi olan Karak'lı Osman El-Aziz'in tanıklığını aktarır. Görüşme metni, belki de hayal gücüyle zenginleştirilerek, suskun bir Hülagü ve daha dışa dönük bir Dokuz Katun tasvir ediyor. Diğer kaynaklar Hülagü'nün Gürcistan Kralı'nın kızına aşık olduğu ve onunla evlenmek istediği iddiasını anlatır. Söylendiğine göre, adam İslam'ı kabul etmemiş olsaydı, kadın bunu reddedecekti. Bu hikaye oldukça şüphelidir; hiçbir Fars, Ermeni veya Gürcü kaynağı tarafından desteklenmemektedir ve bir Gürcü prensesin İl-han'dan İslam'a geçmesini talep etmesi pek olası görünmemektedir. Dolayısıyla bu, Memlük Sultanlığı'nda

yaygın olan ve bize İl-Hanlık'taki gerçeklikten çok Memlük zevkleri ve algıları hakkında bilgi veren bir hikâye gibi görünmektedir.

Bir noktada Raşid-ud-Din (Reşidüddin, 2013, s. 8) Hülâgü'nün 14 oğlu ve yedi kızı olduğunu yazmaktadır, ancak kendi soyağacı haritasında (Reşidüddin, 2013, ss. 18-19) 15 oğlu olduğu belirtilmektedir. On dördüncü yüzyıl Memlük yazarı al-Şafadi (Safedi, 1998, s. 236a) onun 17 oğlu ve belirsiz sayıda kızı olduğunu söyler; ancak bu yazar sadece on bir erkek torununun adını verir ve bunlardan ikisi Raşid-ud-Din'in listesiyle uyuşmaz. Hülâgü'nün asıl eşi Dokuz Katun'dan çocuğu olmadı; ölümü üzerine yerine büyük oğlu Abaka (ö. 1265-82) geçti ve onu da diğer oğlu Ahmed Teküder (ö. 1282-84) izledi.

4.3.2. Hülâgü Han ve Diplomatik İlişkileri

Hülâgü Han'ın Azerbaycan ve Doğu Asya'ya yürüyüşü, bölgedeki Hristiyan hükümdarların sonuçlarıyla aynı zamana denk geldi. Bölgede bir İslami hegemonyanın olduğu ve Bizans'ın eskisi kadar aktif bir politika izleyemediği söylenebilir. Hülâgü Han ve ilk İlhanlı hanları da Abbasiler ve Memlûklere karşı bölgedeki Müslüman emirliklerin desteğini alamayacaklarından emin oldukları için Hristiyan beyliklerini desteklemişler ve onlara imtiyazlar tanımışlardı.

Eşi ve annesi Hristiyan olan Hülâgü, bölgedeki Hristiyan faktörünü de ustaca kullanmayı başarıyor. Ayrıca Roma Papası ve Avrupa'daki bazı Hristiyan devletlerle diplomatik ilişkiler kurar (Elisseeff & Elisseeff, 1998, s. 131).

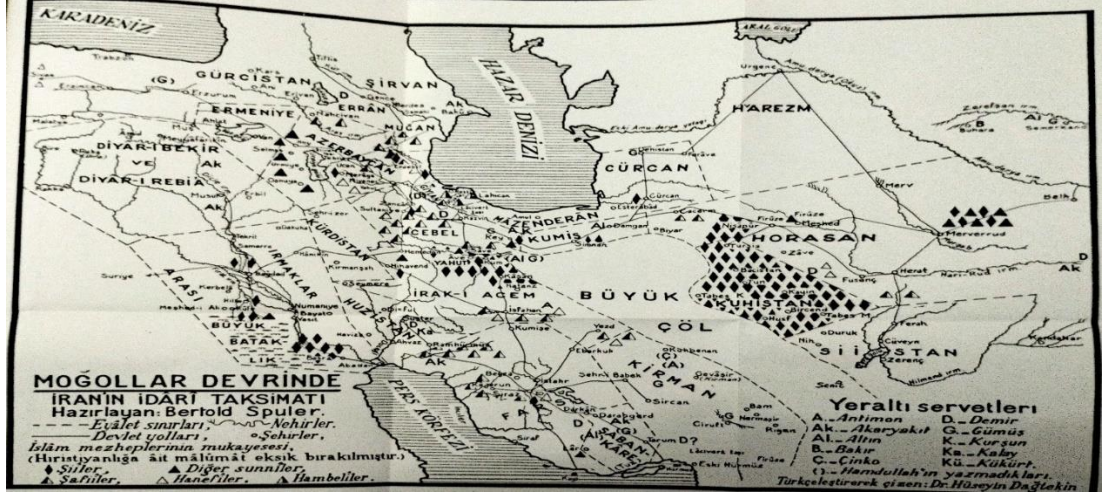
Cengiz Han'ın ölümünden sonra, oğulları ve torunları arasında topraklar paylaştırıldı. En büyük oğlu Cuci, Orta Asya'nın batısını kontrol ederken, diğer oğlu Çağatay, Orta Asya'nın doğusunu kontrol etti. Torunlarından Batu, Kıpçak Steplerini kontrol ederken, Güney Rusya'ya saldırdı ve Altın Orda Devleti'ni kurdu. Öte yandan, Moğolistan'ın batısında kalan toprakları alan diğer torunlarından Hülâgü ise İran ve Irak'ı fethetti ve İlhanlı Devleti'ni kurdu (D'Ohsson, 2008, s. 159).

İlhanlılar, diğer Türk-Moğol devletleriyle de diplomatik ilişkiler kurdu. Özellikle Altın Orda Devleti ile iyi ilişkiler kurarak, Batı Asya'da güçlerini birleştirdiler. Ancak zaman zaman bu devletler arasında çatışmalar da yaşandı (Boyle, 1968, s. 263).

İlhanlılar, İslam'ı benimsediler ve İran'da önemli bir kültürel ve bilimsel gelişme dönemi yaşandı. Hülagü'nün yönetimi altında, Bağdat'ın yıkılması ve Abbasi Halifeliği'nin sona ermesiyle İslam dünyasında önemli bir dönüm noktası yaşandı. İlhanlılar, Timuruların yükselişine kadar İran'da etkili oldular. İlhanlılar dönemi, Orta Asya, İran, Anadolu, Suriye ve Mısır gibi birçok farklı bölgeyi kapsayan geniş bir coğrafyada gerçekleşen önemli diplomatik olaylara sahne oldu (McLynn, 2011, s. 144).

İlhanlılar, diğer Müslüman devletlerle ve Batı'daki Hristiyan devletlerle ilişkiler kurdu. İlhanlı hükümdarları, genellikle barışçıl bir tutum sergilediler ve çatışmaların çözümü için diyalog yoluyla anlaşmaya çalıştılar. Bununla birlikte, bazı durumlarda sert askeri müdahalelerde de bulundular. Özellikle Hülagü'nün döneminde, İlhanlılar, İslam dünyasında güçlü bir siyasi ve askeri güç olarak kabul edildi. Hülagü, Abbasi Halifeliği'ni yıkarak, Bağdat'ı ele geçirdi ve İslam dünyasında büyük bir yıkım yarattı. Bununla birlikte, İlhanlılar, İslam'ı benimsedikleri için, Hristiyan devletlerle de diplomatik ilişkiler kurabildiler. Özellikle Papa V. Innocentius, İlhanlıların Hristiyan dünyasındaki varlığından etkilendi ve onlarla ilişkiler kurmaya çalıştı (Jackson, 2017, s. 155).

Hülagü Han, Louis IX'a bir mektup gönderir. Mektupta Papa'nın yararına Kudüs'ü işgal etmeyi planladığını ve Kudüs'ü işgal ettikten sonra Papa'nın proje şehrinde kendilerine devredeceğini belirtiyor. Karşılığında, Mısır'a yürüyüşü sırasında kraldan kendisine yardım etmesi için donanmasını göndermesini ister. Ludovic'in mektuba verdiği cevaba ilişkin kesin bir kaynak yok.

Harita 4: İlhanlı Zamanında İran'ın Taksimatı

Kaynak: Bertold Spuler "İran Moğolları" s. 575

4.3.3. Hülagü Han'ın Dini Yaşamı ve Ölümü

Bazı kaynaklara göre Hülagü Han 1219 yılında Moğolistan'da doğmuştur. 9 yaşına kadar annesinin vesayeti altında büyüdü. Hülagü'nün annesi Kerait kabilesindendi ve Keraitlerin Hristiyanlığı kabul eden ilk Moğol kabilelerinden biri olduğu belirtilmelidir. Bu gerçek bize Hülagü'nün bu dinin yetiştirilmesiyle büyüdüğünü söylemek için bir sebep veriyor (May, 2018, s. 310).

9 yaşından sonra Hülagü, kardeşleri gibi Çinli öğretmen Pao-sho tarafından büyütüldü. Moğolistan'da eğitim gördü. İktidar olduğu yıllarda hangi dinden olursa olsun bilim adamlarını himaye etmiş ve bilimin gelişmesi için çaba sarf etmiştir. Kardeşi Münke Han Nasreddin, Tusi'nin Karakorum'a gönderilmesini talep etmesine rağmen, Tusi'yi Karakorum'a göndermedi ve yanında tuttu (May, 2018, s. 330).

Arap yazarlar ve erken dönem Osmanlı yazarları, Hülagü Han'a kafir derler. Ancak dönemin tarihçisi Abulfaraj ona bilim ve felsefe adamı diyor. Başka bir yazar, Aksaraylı Hülagü Han'ı dünyanın en adil hükümdarı ve Cihangir olarak adlandırıyor. Sadi Shirazi, Hülagü Han'ı Tanrı'nın yeryüzüne indirdiği büyük bir rahmet olarak hatırlıyor. Hülagü Han 1265 yılında Azerbaycan'da öldü. Urmiye Gölü'ndeki Şahi Adası'na gömüldü (Jackson, 1990, s. 340).

Hülagü Han'ın cenazesi hakkında bir takım spekülasyonlar var ve bu spekülasyonlar daha çok onun dini inançlarıyla ilgili. Annesi ve ilk eşi Dokuz Hatun Hristiyan olmasına rağmen Hristiyan dinine tapmıyordu. Budizm'e karşı sıcak bir

tavrı olmasına rağmen, Kağan bir Budist değildi. Yanında çok sayıda Budist rahip ve Tibetli Lama'yı Azerbaycan ve Doğu Asya'ya getirmesine ve bölgede birçok Budist tapınağı inşa etmesine rağmen, İbn Sarraj'ın belirttiğı gibi: "Hülagü Han, ataları gibi bir şamandı" (Fisher, 1991, s. 320).

Bazı kaynaklarda Hülagü Han'ın cenazesi sırasında insan kurban etme töreninin yapıldığından bahsedilmektedir. Ancak bu kaynaklar Arap tarihçileri tarafından zikredildiğı ve ciddi gerçekler olmadığı için kabul görmemektedir. Kongrede Hülagü Han'dan sonra oğlu Abaka İlhanlı'nın ikinci hükümdarı seçildi. (Sümer, 1988, s. 8)

4.3.4. Abaka Han

Abaka Hülagü'nün en büyük oğlu ve ilk halefi idi. 1234'te Moğolistan'da Yesüncin Hatun'dan doğdu ve babasına batıya yaptığı büyük seferde eşlik etti. Ermeni tarihçi Kirakos'a göre (Dulaurier, 2011, s. 505) Çağatay prensi Aldu ile işbirliğı yapmak için ve daha sonra Hülagü'nün ölümü sırasında, 1265'te Horasan ve Mazandaran valisi olarak atandı. Azerbaycan'a geri çağrıldı, küçük kardeşi Yosmut'un tahtı kendisi için güvence altına almak için gönülsüz bir girişiminin ardından hanlığa seçildi ve 19 Haziran'da Arak yakınlarındaki Çağan Na'ur günümüz Tuzlu Göl kıyısında tahta çıktı. Çin'de Büyük Han Kubilay'ın tarafından hükümdar olarak onaylanması ancak 1270'de gerçekleşti ve ardından Abaka Han aynı bölgede ikinci kez tahta çıktı.

Abaka, babasının komşu güçlerle mücadelesini miras aldı. Yoşmut'un 1265 sonlarında Nogay komutasındaki Altın Orda'nın işgalci güçlerine karşı kazandığı zaferin ardından Kür'ü geçti. Berke'nin ani ölümü üzerine birlikleri kuzeye çekilene kadar iki ordu bir süre nehrin karşısında karşı karşıya geldi. Kısa süre sonra Altın Orda'nın yeni hanı Mengü Temür (Mangü Tīmūr) ile barış yapıldı ve Abaka'nın oğlu Argün'un hükümdarlığına kadar başka saldırı olmadı. Abaka artık doğu sınırında bir savaşla karşı karşıya olduğu için mühlet gerekiyordu (Reşideddin tarafından 1269 olarak verilen, ancak biraz daha erken olabilecek bir tarihte). Çağatay Hanlığı'nın hükümdarı Barak, Horasan'ı işgal etti ve İlhan'ın kardeşi Tübşin komutasında kendisine karşı gönderilen bir orduyu yendi. Bu yeni tehditle karşılaşmadan önce

Abaka, Hülagü'ye bir Çağatay birliğinin komutanı olarak İran'a kadar eşlik eden ve şimdi Kafkasya yoluyla kuvvetleriyle birlikte çölleşmeye çalışan Barak'ın akrabası Tegüder (Tagüdār) ile uğraşmak zorunda kaldı. Ancak Tegüder'in yakalanmasından sonra Abaka doğuya hareket ederek Barak'ın ordusunu 22 Temmuz 1270'te Herat yakınlarında şiddetli bir çatışmada yönlendirdi. Barak, Türkistan'a döndükten kısa bir süre sonra öldü ve İlhan, 1272-73'te Buhara'yı yağmalayan bir orduyu dönek bir Çağatay subayının kışkırtmasıyla göndermek için ortaya çıkan ayaklanmalardan yararlandı. Ancak bundan sonra bile, doğu eyaletleri Negüderiler kaynaklarda bazen çağrıldıkları gibi Kara Unas'lar tarafından periyodik baskınlara maruz kaldı 1278'de Fars'ta özellikle cüretkar bir istila başlatan ve ancak ertesi yıl bizzat Abaka komutasındaki Horasan'a yapılan bir baskınla geçici olarak kovuldular. Her halükarda, 1281-82'de Kirman'a bir baskın olduğunu bildiren Vassaf, Fârs sakinlerinin, Argun'un hükümdarlığının sonuna kadar her kış bu tür yıkımlardan korktuklarını söylediler (Vassaf, 1994, ss. 55-57).

Abaka'nın Suriye'de istikrarlı bir şekilde zemin kazanan diğer başlıca düşmanları Mısır Memlukleri'ne karşı girişimleri, belki de kısmen Doğu'da sergilediği daha az enerji ile karakterize olduğu için daha az başarılıydı. Hülagü'ye teslim edilmesinden bu yana vassal devlet olan ve 1268'de Memluk sultanı Baybars'a düşen Antakya'nın kurtarılması için asker göndermekten kaçındı ve benzer şekilde Mısır'ın Ermenistan'ı (Kilikya) işgalinin intikamını 1269'da alamadı. İlhanlıların sadık vasal Hatum'u esaret altına alındı. Abaka'nın bu felaketlere karşı bariz tepkisizliği, şu anda Çağatayların tehdidinden etkilenmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte, Fırat üzerindeki Memlük kalesi Bira'ya karşı fiilen gönderdiği ordu, 1272'de el-Rababa'da yenildi. Hükümdarlığının büyük bölümünde İlhan, Batı Avrupa Frankları ile ortak düşmana karşı ortak askeri hareket düzenlemeye çalışıyordu. 1267 ve 1268'de Papa IV. Clement'e hitaben yazdığı mektuplarda, bunlardan sadece ikincisi günümüze ulaşmıştır (Tisserant, 1946,s. 547), Moğollar doğudan ilerlerken Frenk ordularının kayınpederi Bizans imparatoru VIII. Mikail Paleologos'unkilerle buluşmasını ve böylece Memluklerin iki yönlü bir saldırıya maruz kalmasını önerdi. Ancak önerilen işbirliği hiçbir işe yaramadı. 1270'teki St. Louis Haçlı seferi, Fransız kralının ölümüyle bulunduğu Tunus'a yönlendirildi ve Abaka'nın 1271'de kuzey Suriye'ye gönderdiği kuvvet, Filistin'de kaldığı süre boyunca İngiltere prensi Edward (I. Edward) ordusuyla etkili bir şekilde

işbirliği yapmak için çok küçüktü. İl-han'ın elçileri 1274'te Lyon Konseyi'nde görüldü ve 1276 ve 1277'de batıya iki elçilik daha gönderdi, ancak somut sonuçlar vermedi. Bu arada Baybars,1275'te Ermenistan'a tekrar saldırmış ve iki yıl sonra, Parvāna Mo'in-al-din Süleyman'ın daveti üzerine, Moğol işgal ordusunu Nisan 1277'de Abolostan'da (Albostān) yönlendirerek Küçük Asya'yı (Rum) işgal etmişti. Abaka, ancak Memluk'ün çekilmesinden sonra rahatlayan bir ordunun başına geldi ve öfkesini, toprakları artık Moğollar tarafından perişan edilen ılık Selçuklu mütteliklerine bıraktı. Saltanatının sonuna kadar İl-han, kardeşi Mengü Temür'ün komutasında yaklaşık dört bin kişilik bir ordu göndererek Suriye'ye büyük bir sefer başlatmaya teşvik edilmedi. Fakat Ekim 1281'de, Memluklerin yiğitliği kadar, prensin deneyimsizliğine ve zayıf generalliğine de bağlı olduğu anlaşılacak ezici bir yenilgiye uğradı. Birkaç ay sonra ölümüyle Abaka'nın bu aşağılanmanın intikamını alması engellendi.

İmparatorluk dahilinde, Abaka'nın görevi, babası tarafından kurulan İran'daki gücü pekiştirmektir; ölümünden sonra Moğollar pratik olarak ülkenin sadece kuzey bölgelerini kontrol ettiler, güney ve doğu üzerinde belirsiz bir egemenlik uyguladılar. Bununla birlikte, kuzeyde bile, Abaka 1271'de eski suikastçi kalesi Gerdkuh'u ele geçiren bir İsmaili grubunu bastırmak zorunda kaldı. Belki de Moğol etkisini güneye yaymak için, talihsiz kardeşi Mengü Temur'u, Fars'ın hükümdarı Salurian prensesi Abeş ile evlendirdi ve ölümünden sonra 1286-87'de eyalet, İlhan'ın doğrudan egemenliği altına girecekti. Fakat Horasan'da Abaka, Herat'ın yarı bağımsız kortidlerine karşı mücadelede çok az başarı elde edebildi; onun melik, hain Şemseddin'i, Barak'ın işgalci güçlerine karşı tutumuyla kendini tehlikeye attı ve 1278'de mahkemeye çıkarıldı ve zehirlendi. Aslında, Abaka babasının saltanatı sırasında olduğu gibi, Moğol gücünün üssü hala kuzeybatıdaki meralardı. Tahta geçtikten sonra başkentini yazlarının çoğunu geçirdiği Tebriz'de kurdu; genellikle kış aylarını Mazandaran'da geçirirdi.

Genel olarak yerleşik kültürün geniş alanlarına hakim bozkıra dayalı bir askeri rejimle ilişkilendirilen özellikler ve diğer Moğol güçlerinin doğu vilayetlerine yaptığı yağmalamalar, İran'ın Hülagü'nün işgaline eşlik eden yıkımdan Abaka'nın yönetimi altında önemli ölçüde toparlanmasını olası kılmıyor. Saltanatın tamamı boyunca Sahib-i Divan ofisi, Abaka'nın kendisine olan iyiliğini baltalamak için sayısız girişimden kurtulan Şemseddin Muhammed Cuveyni tarafından tutuldu.

Bunlardan en ısrarcı olanı, 1280'de neredeyse Sahib-i Divan'ın çöküşünü başaran ve İlhan'ın ölümü sırasında kardeşi tarihçi Aladdin Cuveyni'nin Bağdat valiliği sırasında zimmete para geçirme suçlamasıyla tutuklanmasını sağlayan Macid Al-Mülk tarafından yapıldı. Her iki kardeşin de Irak'ın gelişimi için önlemler aldığı biliniyor ve bu nedenle, Raşid-el-din'e inanılacaksa, ülkenin yüzyılın başlarında Abaka'nın torunu Gazan'ın reformlarından önce geçirdiği küçük iyileştirme için en azından kısmi adım olarak değerlendirebiliriz (Reşidüddin, 2013, ss. 95-97).

Hıristiyan kaynaklar, Abaka'nın Doğu kiliselerine karşı olan iyiliğinden oldukça bahseder ve son iki yıl boyunca, Hülagü ve Dokuz Hatun'un ölümünden bu yana zayıflamış olan saray ile Nasturi hiyerarşisi arasındaki bağlantıların daha güçlü bir temel üzerine kurulduğu doğrular. Abaka'nın kendisi, 1281'de yeni seçilen Katolikos Mar Yabalaha III'le iyi ilişkiler içinde olduğunu doğrular. Ancak Abaka'nın Hıristiyan sempatisi abartılmamalıdır. Kuşkusuz öncüsü olduğu kabul edilen Batı Avrupa ile diplomatik ilişkiler, esas olarak Memlûklere karşı müttefikler edinme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Aslen Hülagü için düşünülen Bizanslı eşi Maria (Despina Hatun olarak bilinir), önceki saltanat sırasında Doquz Hatun tarafından kullanılan etkiden yararlanmış gibi görünmemektedir. Kayıtlar aslında Abaka'nın atalarının şamanizminden hiçbir şekilde vazgeçmediğini ve Budist inancına karşı en az babası kadar güçlü bir eğilim gösterdiğini göstermektedir.

Abaka, 1 Nisan 1282'de Hemedan'da, Moğol hükümdarlarının çoğunluğu gibi eğilimli olduğu ağır bir içki krizinin neden olduğu deliryum titremeleri sonucunda öldü; Şemşeddin Cuveyni daha sonra onu zehirlemekle suçlandı. Reşideddin, Abaka'nın doğanın çağrısına cevap vermek için dışarı çıktığını ve büyük bir kara kuş şeklindeki hayaletten rahatsız olduğunu anlatır. Muhafızlarına ok atmaları için seslendi, ancak hiçbir şey görmediler, bunun üzerine İlhan aniden düştü ve öldü. Babası gibi Urmiye Gölü'ndeki Şahi adasına gömüldü. Her iki oğlu da, Argun ve Gayhatu, daha sonra sırayla tahta çıkacaklardı, ancak kardeşi Tegüder onun halefi idi. İlerleyen zamanlarda Tegüder İslam'ı benimsedi ve müslüman olarak Ahmed ismini aldı.

4.3.5. Argun Han

Argun han, Abaka Han'ın Gaitmiş İgeçi'den olan büyük oğludur. Reşideddin'e göre Argun Arran bölgesinin Beylagan eyaletinde doğmuştur. Yazar Argun'un doğumu hakkında iki tarih belirtse de, 1259 yılı daha uygundur (Reşidüddin, 2013, s. 575). Erken yaşlarında Argun, Celairli emir Sartak'ın gözetiminde Horasan ve Mazandaran'da nominal vali görevini üstlenmiştir (al-Din, 1971, s. 98). Babasının Horasan seferi esnasında yani 1279 yılında Argun, Gür ve Arçestan'a Negüderlerle savaşmaya gönderildi. Fars eyaletini korkuya saran, talan yapan Kara Unas'lar da aradan kaldırıldı. Argun bir müddet Sistan'ı kuşattı ve geri döndüğünde yanında itaatkar bir sürü Çağatay prensini götürdü (Reşidüddin, 2013, s. 152-153).

Abaka Han'ın 1282 yılında ölümünden sonra Argun kavgalı olduğu amcası lehine tahttan feragat ettirildi. Bu karşıdurmanın en büyük sebebi amcası Ahmed Tegüder'in Cuveyni kardeşlerinden olan sahib-i divan Şemseddin ve tarihçi Aladdin'i kollamasıydı. Bunun yanı sıra, prens artık babasını zehirleyenini Şemseddin olduğunu düşünüyordu. 1282-83 kışında Bağdat'ta Alaaddin'e karşı zimmete para geçirme suçlamalarını yenileyen Argun, Horasan'a taşındı ve burada açıkça isyan etti. 14 Mayıs 1284'te Kazvin yakınlarındaki Ak-Kwaja'da Alınak komutasındaki Ahmed'in kuvvetlerini yendi, ancak sonunda Ahmed'e şahsen boyun eğmek zorunda kaldı. İlhan'ın yeğenini derhal idam etme konusundaki isteksizliği nedeniyle, Argun'a daha önce destekçileri arasında yer alan Buğa adında hoşnutsuz bir subayın Alınak'ı ve prensin muhafızlarının geri kalanını öldürdü ve Argun'u serbest bıraktı. Olayların böylesine dramatik bir dönüşüyle, Ahmed'in otoritesi çöktü ve Kafkasya'ya kaçarken yakalandı. Argun, amcasının idamından bir gün sonra, 11 Ağustos 1284'te tahta çıktı. İkinci tahta çıkış, 7 Nisan 1286'da, Çin'deki büyük Han olan Kubilay tarafından kendisine bir onay diploması (yarlık) aldıktan sonra gerçekleşti.

Argun, imparatorluğun iki komutanı Buğa ve Saad el-Dawla tarafından gölgede bırakıldı. İlk üç yıl boyunca, Buğa her şeye kadirdi, altın yağmuruna tutuldu ve Ahmed'in devrilmesindeki rolünden dolayı vezir unvanı verildi. Bir zamanlar yakın bir ilişki içinde olduğu Şemseddin Cuveyni'nin Buğa'nın yardımcısı olarak ertelenmesini ve görevine iade edilmesini borçlu olması onun etkisindeydi. Ancak,

muhbirler iki adamla kavga ettiğinde, Buka meslektaşını terk etti ve Argun sonunda onun aleyhinde konuşabildi; Şems-ad-Din zimmete para geçirmekle suçlandı, mahkemeye çıktı ve 6 Ekim 1284'te idam edildi. Vassaf, tüm oğullarının bu aşamada kaderini paylaştığını ima eder, ancak Reşideddin tarafından verilen Cuveyni ailesinin katliamının kesin tarihleri, öldürülen Harun hariç, Buğa'nın halefi Saad-ad-dawla'nın emriyle 1289'da idam edildiklerini göstermektedir. Belki de öldürülmüş komutanın akrabalarının himayeleri, iki kardeşin kibriyle zaten öfkeli olan İlhan'ın düşmanlığını daha da şiddetlendirdi.

Buğa'nın düşüşü, 1287'de, Fars hükümdarı Salur prensesi Abes Hatun'un, Argun'un temsilcisinin öldürülmesine göz yummak ve bir isyanı kışkırtmak için tahttan indirilmesinden sonra, eyaletin doğrudan imparatorluk topraklarına ilhak edildiği ve Buğa'nın Şiraz'da düzeni sağlamak için gönderildiği zaman gerçekleşti. Ancak faaliyetleri önemli bir muhalefete neden oldu ve Argun, Anju Topraklarının gelirlerinin sorumluluğunu Buğa'dan emir Tagakar'a devrettikten sonra, merkezi kuvvetlerin komutasını Kunjukbal'a devretti. İlhan'ın lehine kaybettiğini fark eden Buğa, Prens Jöşkeb'i tahta çıkarmak için bir komplo düzenledi, ancak ikincisi, Argun'un kuzeni ve eski düşmanı, ona ihanet etti. Buğa kaçmaya çalıştı, ancak Ocak 1289'da yakalandı ve idam edildi ve Bağdat'ta hüküm süren kardeşi Arık, ertesi ay idam edildi.

Bu başarısız darbe, Argun'a tahtta ciddi iddiaları olan akrabalarına karşı konuşma fırsatı verdi. Kısa süre sonra Jöskeb'in kendisi şüphe altına girdi ve 6 Haziran 1289'da idam edildi. Amcası Hileçu ve Argun'un bir diğer kuzeni Kara Nogay de İlhan'ın oğlu Horasan valisi Prens Gazan tarafından tutuklandı ve Ekim 1289'da idam edildi.

Boğa'nın düşüş haberi, Horasan'da sırdaşlarından biri olan Emir Novruz tarafından organize edilen büyük bir ayaklanmaya neden oldu. Ayaklanma beş yıldan fazla sürdü. Argun'un kuzeni Kansu'yu doğu vilayetlerinde hükümdarı olarak tanınmaya çalıştıktan sonra Novruz, rakibi Orta Asya Hanı Kaidu'ya sığındı ve Argun'un ölümü sırasında Horasan'ı harap eden büyük orduyla geri döndü (Vassaf, 1994, s. 314).

Gerçek güç şimdi, Bağdat'ta bir mali müfettişi (müsrif) olarak gelir borçlarının temizlenmesinde şaşırtıcı bir ilerleme kaydeden Yahudi bir hekim olan

Saad al-Dawla'ya geçti. Haziran 1289'da vezir olarak atandı. Saad-ad-Dawla, ülkenin meseleleri üzerinde Buka'dan daha görünür bir etki elde etmiş, kardeşleri ve yeğenleri için valilik makamlarını güvence altına almış ve eski patronu, Ordu-Kiya emiri ve diğer dost Moğol emirlerinin konumunu güçlendirmiş gibi görünüyor. Argun'un sürekli para peşinde koştuğu kayırmacılığı ve gayreti, özellikle Yahudilerin otoritesine kızan Müslüman nüfus arasında yaygın bir düşmanlık uyandırdı. Ancak düşmanları, Argun ölüm döşeğinde olana kadar ona karşı koyamadılar. Hiçbir şekilde hayırlı bir tanık olmayan Vassaf, mali konulardaki olağanüstü etkinliğini kabul eder ve köylüleri baskıdan korumayı amaçlayan idari önlemleri ona atfeder. Mart 1291'in başlarında Tagakar liderliğindeki bir grup emirin elinde idam edilmesini, Ordu-Kiya'nın infazı izledi ve bunu Yahudi nüfusunun ve Saad-ad-Dawla ile işbirliği yapan Müslümanların tehciri izledi.

Ebedi düşmanlarına karşı, etraflarındakiler savunmada kaldılar. Kendisi savaş alanında sadece iki kez görüldü: 1288'de, yaklaşırken geri çekilen Tama Tukta komutasındaki Altın Orda birlikleri tarafından Darband bölgesinin işgalini püskürtmek için Şamahı'ya ulaştı ve 1290 baharında Karasu Nehri'ne ikinci bir saldırıyı püskürttü. Kaidu ve Çağatay müttefiklerinin 1288'in başında ve üç yıl sonra da Nevruz'u desteklemek için Horasan'a yaptıkları saldırıların ağırlığı, görünüşe göre yetersiz takviye alan ve babası öldüğünde tamamen geri çekilen Gazan'ın omuzlarına düştü. Batıda, Müslüman Ahmed'in devrilmesi, Suriye üslerinden Bar Hebreus tarafından canlı bir şekilde tanımlanan bir dizi saldırı başlatan Mısırlı Memlûklerle düşmanca ilişkileri yeniden kurdu.

Babası Abaka ve oğlu Gazan'ın aksine, Argun, Batı Avrupa yöneticilerinin yardımı olmadan Memlûklerin vahşetlerinin intikamını almanın imkansızlığına erken ikna oldu (Chabot, 2011, s. 53). 1285'te Papa IV. Honorius'a, belki de büyük han'ın kendisinin onayıyla, Papa'nın elçisi İsa Kelemichi'nin eşlik ettiği bir elçilik gönderdi. İki yıl sonra, Ortadoğu'daki Nasturi Kilisesi'nin genel veziri Rabban Shauma liderliğinde, bu misyonun ikinci elden anlatımı bize ulaşan başka bir elçilik gönderildi. Honorius'un ölümünden sonra Roma'ya geldi ve Mart 1288'de yeni seçilen Papa IV. Nikolas ile bir izleyici kitlesi için Roma'ya dönmeden önce Paris'te IV. Filip'i ve Bordeaux'da İngiltere Edward'ı art arda ziyaret etti. Papa, Argun'un Memlûklerden kurtulur kurtulmaz Kudüs'te vaftiz edilme konusundaki açık niyetini memnuniyetle karşıladı, ancak Moğol hükümdarının derhal vaftiz edilmesinin,

samimi bir iyi niyet işareti olarak, Kutsal Şehrin restorasyonuna katkıda bulunacağını vurguladı. Bu duyular, Temmuz 1289 tarihli ve daha sonra Pekin Başpiskoposu (Hanbeli) olan ünlü Fransisken misyoner John Montecorvino tarafından iletilen Argun'a gönderilen başka bir mektupta doğrulandı. Argun, Mayıs 1289'da üçüncü bir elçilik gönderdi; kendi muhafızlarının (Tarçın) bir üyesi olan Cenevizli Buscarello di Gisolfi tarafından yönetildi ve somut öneriler getirdi. Fransız kralına yazdığı mektupta, 1291 Şubat ayı ortalarında birlikleriyle Şam'ın önüne çıkmayı taahhüt etti (Mostaert and Cleaves, 1962, s.18). 1290'ın ikinci yarısında Roma'ya gelen Argun'un dördüncü misyonunun ziyareti sırasında Nicholas, Akka'nın düşüşü ve Mayıs 1291'de Suriye'de hayatta kalan son Latin enklavlarının ortadan kaldırılması haberini aldı. Bu koşullar, Batı'nın askeri harekâtıyla ilgili tepkisinin daha olumlu tonunu açıklıyor gibi görünüyor, ancak elçileri Ağustos ayında Roma'dan ayrıldığında, Argun çoktan ölmüştü. En iyi çabalarına rağmen, hükümdarlığı sırasında Moğol İran ve Batı arasındaki işbirliği, 1290-1291 kışında, bir kadırga filosu inşa etmeyi ve Hint Okyanusu'ndaki Mısır ticaretini engellemeyi amaçlayan, ancak iç çekişmeleri projeye son veren 900 Cenevizli denizcinin Dicle'deki varlığından başka bir şey değildi.

Hıristiyan kaynaklar, Argun'un Hıristiyanlar için yaptığı iyilikten çok bahseder ve kuşkusuz oğullarından birini, daha sonra İlhan Olcaytu'yu 1289'da vaftiz edilmeye ve Papa'dan sonra Nikolas olarak adlandırılmaya zorladı. Ancak bu jest, Argun'un iç siyasetinin bir belirtisinden ziyade diplomatik bir hamleydi. Aslında, babasının ve büyükbabasının pratiğinden sadece Müslüman nüfusa olan belirgin güvensizliği nedeniyle ayrıldı (Vassaf, 1994, s.241). Halefi Bar-Hebreus'un, yalnızca Hıristiyanların ve Yahudilerin mahkeme kâtibi olmasına izin veren bir kararname çıkardığı iddiası, özellikle Argun'un Müslümanları bürokrasisinden dışladığını iddia eden Vassaf tarafından daha açık bir şekilde doğrulanmaktadır. Fakat her şeyden önce, Argun'ın saltanatı Budizm'in İran'daki en parlak dönemini temsil eder. Vassaf'a göre, Saad el-Dawla'nın kışkırtmasıyla Kabe'yi bir putlar tapınağına dönüştürmeyi amaçladığı şüphelidir ve daha da şüpheli olanı, aynı yazarın Argun'un peygamber olarak kendisiyle yeni bir din kurmayı düşündüğü iddiasıdır. Ne yazık ki, İran'daki Budizm'in durumunu, esas olarak, babası tarafından inşa edilen ve portrelerini içeren putlar tapınağını (Botana-i va mdabad-i) yıktığı bilinen Gazan'ın yönetiminde İslam'a

geçtikten sonra onu ortadan kaldırmak için alınan önlemlerle öğreniyoruz (al-Din, 1971, ss. 396-397).

İronik bir şekilde, Argun'un erken ölümüne yol açan şey yurtdışından gelen Budist rahipleri himaye etmesiydi. Hindistan'dan gelen bir yoginin (başı) etkisi altında kalan Argun, sülfür ve cıvadan hazırlanan ve ömrünü uzatan bir iksir almaya başladı ve Tebriz'de sadece başi, Saad-al-Dawla ve birkaç kişinin daha bulunduğu bir inzivaya çekildi. İlaç, İlhan'ın eşlerinden ve cariyelerinden birkaçının büyücülük şüphesiyle idam edilmesiyle giderilemeyen kronik bir hastalığa neden oldu. Beş ay sonra Argun 10 Mart 1291'de Bağça'ta (Arran) öldü ve Sudas Dağı'na gömüldü. Moğol geleneklerine göre gizlice gömülen son İlhan'dır(Nozhat al-qolüb, s.64). Dört oğlu vardı: Gazan, Yesu Temür (ö. 689/1290), Olcaytu ve Gayhatu (ö. 697/1298), bunlardan en büyüğü ve üçüncüsü sonunda İran'ı yönetecekti, ancak asıl halefi küçük kardeşi Gayhatu idi.

Ricoldo of Monte Croce, Argun'u "her türlü gaddarlığı yapabilecek en kötü adam" olarak tanımlar ve onun emriyle öldürülen masum insanların sayısı hakkında yorum yapar. Vassaf'a göre Argun saltanatının başında kan dökmekten hoşlanmıyordu, ancak daha sonra Saad-ad-devle'nin etkisiyle bundan zevk almaya başladı(Vassaf, 1853, ss.242-243). Her halükarda, görünüşe göre özel bir enerjisi olmayan ve vasat yetenekli bir adamdı. Bununla birlikte, bilimle ilgileniyordu ve hevesli bir inşaatçıydı, diğer projelerin yanı sıra, daha sonra oğlu Olcaytu tarafından genişletilen ve Sultaniye olarak bilinen bir kasabanın inşasını başlattı.

4.3.6. Gayhatu Han

Gayhatu Han, İran'ın beşinci Moğol İlhanı (1291-95); sikkelerinde Budist lamalar tarafından kendisine verilen Irinjin Durji (Tibetçe Rin-chen rDo-rje 'Değerli Elmas') adı da bulunmaktadır. Abaka Han'ın Tatar kabilesinden Nukdan Katun'dan olan oğludur; Raşid-ad-Din tarafından çarpıtılan doğum tarihi bilinmemektedir (al-Din, 1971, s. 230). Argun'un 690/1291'de ölümünden sonra adaylığı, başlangıçta çoğunluk desteğine sahip olan yeğeni Gazan ve kuzeni Baydu tarafından yenilgiye uğratıldı ve 23 Temmuz 1291'de Ahlat yakınlarında tahta çıkarıldı. Ahlat'da 29

Haziran 1292'de yapılan ikinci tahta çıkış muhtemelen Gayhatu'nun Çin'in büyük hanı Kubilay tarafından onay aldığı tarihi işaret etmektedir (al-Din, 1971, s. 236).

Dış ilişkilerde de bu saltanat farklı değildi. Gayhatu'nun takviye kuvvetleri, Haziran 1292'de Memlük Sultanı Eşref Halil'in Kalatü'r-Rum'u ele geçirmesini önlemek için çok geç geldi, ancak Memlükler zaferlerini tamamlayamadılar ve hükümdarlıkları sırasında onlarla başka bir savaş olmadı. Başka bir düşman olan Altın Orda Hanı Toktada'dan 1294 baharında barış teklifleri alındı (al-Din, 1971, ss. 238-239).

Gayhatu kaynaklarda her zaman Moğol soylularının çocuklarıyla cinsel ilişkiye girmeye eğilimli, müsrif ve rastgele hareket eden bir hükümdar olarak tanımlanır ve devrilmesinin tek sorumlusu olarak bu geleneklerin yol açtığı düşmanlığı gösterir (Vassaf, 1994, ss. 268-275). Ancak hükümete karşı duyduğu küçümseme, cömertliği ve merhameti ile birleştiğinde, çöküşünde önemli bir rol oynadığı açıktır. Kâhinlerin, Argun'un çok fazla kan döktüğü için sadece yedi yıl hüküm sürebileceği yönündeki hükmünden etkilenmişti (Vassaf, 1994, s. 267). Onun yerine kuzeni Anbarcı'yı geçirme komplosunun elebaşları bu sayede kurtuldu: Bunlardan biri olan Emir Togaçar'a askeri komuta verilirken, bir diğeri olan Sadreddin Zencani sahib-i divan ve vezir oldu ve mali işler üzerinde benzeri görülmemiş bir kontrol elde etti; bu, Sadreddin'in iddiasına göre 1294'te kağıt para ile yapılan talihsiz deneydi.

Gayhatu'nun en büyük hatası, sarhoşken Baydu'ya hakaret etmesi ve ardından, kuzenini yok etmesini isteyen emîrlerin tavsiyesinin aksine, pişmanlık duyarak onu yatıştırmaya çalışmasıydı (Vassaf, 1994, ss. 275-276). Baydu 1294-95 kışında isyan etme fırsatını yakaladı ve Gayhatu'nun Bağdat valisini öldürdü. Togaçar ona karşı gönderildi, ama düşmanın tarafına geçti. İlhan, Rûm'daki güç merkezine sığınmak yerine Ahar ve Pilsovar'a kaçmak gibi bir hata yaptı ve burada Tebriz'de hapsedtiği ancak Togaçar'ın emriyle serbest bırakılan Baydu'nun destekçileri tarafından ele geçirildi. Gayhatu, görünüşe göre Baydu'nun bilgisi veya onayı olmadan 24 Mart 1295 tarihinde öldürüldü. Üç oğlundan Olcaytu döneminde idam edilen Alâferang, daha sonraki İlhan Cihân Temür'ün (1339-40) babasıydı.

4.3.7. Gazan Han

Gazan Han, Argun Han'ın en büyük oğlu ve İran'ın yedinci İlhanlı hükümdarı olarak muhtemel halefiydi (d. 1295-1304). Babasının 1284'te tahta çıkmasının ardından Horasan, Mazandaran, Kum ve Ray gibi doğu vilayetlerinin valiliğine atandı ve bu görevi 1291'de tahta çıkan amcası Gayhatu döneminde de sürdürdü. 1289'dan 1294'e kadar Gazan, eski genel valisi Nevruz ibn Argun Aka'nın isyanı ile meşguldü. Aslında, babasının ölümü sırasında ikincisinden geri çekiliyordu ve bu nedenle İlhanlık için etkili bir şekilde aday olamadı. Sonunda Nevruz ile uzlaşan Gazan, Gayhatu'nun tahttan indirilmesi ve akrabaları Baydu'nun öldürülmesinden sonra olaylara daha iyi müdahale edebildi. Baydu'ya karşı mücadele sırasında Gazan, Nevruz'un telkinleriyle Müslüman oldu ve Mahmud adını aldı. Bu eylemin motivasyonlarından biri, hem kendi ordusunda hem de Baydu'nun ordusunda halihazırda Müslüman olmuş Moğol subaylarının desteğini kazanmak olabilir. Bu ihtida 17 Haziran 1295'te gerçekleşmiş ve henüz İslam'ı kabul etmemiş olan Moğollar arasında İslam'ın yaygın bir şekilde kabul edilmesine yol açmıştır(Reşidüddin, 2013, ss. 294-297). Gazan kısa süre sonra idam edeceği Baydu'yu yendi. Ancak yine de İlhan olarak yönetimine meydan okuyanlar vardı; her türlü direnişi kararlılıkla karşıladı ve tahta çıkışından sonra birkaç Moğol prensi ve diğer soylular (sonunda Nevruz da dahil olmak üzere) idam edildi. Tahta sağlam bir şekilde yerleşen Gazan, imparatorluğundaki gayrimüslimlere karşı bir sefer başlattı. Han'ın Müslüman olmadan önce mensup olduğu Budistler özellikle etkilenmiştir. Budist başlıca (lamalar veya alimler, ed.) ya Müslüman olma ya da ülkeyi terk etme seçeneği sunuldu. Birçok kilise ve sinagog(Reşidüddin, 2013, ss. 376-377) gibi Budist tapınakları da yıkılmıştır. Ancak sonunda Gazan, atalarınınkini andıran daha hoşgörülü bir tutuma geri döndü ve Hıristiyanlar ve Yahudiler(Orbelian, s.262) üzerindeki baskıyı hafifletti. Gazan'ın yeni dinine olan bağlılığının derinliği sorgulanabilir; VIII-XIV yüzyıl Arap kaynağı, babasının dul eşi Boloğan Hatun'la evlenme arzusunun İslam hukukuna aykırı olduğu söylendiğinde bunun irtidat olduğunu düşündüğünü bildirir; sonunda bir uzlaşma teklif edildi ve Han, çevresindeki Müslümanları rahatlatmak için yeni inancına sadık kaldı (Safedi, 1998, s. 62b-63a). Her halükarda Gazan, hükümdarlığı boyunca Müslüman ritüellerine sıkı sıkıya bağlı kalmış ve özellikle Tebriz ve çevresindeki medreseler, camiler ve diğer dini kurumlar gibi Müslüman kurumların hamisi olmuştur(Reşidüddin, 2013, s. 410).

Gazan'ın İslam'ı kabul etmesi ve Padişah-ı İslam unvanını alması, İlhanlıların geleneksel düşmanları olan Mısır ve Suriye Memlûklerine yönelik politikasını etkilemedi. Aslında Gazan, Suriye'ye diğer tüm İlhanlılardan daha fazla sefer düzenlemiştir. İlk saldırısı 1299'da gerçekleşti ve Humus yakınlarında Majma el-Moruj'da (Vadi Aznadar olarak da bilinir) Moğolların zaferiyle sonuçlandı ve Gazan'ın Şam'ı kısa süreliğine işgal etmesine yol açtı. Ancak 1300 başlarında, belki lojistik nedenlerle, belki de Karaun ya da Nigudari'nin doğu vilayetlerine akınları(Morgan, 1985, s. 233) yüzünden ülkeyi terk etmek zorunda kaldı; böylece Memlûkler kısa süre içinde Suriye'yi zorlanmadan yeniden işgal ettiler. Aynı yılın ilerleyen zamanlarında Gazan'ın birlikleri tekrar Kuzey Suriye'ye döndüler, ancak sert kış şartları nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldılar(Reşidüddin, 2013, ss. 396-398). Nihayet 1303 yılında büyük bir Moğol ordusu tekrar orta Suriye'ye girmeyi başardı. Ancak Gazan Fırat'ta kaldı ve kısa süre sonra kuvvetlerinin Memlûkler tarafından Şam'ın güneyindeki Marj al-Shoffar'da (Şahkab olarak da bilinir) kesin bir yenilgiye uğratıldığı haberini aldı. Dördüncü bir sefer için yaptığı planlar 17 Mayıs 1304'te ölümüyle kesintiye uğradı(Reşidüddin, 2013, ss. 349-358). Bu askeri seferlere iki cephede diplomatik faaliyetler eşlik etti. İlk olarak, Memlûk Sultanı el-Nasır Muhammed ibn Kalavun ile iki kez elçilik teatisinde bulunuldu. Bu mektuplaşmaları başlatan Gazan, mektuplarında Memlûkleri boyun eğmeye çağırıyordu; Memlûklerin yanıtı da daha az sert değildi. İkinci olarak, Gazan Batı'ya heyetler göndererek Papa'yı (Boniface VIII) ve büyük Avrupalı güçleri Memlûklere karşı ortak bir sefere katılmaya ikna etmeye çalıştı. Bu son çabalardan kayda değer bir şey çıkmadı, ancak 1300 civarında Suriye'de Moğol başarıları söylentileri, çoğunlukla uydurma, Batı Avrupa'da büyük kargaşaya neden oldu (eş-Şücaî, 1977, ss. 805-819).

Gazan'ın tahta geçtiği sırada İlhanlı Krallığı iflasın eşiğindeydi: uzun süreli kötü yönetim ve yağmacı vergi politikaları krallığın ekonomik çöküşüne yol açmış, bu durum Gayhatu'nun savurganlığı ve kâğıt para denemesiyle daha da kötüleşmişti (bkz. CAV). Gazan, açgözlü memurlar üzerinde daha fazla kontrol, düzenli ve gerçekçi bir vergi programı, iktalar yoluyla orduya ödeme yapılması, toprak kaydı, daha fazla kamu düzeni ve köylülüğe karşı daha az yağmacı bir tutum içeren kapsamlı reformlarla karşılık verdi. Gazan'dan önce ekonominin içler acısı durumu, Gazan'ın reformları ve bunların uygulanması hakkındaki temel bilgi kaynağımız,

veziri Raşid-ud-Din'in Camiü't-Tevarih eseridir(Reşidüddin, 2013, ss. 426-571). Bu reformların uygulanmasından doğrudan sorumlu olduğu için, bu önlemlerin etkinliği hakkındaki iddialarının yanı sıra, hamisi tahta geçmeden önce ekonominin ve idarenin kötü durumuna ilişkin açıklamaları da ihtiyatla ele alınmalıdır. Bununla birlikte, bu adımların ekonomide bir miktar iyileşmeye yol açtığına ve bu iyileşmenin halefi Olcaytu döneminde de devam ettiğine dair göstergeler vardır(Morgan, 1986, ss. 167-170).

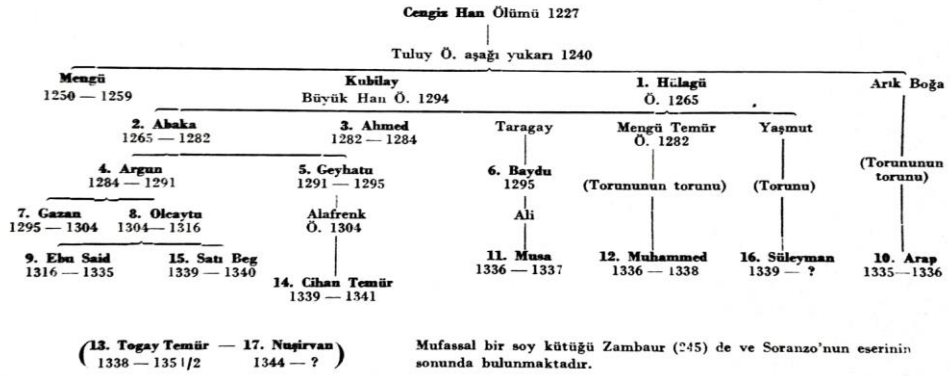
İslam'ı seçmesine rağmen Gazan, Moğol geleneğinin çeşitli yönlerine, özellikle de Cengiz Han'a atfedilen yasa veya kanunnamelere sadık kalmıştır. Memlük yazarı Şafadi bu İlhan hakkındaki kaydında ve Moğol askerlerine iktaların dağıtılmasıyla ilgili emrinde (yarlık)(Reşidüddin, 2013, s. 511) Cengiz Han'ın yasa ilanını öven Gazan'ın kendisi tarafından vurgulanmaktadır. Gazan, Moğol irfanını ve tarih bilgisini korumak amacıyla veziri Reşid-üd-Din'e Cengiz Han ve haleflerinin tarihi üzerinde çalışmaya başlaması talimatını verdi. Bu, ancak Gazan'ın ölümünden sonra tamamlanan ve daha kapsamlı olan Camiü't Tevarih'in çekirdeği haline gelen Tarih-e-Mobarek-e-Ghazani idi. Bu eserin kaynağı Gazan'ın kendisi ve İlhanlı sarayında büyük hanın (Kaan/Kağan) kişisel temsilcisi(Morgan, 1986, ss. 18-21) olan Bolad Aka idi. Aslında, sikkelerindeki Büyük Han unvanını kaldırmış olsa da Gazan, Kubilay'ın halefi Temur Olcaytu ile temasını sürdürdü ve sonunda ondan yönetiminin resmi olarak tanınmasını sağladı. Bu nedenle Gazan'ın kendisini en azından hukuken(de jure) büyük Han'a bağlı olarak gördüğü açıktır (Allsen T. T., 1987, ss. 230-231).

Altın Orda'nın Tokta'a Hanı (Tuktay) 1302 sonbaharı başlarında Azerbaycan üzerindeki hak iddialarını teyit etmek için bir heyet gönderdi. Bu talebin Gazan tarafından reddedildiğini(Reşidüddin, 2013, ss. 398-399) söylemeye gerek yok. Bu tür kavgacı konuşmalara rağmen, Kafkasya sınırı bu dönemde genel olarak sakin kalmıştır. 1301 yılında Altın Orda'nın Derbend'e yaptığı ve görünüşe göre zorlanmadan püskürtülen bir akın rapor edilmiştir (Spuler, 2011, s. 86).

Raşid-ud-Din'e göre(Reşidüddin, 2013, ss. 379-380) Gazan, Moğolcanın yanı sıra biraz Arapça, Farsça, Hindi, Keşmirce, Tibetçe, Kitayi (görünüşe göre Çince), Frenkçe (Farangi; muhtemelen İlhanlığı'ndaki Batılı, özellikle de İtalyan tüccarlar tarafından konuşulan Eski Fransızcanın bir lehçesi) ve diğer dilleri biliyordu. Öte yandan Şafadi (vrk. 61a-b), Moğolca ve Türkçe bildiğini, Reşidüddin ve diğer yakın

(Fars) dostlarıyla Farsça konuştuğunu ve kendisinden önce Arapça söylenenlerin çoğunu anladığını (ancak bunları ifşa etmediğini) yazar. Her iki kaynak da Gazan'ın İslami olmayan akli ilimlerle ilgilendiğinden bahseder; ikinci yazar Reşid-üd-Din'in bu konuda onun hocası olduğunu ekler. İnsan çok etkileyici ve çok yönlü bir kişilik izlenimi ediniyor: aynı zamanda derin ve çok yönlü bir zekâya sahip olan kararlı ve iradeli bir lider. 1299-1300'de Suriye'de ona eşlik eden Ermeni Hetum (s. 195), erdemine ve cesaretine rağmen onu küçük ve çirkin görünüşlü olarak tanımlar; Memlûk tarihçileri ise onun orta yapılı ve yakışıklı olduğunu yazarlar. Aynı yazarlar, Gazan'ın karısı Boloğan Hatun tarafından verilen zehir sonucu öldüğünü iddia etmektedir. Çağdaş yazarlar (Spuler, 2011, s. 89) bu kanıtın güvenilirliğini sorgulamakta haklıdır; İlhan'ın ölümünün doğal nedenlere bağlı olduğu görülmektedir, ancak ağır alkol tüketiminin uzun vadeli etkileri de bir rol oynamış olabilir.

İLHANLI HÂNEBANININ SOY KÜTÜĞÜ

Resim 1 : İlhanlılar'ın Soy Ağacı

Kaynak: Bertold Spuler “İran Moğolları” s. 573

4.4. Olcaytu Han'ın Tahta Geçmesi

4.4.1. Memlûklü'lerle İlişkiler Ve Suriye Krizi

Gazan, Şahhab yenilgisinden sonra yakalandığı bir hastalık nedeniyle öldü ve İlhanlı tahtına kardeşi Olcaytu (1304-1316) geçti (Devadari, 1971, ss. 127-128). Olcaytu, Gazan döneminde bozulan ilişkileri düzeltmek amacıyla öncelikle Tebriz'de hapsedilen Memlûk elçilerini geri göndererek iki devlet arasındaki ilişkileri

geliştirmek için önemli bir adım attı. Olcaytu'nun Memlûk elçilerine yakın ilgi gösterdiği ve hatta kaynaklardan yararlandığı ilginç diyaloglar mevcuttur. İbn Devadari'nin kaydına göre, elçilerle yaptığı bir konuşmada Olcaytu, Nasır Muhammed'in Ağa'nın atası olduğunu ve kendisinin de Müslüman ismini taşıyan Muhammed olduğunu belirtmiştir (Devadari, 1971, s. 127-128). Olcaytu, "Ülkeler mutlu olana kadar on iki yıl boyunca barış istiyoruz" şeklinde ifade ederek uzun bir süreli barış talebinde bulunmuştur. Kardeşim Gazan memleketini harap etti. Her ne kadar Müslüman gibi görünse de o bir imansızdır. Suriye'ye girişi benim ve ümera'nın rızası olmadan gerçekleşti. Allah onun canını bunun için aldı. İlhanlı Umara, Mısır Sultanı'na selamlarını gönderiyor ve bu kışkırtmaya bir son verilmesini ve barışın sağlanmasını istiyor." denilerek karşılıklı barış çağrısında bulunuldu. Kımızla dolu içki bardağını habercilerden biri olan Kadı İmaduddin'e uzattığında, Kadı içkiyi kibarca reddeder. Yine Olcaytu, bir başka Memlûk elçisi olan Emir Özdemir'e dönerek, "Sen Hüsamüddin, gördün mü Allah melun Gazan'a ne yaptı?" sorusuna Özdemir'in yeri öperek ve selamlayarak, "Allah İlhan'ınızı korusun, ömrünüzü uzatsın" şeklinde kısa bir cevap verir. Olcaytu duasını Allah'a şükrederek ve sahip olduğu zenginlikleri sayarak bitirir (Devadari, 1971, s. 128). Kaynağın müellifi tarafından heyetin içinde bulunan bir emirden aktarılan bu bilgi, yeni bir dönemin başlangıcını müjdeliyordu.

Nisan 1305'te Memlûk elçileri ve İlhan elçilik heyeti birlikte yola çıktılar ve Mısır'a varmadan önce törenlerle karşılandıkları Dimaşk'a girdiler. Burada Olcaytu'nun mektubunu Sultan'a sundular. Olcaytu, kardeşi Gazan'ın ölümünden sonra tahta geçtiğini duyurur ve isyana son verilmesini isteyerek barış teklif eder. Ayrıca ülkeyi refaha kavuşturmak için en az on iki yıllık bir antlaşma öneriyor. İlhanlı diplomatik ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edebileceğimiz bu talepler Sultan tarafından derhal kabul edildi. İstişarelerden sonra Emir Alaeddin bin Ali ve aralarında Emir Seyfüddin Balaban el-Kalenceki ve Kadı Sadr Süleyman el-Murtaki'nin (Nüveyri, 2004, s. 62) de bulunduğu bir Memlûk heyeti 1305 Haziran'ında hediyelerle yola çıktı (Baybars, s. 381). nisan 1306'da Mısır'a dönen elçiler, İlhanlı coğrafyasına ulaştıktan sonra sultanın mektubunu Olcaytu'ya teslim ettiler (Nüveyri, 2004, s. 62). O günlerde Batılı devletlerle yaptığı yazışmalarda bile, sözü edilen barış girişimleri nedeniyle Memlûklere karşı ortak hareket etmekten söz edilmiyordu (Umran, ss. 266-267). Ancak, Memlûk elçileri Mısır'a dönmeden önce,

ilişkilerin seyrini değiştiren bir olay yaşandı. Bu olay, Memlük Sultanı Nasır Muhammed'e sığınan bir grup İlhanlı'nın din değiştirmesiydi. Bu grupta Gazan'ın akrabaları da bulunuyordu ve 200 atlı, eşleri ve çocuklarıyla birlikte Olcaytu'dan kaçarak Nasır Muhammed'e sığındılar. Öncelikle bir mektupla sığınma taleplerini ilettikten sonra, Sultan'ın emriyle Dımaşk naibi tarafından karşılandılar. Grup, Aralık 1304'te Kahire'ye ulaştı. Emirlikler, Kahire'de Sultan tarafından karşılanan İlhanlılara teslim edildi ve kendilerine ikta tahsis edildi (Abdülmenam, 2001, s. 38).

Bu olaylardan sonra Memlûkler ve İlhanlılar arasındaki iyi ilişkiler yerini tekrar düşmanca ilişkilere bıraktı. Ayrıca, Memlük ordusunun yıllık vergi almadığı gerekçesiyle İlhanlılarla işbirliği yapan Çukurova bölgesindeki Ermenilere karşı yapılan sefer sırasında, İlhanlı Haçlıları ve Ermenilerin müttefik kuvvetlerine saldırılmış, bazı ölümler ve bazı esaret ve kayıplarla sonuçlanmıştır. Bazı mahkûmlar da Olcaytu'ya gönderilmiştir. Memlûkler ve İlhanlılar arasındaki bu olay, ilişkilerin kötüleşmesine ve gerginliğin tırmanmasına yol açtı. Ermeni Kralı II. Hetum, Halep naibine bir elçi göndererek bunun İlhanlılarla ilgili bir olay olduğunu iddia etti ve esirlere bakma ve yıllık vergi gönderme sözü vererek gerginliği yumuşatma girişiminde bulundu. Aralık ayının sonunda Ermeniler ve Memlûkler arasında Ceyhan Nehri'ni sınır olarak belirleyen bir antlaşma imzalandı. Kaynaklar, Sultan Nasır Muhammed'in son saltanat dönemine kadar Memlûkler ve İlhanlılar arasındaki ilişki konusunda uzun süre sessiz kalmıştır. Mısır'da sultan, yüksek emirlerin gölgesinde devleti yönetir. Sultan ondan kurtulmak için siyasi bir mücadeleye girişir. Önce tahttan feragat edip başkenti terk eder, sonra da siyasi mücadeleye girerek tahtını geri almayı başarır. Böylece Nasır Muhammed'in yönetiminin üçüncü dönemi başlar.

Memlük Sultanı Nasır Muhammed III (1310-1341) döneminde Mısır'da otoritesini tesis etmek için yaptığı eylemlerden biri de yüksek rütbeli emirleri ortadan kaldırmaktı. Sultan önce daha önce kendisine baskı yapan emirleri, ardından da potansiyel sultan adaylarını ortadan kaldırmaya başladı. Ancak bu girişim, can derdine düşen bazı emirlerin Memlûk-İlhanlı ordularının savaşın eşiğindeyken Olcaytu'nun tarafına geçmesine neden olur. Olcaytu, Kara Sungur ve Ak Sungur el-Efrem'e sığınan emirlerin Suriye bölgesine sefer düzenlenmesi konusunda ısrarcı olmaları üzerine Olcaytu komutasındaki İlhan ordusu harekete geçerek 1312 yılında Suriye'ye bir sefer düzenler ve Rahba'yı bir ay boyunca kuşatır. Ancak zorlu kış

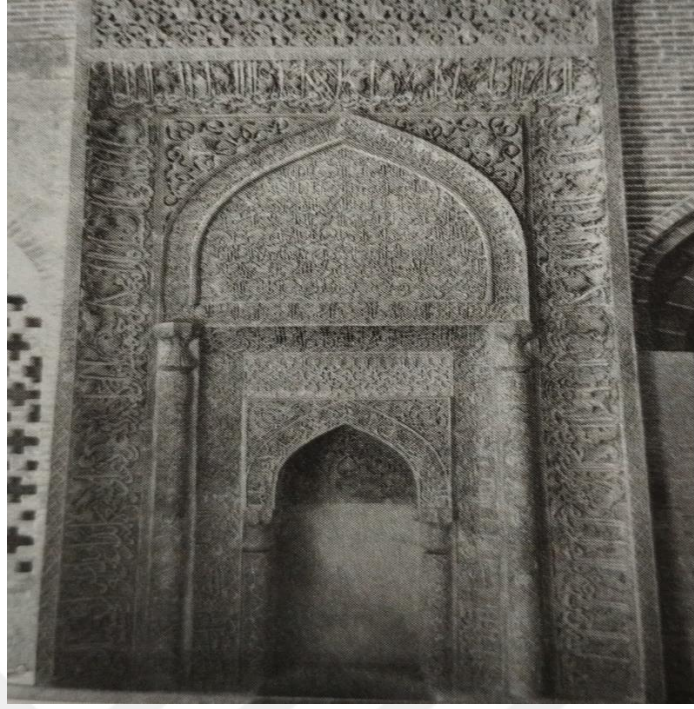
koşulları nedeniyle ilerleyemediler. Buna ek olarak, at ve yem eksikliği nedeniyle birçoku ölse bile, Raşidüddin ve Emir Çoban'ın tavsiyesine uyarak Ocak 1312'de geri dönmeyi emretti. İbn Devadari onların geri çekilişinden bahsederken, Nasır Muhammed'in kalabalık bir orduyla hareket ettiğini duyan Olcaytu ve Kara Sungur'un korkudan geri döndüklerini söyler. Öte yandan Şafadi, kuşatma sırasında orada bulunan bir kişiden aktardığına göre, Emir Çoban'ın Ramazan günü Müslümanlara ezan okunmasının yanlış olduğunu söylemesi üzerine Olcaytu'yu geri çekilmeye ikna ettiğini yazar (Uzunçarşılı, 1967, s. 45).

Nasır Muhammed, İlhanlılar karşısında kazandığı zaferin ardından bölgesel bir güç olarak daha aktif bir dış politika izledi. Bu dönemde kayda değer bir gelişme, İrenjin Noyan döneminde İlhan İmparatorluğu'nun Anadolu'daki hâkimiyetinin sarsılmasıdır. Ayrıca Memlûkler, Suriye bölgesindeki İlhanlı seferine karşılık olarak Suriye naibi Tengiz komutasında Malatya'yı fethetti. Bununla da yetinmeyen Nasır Muhammed, İlhanlılara yardım ettiği gerekçesiyle Mardin'in sahibini yok etmek için iki gün içinde şehri yağmaladı. Ayrıca, Emir Karatay komutasındaki bir Memlûk müfrezesinin geldiği Mardin'de, vergi toplamak için şehirde bulunan İlhan İmparatorluğu'nun altı yüz askerini bıçaklayarak öldürdüler, iki yüz altmış askeri ise esir alarak Halep'e getirdiler.

Yine Haziran 1316'da Halep emirlerinden İbn Caca adlı bir Türkmen emirin komutasındaki on bin kişilik bir süvari kuvveti, Türkmenler ve göçebe Araplar tarafından desteklenerek Halep'in askeri kenti Diyarbakır'ı ele geçirdi. Nasır Muhammed döneminde Diyarbakır'ın fethi önemli bir olaydı çünkü devletin gücünü gösterirken, İlhanlılar içinde buldukları siyasi istikrarsızlığı ortaya koydu. Sonuç olarak, diplomatik ilişkilerin şu anda bu yönde gelişmekte olduğunu söylemekte fayda var. Olcaytu'nun Mekke ve Medine emirliği için kavga eden kardeşler arasındaki çatışmayı Memlûkler ve İlhanlılar arasındaki ikili ilişkilerde bir fırsata dönüştürmeye çalıştığı görülebilir. Rumeysa, Mekke emirliği için kardeşler arasındaki mücadelede Nasır Muhammed'in desteğini aldıktan sonra, üç yüz atlıdan oluşan bir müfrezeyle Kahire'den Dakka'ya gelir. Mekke'deki çatışmalar sırasında Humeyd kaçır ve Irak'taki Olcaytu'ya sığınır. Olcaytu'nun yanında bir ay kalan Humeyd, onu Mekke'ye askeri bir sefer düzenlemeye çağırdı ve Mekke'yi ele geçirip minberlerde onun adına vaaz vereceğine söz verdi. Eylül Ekim 1316 Horasan bölgesine mensup dört bin atlı Mekke'ye doğru yürüyüşe geçti. Ancak Olcaytu'nun

ölümünden sonra keşif gezisi yarıda kesilir. Nüveyri, bu seferin maksadının peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) medfunun yanında (İki Halife) eş-Şeyhin, yani Ebu Bekir ile Ömer Mekke Emiri Rümeysa'nın Sultan'ı bu olaylardan haberdar etmesinin ardından Seyfüddin Aymiş el-Muhammedî ve el-Alem Emiri Seyfüddin Bahadur el-Saidi, Suriye'de yaşayan bedevilerden 4000 atının tedarik edildiğini ve yüzlercesini defnetmek için donatıldığını bildirir ve Tablan Emirlerinden birçok emirin de katıldığı kalabalık bir birliği Mekke'ye göndermekten bahseder. İlhanlılar ile Olcaytu dönemi Memlûkleri arasındaki ilişki kaynak eksikliğinden sınırlıdır. Olcaytu döneminde önce barış yapıldı, ancak daha sonra Memlûk emirlerinin İlhan tarafına geçtiği başarısız bir Suriye seferiyle ilişkiler gerildi. Hicaz bölgesindeki iktidar çekişmeleri, her iki imparatorluğun savaş alanının başka bir bölgeye kaymasıyla sona erdi.

Memlûklere karşı Avrupalı devletlerle kurduğu diplomatik ilişkilere gelince, Olcaytu 1304 yılında Siena'lı Thomas Ugi adında bir İtalyan başkanlığındaki İlhanlı heyeti Fransa Kralı Charles IV, Philip I ve İngiltere Kralı. Edward'la görüştü. Olcaytu bu dönemde Memlûklerle barış içinde olduğundan, Memlûklere karşı ortak bir girişimden açıkça bahsetmez. Ancak 1305'te yola çıkan elçiler Memlûklere karşı işbirliği yapacaklarına dair hiçbir mektup almadılar. Ancak bu dönemde Memlûkler ve İlhanlılar arasında barış sağlanır. Bu yüzden bunu yapmak için mektup yazmıyorlar, şifahen söylemeleri yetiyordu. Heyet, tarih 1307'leri gösterdiğinde babasının yerine tahta geçen İngiliz Kralı 2. Edward tarafından oluşturulmuştur. Edward (1307-1327) getirdiği mesaja bağlılığını ilan etti. Clement ile yapılan bir görüşme (1305-1314) Kudüs'e askeri bir birlik gönderileceği sözüyle sonuçlandı, ancak İlhanlılar'a herhangi bir yardım sözü verilmedi. Ancak, yeni bir İngiltere Kralı olan Edward II tahta çıktı. Edward (1307-1327) Memlûklere karşı ortak bir saldırıyı onayladı ve Papa'ya yaklaşan sefer için askeri ihtiyaçların bir listesini hazırlaması talimatını verdi. Bu diplomatik girişimler başarısız olmuş ve amaçlarına ulaşamayan yardımseverlik girişimleri olarak kalmıştır. İlişki Olcaytu'nun ölümünden sonra sona erdi.

Resim 2 : Olcaytu Han'ın Yaptırdığı Mermer Mihrap, İsfahan

Kaynak: S.O.Ahmed "İslam Mimarisinde Mezhep Etkisi: İran Örneği" *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C14/S2, İstanbul, 2022

4.4.2. Altın Orda İle İlişkiler

Olcaytu yönetiminin başlangıcından 1312'ye kadar Tokta, Altınordu Devletinin başındaydı ve 1312'den sonra Özbek Han'dı. Olcaytu Han döneminde Altın Orda hükümdarı Tokta'nın 1304 senesinde İlhanlı payitahtı Tebriz'e yolladığı elçilik sayesinde dostluk ve sulh temennisiyle iki taraf arasındaki ilk ilişki başlamıştır. Olcaytu bu büyükelçileri ağırladı ve aynı dilekle geri gönderdi. Böylece iki kağanlık arasında ılımlı ilişkiler başladı. Bu çağın en hususi tarihçilerinden olan Vassaf bize bu konuda şu kaydı veriyor. "Olcaytu Sultan'ın tahta çıkması hayırlı olduğu için Cengiz soyu arasında sağlam bir ilişki kuruldu ve kervancılar ileri geri seyahat etmekle meşguldü".

Gerçekten de İlhanlı ve Altın Ordu devletleri arasındaki ilişkileri analiz etmek, Olcaytu Han döneminde 1313 öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşamada değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. İlk olarak, bu ayırım, Tokta'nın Altın Ordu tahtında bulunduğu dönem ile Özbek Han'ın tahta çıkması sonrasında gerçekleşmiştir. Tokta döneminde, münasebetler daha ılımlı ve dostane bir hal

almışken, Özbek döneminde Altın Ordu, Olcaytu'ya göz korkutucu bir mektup göndererek eski iddiaları yeniden gündeme getirmiştir.

Olcaytu Han, İlhanlı hanlığından yaklaşık altı ay sonra, yani 9 Aralık 1304'te, Altın Ordu hanı Tokta'nın gönderdiği elçi heyeti ile buluşmuştur. Tokta, bu iletişimde yeni İlhanlı hükümdarını tebrik ederek barış ve dostluk dileklerini iletmekle birlikte, 1308 yılında iki devlet arasında bazı anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Baybars'ın belirttiği bu çatışmalar, Kasım ve Aralık 1308 tarihlerinde gerçekleşmiş ve Altın Ordu Devleti ile İlhanlı Devleti sınırlarının belirli bir noktasında bir karakolun kontrolü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu savaşlar sonucunda İlhanlı kuvvetleri mağlup edilmiş ve çekilmek mecburiyetinde kalmıştır.

1308 yılında Altın Ordu sınırındaki bu faaliyetlerden haberdar olan Olcaytu Han, Emir Çoban'ı bu konuyla ilgilenmek üzere atamıştır. Emir Çoban, hemen asker toplayarak Gürcistan'a gitmiş ve bu bölgedeki durumu ele almıştır.

İlhanlıların bu tavırları üzerine Tokta ikinci bir elçi heyeti göndererek münasebeti düzeltmeye çalıştı. 30 Mayıs 1310 Cumartesi günü Olcaytu'nun karşısına çıkan bu elçilik heyeti İlhanlılar tarafından şerefle karşılandı. Olcaytu'nun bu tutumu, Altınordu ile iyi münasebetlerin devamına ne kadar önem verdiğini bize göstermesi açısından ehemiyetlidir. Ancak bütün bunlara karşın Olcaytu tedbiri bırakmadı ve Ekim / Kasım 1312'de Emir Pulad Çing-Sang yılından bu yana Altın Ordu Devletinde güç değişikliği oldu. Tokta bu tarihte öldü ve daha önce atadığı varisi İlbasmış ondan önce öldü. Bu nedenle Tokta'nın yeğeni Özbek Han, Tokta yerine Kür Nehri kıyısındaki Altınordu milletinin başına geçerek Derbent ve Arran sınırlarını korumak için atadı (Barat, 2016, ss. 117-135). Bu taht değişikliği, Altınordu Devletinin İlhanlılara karşı dış politikasını da etkiledi (Kaşani, 1348, s. 42).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Altınordu tahtına oturan Han'ın ilk icraatlarından biri Olcaytu Han'ın huzuruna büyükelçiler göndermekti. Kıpçakay başkanlığındaki bu heyet, 13 Ekim 1312 Cuma günü Derbent yolu üzerinde ve Gürcistan vilayeti üzerinden Olcaytu Han'ın huzuruna elli elçi ile Sultaniye'ye geldi. Keşani'ye göre Özbek Han gönderdiği mektupta şunları yazmıştır. “*Sen (Olcaytu) aka'sın (büyük kardeş), ben (küçük kardeş). Aramızda dostluk ve dostluk kuralları var. Askerlere ihtiyacın olursa, istediğin kadar gönderirim. Ancak İran'ın şehir ve*

kasabalarında, Mengü Kağan'ın kararnamesi uyarınca bize ait olan her şey adamlarımıza verilmeli, böylece kapalı yollar açılabilsin. Her iki taraftan da ihtiyacımız olmasına rağmen birikmiş ve yıpranmış kumaşları ve malları birbirimize gönderelim. Tüccarların ve gezginlerin gelip kar için birbirlerine gitmelerine izin verin " (Kaşani, 1348, ss. 144-146).

Yukarıdaki mesajdan da kolayca anlaşılabilceği gibi Özbek Hanı tahta çıkar çıkmaz bir yandan da Altın Ordu'nun Azerbaycan ve Kafkasya üzerindeki hakimiyet iddialarını "Mengü Kağan'ın şehir ve ilçelerdeki hükmü gereğince bize ait olan her şey" diyerek ileri sürmüştür. İran ülkeleri, adamlarımıza verilmeli" dedi. Askerlere ihtiyacın olursa, onları istediğin kadar göndereceğim ”dedi ve bir güç gösterisi yaptı. Özbek Han'ın bu yazışmasından çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise, iki hanlık arasındaki kervan-ticaret yollarının açık tutulması sonucunda her iki devlette de ekonomik kazanç elde edeceği, ancak söz konusu yerlerin hakimiyetinin kendilerine bırakılması şartıyla bunun mümkün olabileceğidir. Özbek Han'ın bu mesajlarını iyi anlayan Olcaytu Han, onur ve iyilik gösterdikten sonra elçiliklerin ayrılmasına izin verdi. Ancak 1313/1314'te Özbek Hanı, cepheden emin olmak için genç prens Emir Hüseyin'i Arran hükümdarı ve Şirvanlı Derbent'i koruması için atadı (Grousset, 1970, s. 238).

Yine iki taraf arasındaki elçilik mübadelelerinden biri de 1313'te Özbek Han'ın İlhanlılara Gök Timur Gürekan, Banyal ve Bay Buka başkanlığındaki bir elçilik heyeti göndermesiydi. 8 Nisan 1313 yılında Olcaytu'nun huzuruna kabüle çıkan elçilik heyet de benzer isteklerde bulunarak İlhanlı başkentinden ayrıldı.

Özbek Han'ın İlhanlılara gönderdiği bir başka elçilik heyeti de 25 Mayıs 1314'te İlhanlılara gönderildi. Gayhatu adında bir Uygur önderliğinde dört büyük emir ve yüz elli elçiyle gönderilen bu heyette Özbek Han sulh ve dostluk temennilerini yineledi. Kaşani, 4 Haziran 1314'te İlhanlılar tarafından büyük bir bayram ve şölen düzenlendiğini, tüm emir ve noyanların toplanarak Özbek Hanının büyükelçilerine hediyeler sunduğunu ve İlhanlı Sultanı tarafından onurlandırıldığını kaydetti.

1315-1316 yıllarındaki "Baba Oğul" olayı, İlhanlı ve Altın Ordu devletleri arasındaki güveni daha da azaltan önemli bir gelişmeyi temsil eder. Keşani'nin açıkladığına göre, Baba Oğul olayı, Cuci Kasar'ın soyundan gelen ve aynı zamanda

Şehzade Kaydu'nun soyundan da gelen bir grup tarafından başlatılmıştır. Ağustos ve Eylül 1315 tarihlerinde Baba Oğul, bir Tümen askeri ile birlikte Olcaytu Han'a boyun eğmeyi ve hizmet etmeyi taahhüt etmişlerdir. 1500 süvari ile Harezmi kasabasına doğru ilerlemişler ve bu bölgede yağmalama faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Harezmi'nin hükümdarı olan Kutluk Timur, onları durdurmak için yaklaşık olarak aynı sayıda bir orduyla karşı karşıya geldiğinde, Baba Oğul ağır bir yenilgiye uğratılmışlardır.

Bunun sonucunda, Baba Oğul, Zemakhshar, Karmetin, Hizaresb, Hayat, Kat, Kazerun ve Savekan gibi birçok büyük şehri ve bölgeyi ele geçirerek bu bölgeleri yağmalamış ve halka zulmetmişlerdir. Bu olaylar, İlhanlı ve Altın Ordu arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesine ve karşılıklı güvensizliğin artmasına neden olmuştur. Harezmi kasabalarının yıkıldığı haberi Şehzade Yesür'e ulaştığında, yirmi bin atlıyla Hocent tarafından hızla ilerledi ve Harezmi eyaletini geri aldı. Bu olayın ardından baba, oğluna karşı saldırıya geçti. İki taraf arasında çıkan savaşta, baba ve oğul, esir bırakılanları serbest bırakarak soylu adamları ve saray mensuplarıyla birlikte Merv şehrine kaçtılar. Şehzade ile babasının Merv'e kaçmasıyla, Eylül 1315'te Kaydu'nun adamlarıyla birlikte Baba ve oğul, Olcaytu'ya sığınmak üzere geldiler.

Bu sığınma talebi, yaşanan iç çatışmaların ve kaçışın ardında güvenli bir liman arayışının bir yansıması olarak Olcaytu'nun karşısına çıktı. Olaylar, siyasi karmaşa ve entrikaların iç içe geçtiği bir dönemi yansıtmaktadır. (Morgan, 1986, s. 149).

Baba olayı vakasıyla Olcaytu ile Cuci Milletinin sultanı Özbek Oğul aralarında tam bir hasımlık baş gösterdi. Özbek Hanı tüm bu gelişmelerden haberdar olunca hemen Olcaytu'nun huzuruna yeni bir elçilik gönderdi. Harezmi eyaletini yok etti. Onu bizimle buraya gönderin. Eğer o size danışmaya ve bir ücret almaya gelmişse, içinizden hiçbiriniz Mugan'da ve Arran'da (bu yıl) kışa taşınmasın. Çünkü çöldeki yağmur damlaları kadar ağır bir orduyla ve tüm gücüne rağmen toprağın bile dayanamayacağı bir orduyla Mugan ve Arran'da kışlamaya kararlıyız. Orada olanları tartıştıktan sonra birbirimize sözlü olarak cevap verelim" dedi. Olcaytu Han, Baba Oğul olayına verdiği yanıtta, "Vallahi o (Baba Oğul), bizim ferman ve emirlerimizle gelip kibirli davranamazdı" şeklinde konuştu. Bu elçilik mübadelesi sonrasında, İlhanlı hükümdarı Olcaytu, iki devlet arasında gerginliğe yol açan bu meseleyi çözmek amacıyla kendisine sığınanların öldürülmesini emretti. Bu şekilde, Baba

Oğul meselesi nedeniyle iki Moğol milleti arasında savaşın eşiğine getiren olaylar sona erdi.

Sonuç olarak, Olcaytu Han döneminde iki Moğol milleti arasındaki ilişkiler dostlukla başladı, ancak zaman içinde gerginliğe dönüştü. Gelişen olayların etkisiyle gerilim arttı ve iki devlet arasında savaş tehlikesi ortaya çıktı. Ancak Olcaytu'nun alınan önlemleri sayesinde savaş önlendi. Olcaytu Han'ın hükümetinin son aylarında, İlhanlılar için ciddi bir tehlike olan Memlûkler, Altın Ordu ve Çağatay ittifakının haberi ortaya çıktı. Muhtasar, Olcaytu Han döneminde iki devletin beynelmilel ilişkileri, önceki İlhanlı hükümdarlarının dönemlerine göre daha istikrarlıydı. Ancak Olcaytu Han'ın 1316'de ölümünün ardından, çocuk ve deneyimsiz bir hükümdar olan Ebu Said Bahadır Han'ın İlhanlı tahtına geçmesiyle, Altın Ordu Devleti, İlhanlı toprakları üzerindeki tarihi iddialarını yeniden hatırladı.

Vassaf'ın naklettiğine göre, bu haber şu şekildedir: "Transoksiyana'dan gelen bir kişi, Olcaytu Sultan'ın huzuruna çıkarak şu ifadeleri kullandı: 'Üç padişah, ülkenize saldırmayı ve savaşa girmeyi kabul etti. İlk olarak, Çağatay Milleti'nden İsen Buka ve Kebek bulunmaktadır. İkincisi, Cuci Milleti'nden Özbek ve sonuncusu ise Memluk Sultanı Nasır'dır. Bu liderler, ülkenizi doğu, batı ve kuzey taraflarından saldırarak, Olcaytu Sultan'ın yönetiminden alıp üçe bölmeyi planlamaktadırlar.'" (Vassaf, 1994, ss. 294-295).

Resim 3 : Olcaytu Han'ın Türbesi (Foto: Dr. Ulaş Töre Sivrioğlu)

4.4.3. Çağataylılar'la İlişkiler

Şehzadeliğini vali olarak Horasan'da Çağataylarla mücadelede geçiren Olcaytu döneminde İlhanlı Çağatay'ın ilişkilerini açıklamadan önce genel olarak İlhanlı Çağatay'ın ilişkilerinden bahsetmek yerinde olacaktır. İlhanlı'nın 1256'da İran'da kurulmasından sonra, İlhanlı'nın diğer Moğol uluslarıyla ilişkileri konusu, İlhanlı'nın en önemli konularından biri haline geldi. Önem açısından Çağatay halkı birinci dereceyi aldı. Bilindiği gibi Çağataylar İlhanlılardan önce kurulmuş ve İlhanlı'nın kuruluşundan 30 yıl önce de İlhanlılarla Çağataylar arasında düşmanlığa neden olan Horasan vilayetinin yönetimi Çağataylara verilmiştir. 1250 yılından Mengü'nün büyük han olarak seçilmesine kadar, Çağatayların İran'ın kuzeydoğusundaki ve Horasan eyaletlerindeki hakimiyeti devam etti. Ancak, Mengü'nün büyük han olarak seçilmesiyle birlikte, o döneme kadar Çağatayların kontrolü altında bulunan İran ve Horasan dahil batı toprakları, Mengü tarafından kardeşi Hülagü'ye devredildi. Bu dönemde Moğol Milleti, aynı coğrafyada hak iddia ederek iki devlet arasında bir karşılaşma ortaya çıktı. Özellikle Horasan'ın zengin mera ve yer üstü kaynaklarına sahip olması, bu bölgenin stratejik önemini artırmıştı. Çağatay halkı, başlangıçta bu duruma sessiz kalmayı tercih etti. Ancak, Mengü Kağan'ın 1259 yılında ölümü sonrasında, Çağataylar söz konusu bölgelerde hak iddia etmeye başladılar. Bu durum, Horasan'ın zengin kaynakları etrafında şekillenen ve Moğol devletleri arasında çatışmaya neden olan bir süreci başlattı. Bu kez İlhanlı ile aynı tarafta olan Kubilay büyük han olarak seçildi. Bu durum Çağatayların itirazlarını bir süre ertelemelerine neden olmuştur. Koşullar olgunlaştığında 1270'i bekleyen Çağataylar, hükümdarları Barak'ın önderliğinde Transoksiana ve Horasan'a saldırdılar. İlhanlıları hazırlıksız yakalayan Barak, Horasan'ın neredeyse tamamını kısa sürede kontrolü altına aldı. Bu arada Herat hükümdarı Fahreddin Kert de gelip Barak'a itaat ettiğini ilan etti. Bu dönemde İlhanlı hükümdarı Abaka, ortaya çıkan tehlikenin farkına varır varmaz derhal harekete geçmiş ve büyük bir orduyla Horasan'a gitmiştir. 1271 yılında, İlhanlılar ile Çağataylar arasındaki savaşın yaşandığı Herat yakınlarındaki mücadelede, İlhanlılar zorlu bir çekişme sonrasında galip gelmiş ve Horasan'ın hakimiyetini yeniden sağlamıştır. Şiddetli savaşın ardından Çağataylar için bu bir hezimetle sonuçlanmıştır. Bu yenilginin ardından, Çağataylar Ögedaylıların etkisi altına girmişlerdir. Ögedaylılar, Çağatay hükümdarını tayin edene kadar süren bir etki ve kontrol sağlamışlardır. Ancak,

Çağataylar Horasan'a olan hırslarından vazgeçmemiş ve 1273 yılında tekrar Horasan'ı yağmalamışlardır. Bu süreç, bölgedeki güç mücadelelerini ve siyasi karmaşayı yansıtan önemli bir dönemdir. Çağatayların Ögeday hanlığına bağlılığı 1301 yılına kadar devam etti. Bu tarihte Ögedaylılardan Kaydu, Çağataylıları ortadan kaldırmak için harekete geçti, ancak başarısız olunca hayatını kaybetti. Böylece Çağataylar bağımsızlıklarını yeniden kazandılar. 1306'da Çağataylar, Tuva önderliğinde eski güçlerini yeniden kazandılar. İlhanlıları gerçekten rahatsız eden olay, Çağatayların Tuva döneminde Horasan'a tekrar saldırımlarıydı. Bu olaylar, Olcaytu'nun prenslik döneminde tedirginlik yaratmış ve Çağataylara karşı önlem almasına neden olmuştur. Ancak, Olcaytu'nun hükümdarlık dönemine geçtiğinde, daha büyük önlemler alarak bu tür saldırılara karşı daha etkili bir duruş sergiledi. (Vasary, 2004, s. 10).

Olcaytu'nun İlhanlı tahtına çıkmasının ardından, Çağataylar üyesi Timur Kağan ve Prens Kaydu'nun oğlu Kapar, kısa bir süre sonra gelerek elçiler aracılığıyla sulh, doğruluk ve dostluk dilek ve isteklerini ilettiler. İki Moğol ulusu, dönemin şartlarına uygun olarak birbirleriyle ilişkiler kurmaya çalışıyorlardı. Ancak, İlhanlılar ve Çağataylar, Horasan üzerindeki hak iddialarında tereddüt etmediler. Daha önce belirtildiği gibi, bu sorun iki Moğol ulusunu yüz yüze getiren temel bir meseleydi. İki Moğol ülkesi de neredeyse eşit derecede güçlüydü ve kendi iç durumlarına bağlı olarak politikalarını belirliyorlardı.

Olcaytu'nun hükümdarlığının ilk dönemlerinde, Çağataylar'ın gönderdiği elçi heyeti, iç kargaşa ve tahtın mirasçıları arasındaki hakimiyet mücadelesi ile çalkalanan Çağatay hanedanlığında yaşanan durumu yansıtmaktadır. Bu dönemde Tuva'nın ölümü sonrasında yaşanan iç mücadelede, Kuncur tahta geçmiş ancak bir buçuk yıl sonra 1308'de ölmüş, yerine ise Taliku iktidarı ele geçirmiştir. Ancak, Taliku'nun bir yıl sonra öldürülmesi (1309), devlet içindeki mücadeleyi artırmıştır. Bu karmaşa içinde Tuva'nın en küçük oğlu Kebek, Çağatay Han ilan edilmiştir ve bir yıllık iktidarı boyunca devlet otoritesini kısmen kurabilmiştir. (Aram, 1984, s. 30). Ancak Ögedaylılar, Çağatayların karmaşasından yararlanmak istediler ve Çapar'ın önderliğinde taarruza geçtiler. Çapar'ın bu saldırısı onun için bir son verdi. Çapar, Çağataylar'a yenilince Ögeday Hanlığı tarih sahnesinden çekildi. Çağatayların Ögedaylara karşı kazandığı zaferden sonra Çağatay prensleri bir kongre toplayarak o

dönemde Çin'de Büyük Han'ın yanında bulunan Tuva'nın oğlu olan İsen Buka'yı huzura çıkararak yeni Çağatay Han'ı olarak tahtta oturtular. Kebek, kardeşi İsen Buka lehine tahttan feragat etti. Böylece Çağatayların yeni hanı İsen Buka, 1320'deki ömrünün sonuna kadar Çağatay tahtında kaldı. Olcaytu ise prensliği döneminde Horasan'ı bastırdı. Saltanatında, Gazan Han'dan miras kalan hazine dolu bir devlet olarak en parlak dönemini yaşıyordu. Olcaytu, İlhanlılar ile Altın Ordu arasında uzun yıllar devam eden sorunları İlhanlılar lehine çözdü. Böylece Olcaytu, İlhanlı'nın kuzey sınırını nispeten güvence altına aldı. Bundan sonra Olcaytu'nun iki seçeneği vardı. Bunlardan biri, iç karışıklıktan kaynaklanan Çağatayların iktidar durumundan yararlanmak ve Çağataylara karşı sefere çıkmak, böylece Horasan'ı Çağatay tehlikesinden tamamen kurtarmaktı. Diğerisi ise Memluklere karşı askeri bir sefere çıkarak ardıcılı Gazan Han'dan intikam almaktı. Bu sırada sultanlarıyla ilişkilerinin bozulması nedeniyle Olcaytu'ya sığınan bazı Memluk devlet adamları, Olcaytu'yu Memluklere karşı sefere çıkmaya ikna ederek Olcaytu'nun ikinci seçeneği seçmesine neden oldu. Olcaytu Han, 1312 yılında Memluklere karşı bir sefere çıkarak, günümüzde Dehr-i Zur sınırlarında bulunan Er-Rahbe kalesini ele geçirdi. Ancak Çağataylar, önceden de bahsedildiği gibi Horasan'ın doğusuna uzun süre sızdılar, buradan Hindistan'a baskınlar düzenlediler ve zaman zaman İlhanlı topraklarına saldırılarda bulundular. Bu gelişmeler İlhanlıları büyük endişeye sevk etti. Olcaytu Han, bu durumu dikkate alarak, ileride Horasan'ı da içine alabilecek potansiyel bir Çağataylı oluşuma müdahale etti. 1313 yılında, Olcaytu, bir ordu göndererek Çağatayları Horasan'ın doğusundan çıkardı. Bu müdahalenin sonucunda, Çağataylı lider Davut Hoca, Horasan'dan ayrılmak zorunda kaldı ve Transoksiana'ya kaçarak Çağatay Hanı İsen Büke'den yardım talep etti. İsen Büke, Şehzade Davut Hoca'nın talebini kabul ederek, kardeşi Kebek ile Şehzade Yasavul'u yardım etmeleri için görevlendirdi. Birlikte hareket ederek, Aralık 1313'te Amu Derya'yı geçen Çağataylar, karşılaştıkları küçük bir İlhanlı birliğini etkili bir şekilde ortadan kaldırdıktan sonra hızla Horasan'a ilerlediler ve Nişapur'a kadar ilerleyerek bölgeyi yağmaladılar. Bu sırada, Horasan valisi Yasavul, Mazenderan'da bulunması nedeniyle Çağatay işgali sırasında bölgedeki halk savunmasız kaldı. Bu gelişmeler üzerine Olcaytu Han, büyük bir öfkeyle Horasan'a doğru ilerledi (18 Şubat 1314). Ancak yolda, Çağatayların geri çekildiği haberi alındı ve daha sonra Sultaniye'ye geri döndü.

Çağataylar arasında İsen Büke'nin tahta çıkması ve içerideki konumunu güçlendirmesi, Olcaytu için zorlu bir dönemin başlangıcıydı. Zira İsen Büke, Horasan'ı ele geçirmek ve İlhanlıları birçok cepheden meşgul etmek amacıyla çaba gösteriyordu. İsen Büke'nin bu çabaları devam ederken, Anadolu'da patlak veren bir isyan, İlhanlı hükümetini zorlamıştır. Olcaytu, bu isyanı bastırmak için Emir Çoban'ı görevlendirmiş ve başarılı bir şekilde bu isyanı bastırmıştır. Ancak bu isyan, İlhanlıların Horasan'a asker göndermelerini geciktirerek Çağataylara karşı alınacak önlemleri etkilemiştir. (Boyle, 1968, ss. 303-305).

İlhanlıların Anadolu'daki Türkmen isyanlarıyla uğraşması Çağatayları yeniden harekete geçmeye sevk etti. 1315 Yılı'nın başında Çağatay şehzadeleri Kebek, Yasavul ve Davut Hoca büyük bir orduyla Horasan sarnadlarına doğru akınlar düzenlediler. Bu bilgi duyulunca Horasan'daki İlhanlı emirleri Yasavul, Bucay, Bahramşah ve Muhammed Dülday Markat'ta toplanarak Çağatayları durdurmak için önlem almak üzere bir araya geldiler. Vakit kaybetmeden tüm hazinesini açan Yasavul, askerlerini donatarak bu saldırıya direnme emrini verdi. Aynı zamanda, liderliğini Emir Bucay'ın üstlendiği 1000 süvariye görevlendirerek, Çağatay ordusunun mevcut durumunu anlamak amacıyla bir sefere çıkmasını buyurdu. Bu talimatın ardından harekete geçen Emir Bucay'ın askeri gücü, Bedehşan bölgesinde Çağatay ordusundan yaklaşık 20 bireyi ele geçirerek, bu esirleri Emir Bucay'a teslim etti. Bu esirler aracılığıyla, Bucay Çağatay prenslerinin durumu ile ordunun büyüklüğü hakkında bilgi edindi. Ardından bu yirmi kişiden ikisini Yasavul'a gönderdi ve gerisini öldürttü. Bucay'ın adamlarından Şah Bedahşan, Çağatay ordusunun sayısını göz önünde bulundurarak geri dönmenin daha uygun olacağını savundu, ancak Bucay, Çağatayların durumunu öğrenmek için ordusuyla birlikte harekete geçti. Bucay, Çağatay ordusunun yönüne doğru ilerlerken, yanlışlıkla geceleyin Çağatay prenslerinin 500 kişilik öncü gücüyle karşılaştı. İki taraf arasında yoğun bir çatışma ortaya çıktı. Emir Bucay'ın ordusu, yaklaşık 100 Çağatay askerini öldürdükten sonra geri çekildi. Emir Bucay, bu gelişmeleri içeren raporu iletmek üzere Merkap'ta bulunan Emir Yasavul'un huzuruna çıktı. İlhanlı emirleri, mevcut durumu detaylı bir şekilde ele alarak stratejik seçenekleri değerlendirdiler. Emir Bucay, dar bir geçitte Çağataylarla mücadele etmeyi önerirken, Şah Bedehşan ise Herat kenti yakınlarında bir güvenli sığınak olarak savaşmayı teklif etti, özellikle de olası bir mağlubiyet durumunda. Ancak Yasavul,

herhangi bir şekilde ordusunu saklamayacağını ve Çağataylarla savaşacağını belirterek bu iki teklifi reddetti.

Çağataylar, İlhanlı emirleri ile görüşmeler sürerken, büyük bir orduyla Murgap bölgesine ulaştılar. Bu gelişme üzerine Emir Yasavul, derhal ordusuna savaşa hazır olmalarını emretti ve Çağatay prenslerinin ordusuna saldırdı. Patlak veren savaşta, her iki taraf da büyük kayıplar verdi. İlhanlı ordusu, Çağatayların ordusunun yedide biri kadar sayıca eksikti. Bu durumu gören İlhanlı askerlerinin çoğu panikle kaçmaya başladı. Emir Yasavul yaklaşık 1000 kişi ile geride kaldı. Emir Yasavul, Bucay adındaki 40 adamıyla birlikte Çağataylar arasında sıkıştı. Savaşın son anlarına kadar direnen Bucay, bir okla öldürüldüğünde, İlhanlı ordusu tamamen çöktü ve tüm askerler kaçtı. Hafız-ı Ebru, savaşın büyüklüğünü tasvir etmek amacıyla, kanın ovada adeta Ceyhun Nehri gibi aktığını ifade etti. Prens Kepek ve Davut Hoca, kaçan İlhanlı ordusunu takip etmeyi düşünseler de, prens Yasavul'un geri dönmeyi daha uygun bulması üzerine bu niyetlerini sürdürmekte engellendiler. Bu şekilde, Çağataylar, tarih boyunca özledikleri Horasan hakimiyetine, şimdilik ulaşmış olmaktadır.

Olcaytu Han, Çağatayların Horasan'ı ele geçirdiğini öğrendiğinde, eski bir gelenek olan "tutuklu veliahtı serbest bırakma" yöntemine başvurarak oğlu Ebu Said'i büyük bir ordu ve ünlü İlhanlı emirlerin liderliğinde 1315 yılı sonunda bölgeye gönderdi. Aslında, iki yıl önce, Olcaytu, Ebu Said'in Horasan'a gitmesi için Prens'i görevlendirmişti. Ebu Said'in maiyetinde, Emir Sevinç, Emir Hasan, Emir Algu, Emir Çoban, Emir Şeyh Ali ve Irençin Noyan gibi her biri diğerinden ünlü İlhanlı emirleri bulunuyordu. Olcaytu, Ebu Said'i Horasan'a gönderirken, hayatının tehlikede olduğunun farkındaydı. Bu nedenle, tüm devlet adamlarından prensle birlikte bir oğul veya erkek kardeş göndermelerini isteyen bir ferman yayınladı. Çünkü Ebu Said, Olcaytu'nun hayatta kalan tek varisiydi.

Horasan valisi Yasavul, prensin geleceğini öğrenir öğrenmez onu onurlu bir şekilde karşıladı. Bu sırada, Çağatay prensleri arasında anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Şehzade Yasavul, Davut Hoca'ya karşı çaresizdi ve son çare olarak Ebu Said'e sığındı. Yasavul, Ebu Said'e İlhanlı topraklarına geçmek için izin istedi ve karşılığında Çağataylara karşı birlikte mücadele teklif etti. Ebu Said, bu teklifi hemen Olcaytu'ya ilettili. Olcaytu, teklifi kabul etti ve resmileştirmek için ayrılarak durumu düzenledi. Buna göre, Yasavul, Belh ve Bedeşan'dan Kabil ve Kandahar'a kadar

uzanan bölgelere yerleşecekti ve ihtiyaç durumunda Ebu Said'e askerleriyle yardım edecekti.Çağatay halkı bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir. Kebek, Yasavul'un bu faaliyetlerini kendisine bildirerek kardeşi İsen Büke'yi kendisine ihanet ettiği için ortadan kaldırmayı teklif etti. İsen Buka ilk başta buna karşı olmasına rağmen kardeşinin ısrarı karşısında pes etti. İki kardeş arasında varılan anlaşmaya göre Yasavul öldürülecek ve Transoksiana'daki ulusu Türkistan'a sürgün edilecekti. Kararı adamları aracılığıyla öğrenen Yasavul, prens Ebu Said'e bir mesaj göndererek yardım istedi. Ebu Said durumu Olcaytu'ya bildirdi. Bunun üzerine Olcaytu, Ebu Said'i Emir Ali Kuşçu, Kurmuş, Emir Togay Gürkan ve Emir Tugay gibi önemli emirleri içeren büyük bir orduyla gönderdi. Yardım için gönderilen ordular prene ulaştığında, prens onları Transoksiyana'ya gönderdi. O sırada Yasavul ve Kebek bölgede savaşıyorlardı. Yasavul, İlhanlı askerleri onu kurtarmaya geldiğinde savaşı çoktan kazanmıştı. Sonra Transoksiyana'ya girdi ve ulusunu Tirmizi ile Semerkant arasına aldı ve onu Amu Deryası'ndan geçirdi. Dönerken Kebek'e ait bölgeleri de yağmaladı. Elde ettiği ganimetleri Horasan askerleri arasında da paylaştırdı (Barat, 2016, ss. 341-342).

Yasavul'un hedefi, Murgap ile Şapurgan arasındaki bölgede kışın sonuna kadar kalabilmektir. Ancak bu süreçte, Kebek'in tekrar saldırısı sonucunda Yasavul, Herat'a gitmeye zorlandı. Kış mevsiminde göç etmek zorunda kalan Yasavul'un çevresi, büyük zorluklarla karşılaştı. Bu zorlu koşullar altında çaresiz kalan Yasavul, yaşadığı sıkıntıları Olcaytu'ya ileterek sığınma talebinde bulundu.

Olcaytu, Yasavul'un talebini değerlendirerek bir yarlık açtı ve Yasavul'a, Amu Derya'dan Mazenderan'a kadar olan sahalara yerleşme izni verdi. Bu karar, Yasavul'un güvenli bir sığınak bulabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi adına önemli bir adım olarak gerçekleşti.

4.4.4. Rum Selçuklu'larla İlişkiler

Moğol fethi başladığında Anadolu Selçuklu Devleti Alaeddin Keykubad'ın (1220-1237) egemenliği altındaydı. Diplomatik ilişkiler 1237'de Moğolların Alaeddin Keykubad'a bir moğol temsilcisi(İlçi) göndererek kendisine tabi olmasını istemesiyle başladı (Kaya, 2013, s. 297).

Alaeddin Keykubad, Moğollarla dostluğu bozmamaya özen gösteren bir politika izlemeyi planlarken oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) vefat etti. Babai isyanları sırasında zayıflayan Selçuklu ordusu, 1243 yılında Köseadağ Muharebesi'nde Moğollar tarafından yenilince Moğol vasalı oldu. Daha sonra 1256'dan itibaren İlhanlı ile bu bağımlılık ilişkisi devam etti. Anadolu artık dış ilişkilerde İlhanlılara bağımlıydı ve İlhanlı egemenliği yetkileri oldukça geniş olan valiler tarafından temsil ediliyordu. Olcaytu döneminde Küçük Asya valisi (Rum) olarak atanan kişi, Olcaytu'nun hem amcası hem de kayınpederi olması nedeniyle çok güçlü bir kişilik olan İrencin Noyan'dı (1305). Bu valiler, Anadolu'daki kargaşa zamanlarında hem Selçuklu Sultanlarını hem de sürekli isyan halinde olan Türkmen aşiretlerini kontrol ediyorlardı. İrencin Noyan'ın Anadolu'daki faaliyetleri, İlhanlıların müttefik olarak gördüğü Bizans'a da yardım etmeyi amaçlıyordu. Ancak kargaşa, daha çok Türkmenin batı Anadolu'ya göç etmesine ve Bizans'ın koşullarının daha da kötüleşmesine neden oluyordu (Gördegir, 2021, s. 133).

Anadolu Türkmen beylikleri ve aşiretleri İlhanlı yönetiminden memnun değillerdi ve zaman zaman ayaklandılar. 1312'de İlhanlı-Memluk savaşı başladığında, Karamanlıların önderliğinde büyük bir ayaklanma patlak verdi. 1314'te Olcaytu komutanlarından Emir Çoban'ı büyük bir orduyla Anadolu'ya gönderdiğinde beylikler ve Kilikya Ermeni Krallığı bağımsızlıklarını ilan ettiler. Böylece Karamanlılar tecrit edilerek Konya'ya sıkıştırıldı. Şehir kuşatıldığında Karamanlılar açlık yüzünden teslim olmak zorunda kaldılar. (Gördegir, 2021, s. 65)

4.4.5. Ermenilerle İlişkiler

Moğollar Ermenileri daha iyi müttefik olarak gördüler ve onlardan istifade de çekinmediler. Ermeniler Moğolların politikalarına yön vererek Moğol yönetiminde yaşadıkları bölgelerdeki Türklere ve Müslümanlara karşı güç kazanmaları için büyük çaba sarf ettiler. Kafkasya'da Moğol-Ermeni ilişkileri başlamış ve ilk günlerde Moğol istilalarından Ermeniler de büyük zarar görmüştür. Ancak zamanla Moğollar, Müslümanların gücüne karşı bir denge olarak Ermenilerden yararlanabileceklerini anladılar. Özellikle bağımsız bir krallık kurmayı başaran Kilikya Ermeni Krallığı (Küçük Ermenistan), varlığını çevresindeki Müslüman beyliklere ve emirliklere ve Memluk baskısına karşı korumak için İlhanlıyı bir seçenek olarak gördü. Bu

yakınlaşma İlhanlıların İslam'a geçmesinden sonra da devam etti (Dashdondog, 2011, ss. 114-116).

Olcaytu Han İlhanlı tahtına çıktığı sırada Kilikya Ermenileri hala İlhanlılara tabi idi. Ancak dönemin Ermeni kaynaklarından Anonim Tarih, Olcaytu'nun Gazan Han döneminde Hıristiyanlardan tahsil edilmeyen haraç vergisini tahsil etmeye başladığını ve bu vergilerin halk üzerinde çok ağır olduğunu belirtmektedir. Burada kastedilen muhtemelen Kafkasya'daki Ermenilerdir (Hovannisian, 1997, s. 52).

Kilikya Ermenileri ise geçmişte Memluklere verdikleri haracı şimdi İlhanlılara veriyorlardı. Bu durumdan rahatsız olan Memluklerin Halep valisi Kara Sungur, 1304 yılında Çukurova bölgesine cezai bir sefer düzenledi. Bu Kozan (Sis) bölgesini yağmalarken Memluk birliklerini kuşatan İlhanlı ordusu tarafından yenilgiye uğratıldılar. Bunun üzerine Kilikya bölgesine daha güçlü bir Memluk ordusu gönderildi (Sümer, 1963, s. 26). Ancak Memluk ordusu Ermeni topraklarına ulaştığında, Ermeni kralı onları birçok hediye ve malla karşıladı ve özür diledi. Memluklerle olan savaşta Moğolların bu savaşı vermesinin kendi suçu olmadığını, esirleri serbest bırakacağına ve ödemediği vergiyi ödeyeceğine söz verdiğini söyledi. Bunun üzerine Memluk ordusu yağmalayarak geri döndü. Ermeni Kralı, önceki savaşta ele geçirilen Memluk askerlerini de serbest bıraktı. (Gördegir, 2021, s. 86)

Kozan (Sis) ilçesine ulaştığında, Argun, Ermenilerin Müslüman mabetlerinde domuz beslediklerine tanık oldu ve bu durumdan derin üzüntü duydu. Bu olay üzerine Argun, Ermeni Tekfurunu yanına çağırarak, bu davranışlarından dolayı onu azarladı. Aynı zamanda, Olcaytu'ya bir mesaj göndererek, bölgede Müslümanlar için bir cami inşa etmek amacıyla izin talep etti. Argun'un bu isteği ve çabası, Olcaytu tarafından memnuniyetle karşılandı ve izin verildikten sonra cami inşası başlatıldı.

Bu sırada Ermeni Kralı Hetum, Bulargu'yu ortadan kaldırmak için planlar yapmaktaydı. Hetum, Olcaytu'ya bir elçi göndererek, Bulargu'nun Memluklerle yazıştığını ve Memluklere geçmeyi düşündüğünü iddia etti. Aynı zamanda, Bulargu'nun kendilerine göndereceği vergiyi ödeyemeyeceğini iddia ederek Memluklere bir elçi gönderdi ve onları Bulargu'ya karşı bir kampanyaya katılmaya davet etti.

Bu önlemlere ek olarak, Ermeni Kralı, maiyetindeki Ermenilere çeşitli hediyeler gönderdi ve Bulargu'yu ortadan kaldırmak için yardım etmelerini istedi, ancak kimseden olumlu bir yanıt alamadı. (Hovannisian, 1997, ss. 139-140).

Ancak, Ermeni Kralı Hetum'un tüm çabaları sonuçsuz kaldı. Olcaytu Han, bu iddialara inanmadığı için doğruluğunu sorgulamak üzere Bulargu'ya bir elçi gönderdi. Aynı şekilde, Memlükler de bu olayın gerçekliğini öğrenmek amacıyla Bulargu'ya bir elçi gönderdiler. Her iki taraf da Bulargu'yu cezalandırmak için bir adım atmamışlardır. Dahası, Bulargu'ya, İlhanlı ve Memluk elçileri aracılığıyla Kral Hetum'un tüm bu komploları hakkında bilgi verilmiştir. Bu durum, Bulargu'nun hızla harekete geçmesine neden oldu. Bulargu, Ermeni Kralı'nı ele geçirmek için Erzene Kalesi'ne yaklaşık 20 muhafız yerleştirdi. Daha sonra kralın bir ziyafet düzenleyeceğini duyurdu ve onu yanına çağırdı. Bulargu, Kral geldiğinde adamlarına onu yalnız getirmelerini emretti. Bu emir doğrultusunda Ermeni Kralı, Bulargu'nun huzuruna geldiğinde, Bulargu anında tepki verdi. Kılıcını çekerek tekbir getirdi ve Ermeni Kralı'nı öldürdü. Bulargu'nun adamları, tekbir sesini duyar duymaz, Ermeni Kralı ile gelen bir kişi dışında herkesi öldürdüler. Bu ani ve kararlı eylem, Bulargu'nun liderliğindeki birliklerin sadakat ve disiplinini vurgulamıştır. (Gördegir, 2021, s. 94)

Bulargu'nun elinden kurtulan bir Ermeni, hemen Erzene Kalesi'ne giderek yaşananları diğer Ermenilere anlattı. Krallarının öldürüldüğünü duyan Ermeniler, Erzene Kalesi'nde yirmi Moğol muhafızını öldürerek kalede ateş yakarak duman çıkardılar. Bu olayın ardından bölgedeki diğer Ermeni şehirleri durumu öğrendi. Erzene'deki Ermenilerle birleşerek Bulargu'yu kuşattılar. Ancak, bir Selçuklu birliği ortaya çıkarak Moğolları Ermenilere karşı korudu. İki taraf arasında bir süre süren çatışmaların ardından, her iki tarafın komutanları, yaşananları Olcaytu'ya bildirmek üzere geri çekildiler. (Genceli, 1963, ss. 204-205) Bu süreçte Ermeni kralının kardeşi, kardeşinin intikamını almak amacıyla harekete geçti. Ancak, Bulargu'nun Sivas'ta olduğunu öğrenince, Bulargu Sivas'ta yakalanarak hapse atıldı. Bu durum, Ermeni kralının kardeşinin planını bozdu ve Bulargu'nun Tebriz'e gitmesini ve kendisini Olcaytu'ya şikayet etmesini engelledi. (Gördegir, 2021, s. 120)

Anadolu'daki olaylar devam ederken, İrencin Noyan sorumluluğu üzerine alarak durumu ele aldı. Ermeni Kralının kardeşini serbest bıraktığı için Bulargu'ya iyi davrandı. İrencin Noyan, Anadolu'daki gelişmeleri olduğu gibi Olcaytu'ya aktardı.

Olcaytu, bu durumu değerlendirdikten sonra, Emir Horkudak'ı Bulargu'yu ele geçirmek için gevlendirdi. Bulargu, Anadolu'da kısa bir süre daha kalmış olmasına rağmen, hala hayatta olan Anadolu halkının gönlünde özel bir yer edinmişti. Bu süreç, Bulargu'nun Anadolu'da bıraktığı etki ve Anadolu halkının gözündeki itibarını vurgulamaktadır.

İran'a giderken, geçtiği güzergahta halk tarafından tekbirlerle ve selamlarla karşılanan Bulargu, İlhanlı merkezinde yargılanmasına rağmen başlangıçta Olcaytu tarafından affedildi. Ancak, daha sonra pozisyonunu hedef alan emirler, Olcaytu'nun Bulargu'ya yönelik tutumunu değiştirdi ve 1308'de Bulargu'nun öldürülmesine neden oldu. (Gördeğir, 2021, s. 125)

Bu olayların ardından, Kilikya Ermenilerinin İlhanlılara olan bağlılığı giderek zayıfladı. Emir İrencia Noyan, bu bölgelerde İlhanlı yönetimini güçlendirmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı. Ebu Said Bahadır Han döneminde, 1325 yılında Memlkler, Ermeni topraklarına bir sefer düzenledi ve bu sefer sırasında Ermeni topraklarını tamamen yağmaladılar. Bu seferin sonucunda Ermeni Kralı Osin öldü ve yerine V. Leon tahta geçti. Bu dönemde Ermeniler, Memlklere karşı Papa'dan yardım talebinde bulundular, ancak bekledikleri yardımı alamadılar. Sonraki yıllarda, 1335, 1359 ve 1374 gibi dönemlerde, Memlkler, Kilikya Ermenilerinin topraklarına yönelik seferler düzenledi ve bu saldırılar sonucunda Kilikya Ermeni Krallığı sona erdi. Bu olaylar, Ermeni toprakları üzerindeki egemenliği ve bağımsızlığı sona erdirdi ve bölge Memlklerin denetimine girdi. Bu, Kilikya Ermeni Krallığı'nın tarihi ve siyasi önemli bir döneminin sonunu işaret etti. (Rızavi, 2015-2016, s. 70)

4.4.6. Yeni Mtfevik Arayışları ve Batı İle İlişkiler

Gazan Harband'ın sarayındaki ajanları aracılığıyla, kardeşinin ölümünden erkenden haberdar oldu ve olası bir rakibi ortadan kaldırmak için derhal adımlar attı. Bu kişi, kısa süre önce Mazdak (Boyle, 1968, s. 396) komplosuna karışmış olan kuzeni Ala-Fireng'di. Masum prens, Harbanda'nın elçilerinden biri tarafından özel bir görüşme sırasında öldürüldü (30 Mayıs 1304), kısa bir süre sonra Emir Horkudak'ın birlikleriyle girdiği bir çatışmada öldürüldü. Görünüşe göre Harbanda'nın önünde bir engel olarak görülen ikincisi de yakalandı ve zet olarak idam edildi. Bu iki adamın

ölümü, Gazan'ın saltanatının ilk yılında en az on kan akrabalarının vahşi bir sona maruz kaldığı gerçeğiyle karşılaştırılmalıdır; belki de yeni İl Han'ın hızlı ama acımasız eylemleri, bu büyüklükte bir kan dökülmesinin tekrarlanmasını engelledi. Yol artık açıktı ve Horasan'dan Azarbaycan'a doğru yolculuğuna başladı. Şiddetli yağmurlar nedeniyle ilerleme yavaş oldu; 9 Temmuz'da Youjian'a ulaştı ve on gün sonra, görünüşe göre hala, John de Pian Carpini tarafından yaklaşık altmış yıl önce gözlemlenen ve tarif edilen tüm geleneksel törenlerle tahta çıkma töreni gerçekleşti. Doğumda kendisine verilen Har-Banda (Farsça "Çoban") ismine ek olarak, Moğolistan'ın annenin dikkatini çeken ilk kişi veya nesneden sonra bir çocuğa isim verme geleneğine uygun olarak, Olcaytu (Moğolca "Şanslı" veya "Uğurlu") taht adını benimsedi. Kısmen, en azından örtülü nedenlerle, adı daha sonra Hüda-Banda ('Tanrı'nın Kölesi', Arapça 'Abdullah') olarak değiştirildi ve İl Han'ın tam unvanı Giyat al-Din Muhammad Hüdabanda Olcaytu Sultan oldu.

Üç günlük bir orucun ardından Olcaytu dikkatini devlet işlerine yönelterek Saad al-Din al-Rashid al-Din'i görevlerinde onayladı ve Kutluğ Şah'ı başkomutan olarak atadı. 6 Ağustos'ta Tebriz'e gitmek üzere Bakü'den ayrıldı ve ertesi gün kardeşinin mezarını ziyaret etti. Efsaneye göre, Marağa yakınlarında, Jagatu vadisinde, Kubilay'ın torunu ve halefi büyük Han Timur'dan (1294-1307), Kaidu oğlu Habar ve Barak oğlu Du'a'nın eşlik ettiği elçileri kabul etti: Görevin amacı, Cengiz Han hanedanının bu kolları arasında uzun süredir devam eden çekişmeyi sona erdiren antlaşmayı İl-Han'a bildirmektir (Vassaf, 1994, s. 475). Olcaytu, Nasirüddin Tusi'nin oğlu Aşilüddin'i babasının kurduğu rasathanede misafir ettiği Merağa'dan Muğan'daki kışlık karargâhına doğru yola çıktı ve Gunbed-i Ali'ye iade-i ziyarette bulunmak üzere yolda Tebriz'e uğradı. 9 Aralık'ta Mugan'da Altın Orda hükümdarı Tokta'nın elçilerini kabul etti ve muhtemelen Tokta'nın da haberdar olduğu Orta ve Doğu Asya prensleri arasında bir uzlaşma imasında bulundu. Görünüşe göre Möngke döneminde olduğu gibi Moğol dünya imparatorluğunun restorasyonunu müjdeleyen bu olay, Olcaytu tarafından Philippe le Bel'e hitaben yazılan ve Fransız ulusal arşivlerinde muhafaza edilen bir mektupta anılmaktadır. Mugan'da Ativan (Barzand) dilinde yazdığı bu mektuba şöyle başlar:

5 Nisan 1305, İlhanlılar ile "Frank halkının sultanları" arasındaki geleneksel dostluk bağlarını koruma arzusunun teyit ediyordu. Sonra devam eder: "...biz, Temür Kağan, Tokta, Habar, Du'a ve diğerleri, Cengiz Han'ın torunları, bu son zamanlara

kadar kırk beş yıl boyunca karşılıklı suçlamalardan sonra, şimdi, Cennetin koruması altında, biz büyük ve küçük kardeşler karşılıklı bir anlaşmaya vardık ve güneşin doğduğu Çin topraklarından Talu [Hazar veya belki de Akdeniz] Denizi'ne kadar devletlerimiz birbirine bağlandı [yani iletişimi yeniden sağladı], posta istasyonlarımızı birleştirdik". Mektup, Memlûklere karşı ortak hareket edilebileceğine dair üstü kapalı bir imayla sona ermektedir: "Şimdi, bizimle ya da sizinle aynı fikirde olmayanlara gelince, Cennet'in gücüyle hepimizi onlara karşı birleştirerek nasıl tavır alacağımıza Cennet karar versin" (Mostaert and Cleaves, 1962, ss. 56-57) İl Han'ın önemi, mektubun modern İtalyanca versiyonundan da anlaşılacağı üzere, ağızdan ağıza aktarılacaktı.

Aslında Olcaytu, İranlı yetkililerin de açıkça belirttiği gibi, seleflerinin Memlûk karşıtı politikasını devam ettirme niyetindeydi. Aralık 1305'te Gazan tarafından alıkonulan Mısır elçilerinin ayrılmasına izin verildi; onlara Olcaytu'nun Sultan'a bir mesaj ileten kendi elçileri eşlik ediyordu. Bunun uzlaşmacı bir hareket olmadığı, Vassaf (Vassaf, 1994, s. 472) tarafından yeniden üretilen mesajın tonundan açıkça anlaşılmaktadır: İl-han şüphesiz kendi hazırlıklarını yaparak ve Hıristiyan âleminin prenslerine yaptığı çağrıya yanıt gelmesini bekleyerek zaman kazanmak istemiştir. Bu arada, en çok hatırlandığı görevde de parmağı vardı: Kongkur Öleğ ovasında, kendisinin (ya da belki de Argun'un) Sultaniye adını verdiği ve "ne coğrafi ne de tarihsel olarak böylesine yüksek bir amaca uygun olmamasına rağmen, şimdi başkentini topladığım yeni bir kasabanın inşası ya da daha doğrusu tamamlanması (iş babası Argun tarafından başlatıldığı için). Burada, bugüne kadar "tüm İran'daki en ünlü binalardan biri" olarak kalan türbesi dikildi (Minorsky, 1938, s. 47).

Mayıs 1307'de Sultaniye'den Mısırlılara karşı değil, evine çok daha yakın bir düşmana, Hazar vilayeti Gilan halkına karşı sefere çıktı.(Gördegir, 2019,s.340) Moğolların Arran ve Azerbaycan'daki yazlık ve kışlık bölgelerine komşu olan bu bölgenin, elli yıllık İlhanlı egemenliğinden sonra hâlâ itaatsiz kalması, sık ormanları ve geçit vermez balta girmemiş ormanlarıyla ve hepsinden önemlisi nemli, sağlıklı iklimiyle ülkenin erişilmezliğiyle kolayca açıklanabilir. Çağatay Moğollarının sataşmalarından rahatsız olan Olcaytu'nun Gilan'a karşı ayrıntılı bir askeri operasyon düzenlemeye karar verdiği söylenir. Dört ordu dört farklı noktadan ülkeye girdi: Çoban Erdebil'den, Kutluğ Şah Halhal'dan, Togan ve Mü'min Kazvin'den ilerlerken, Olcaytu da Tara'dan geçerek Lahican'a doğru ilerlemeden önce Dülfağ Dağı'nın

eteklerinde üç gün durdu. Yolda ona Astara ve Gaskar hükümdarlarının savaşımadan teslim olduğu Çoban da katıldı. Togan ve Mü'min Güney Gilyan'da eşit derecede başarılı olurken, Lahican'ı işgal etmiş ve hükümdarı tarafından itaat altına alınmış olan Olcaytu, Kutluğ Şah'ın yenilgisini ve savaşta öldüğü haberini duyduğunda dönüş yolunda Kuddum bölgesindeydi. Khalkhin-Gol'de bu engebeli arazide ihtiyatlı bir şekilde ilerlemesi tavsiye edilen başkomutan, karakterine bu kadar uygun olmayan tavsiyeleri görmezden gelerek, Bolad Kaya'yı Gilanları üç kanlı savaşta yenen bir müfrezenin başına gönderdi. Daha sonra barış talep ettiler ve Kutluğ Şah onların teslimiyetini kabul etmekten yanaydı, ancak babasının tüm aceleciliğini miras almış gibi görünen oğlu Sibauci tarafından caydırıldı. Bolad Kaya'yı öncü kuvvetlerin başına geçiren Sibauci, Reşt ve Tulim arasında kendi seçtikleri bir savaş alanında büyük bir Gilan ordusuyla karşılaşana kadar ateş ve kılıçla toprakları süpürdü. Moğollar büyük bir katliamla bozguna uğratılmış, kaçmak için döndüklerinde atları çamura batmıştır. Kutluğ Şah'ın kendi birlikleri haberi duyunca panik içinde geri çekildi ve yaklaşan düşmanı karşılamak için sadece bir avuç adamla kaldı: atılan bir okla öldürüldü ve muzaffer Gilanlar, Moğolların kendi topraklarında ele geçirdiği tüm büyük ganimete sahip oldular. Bu güçlü ve inatçı adamın, Ermeni Cotolessa'nın sonu böyle oldu: Cengiz Han'ın askeri lideri Mankut kabilesinden Jedei Noyan'ın soyundan geliyordu. Ölümünün gelecekteki İlhanlılar için hesaplanamaz sonuçları oldu; hayatta kalsaydı, şimdi başkomutan olarak onun yerine geçen Emir Çoban, bir sonraki hükümdarlıkta sahip olduğu tüm güçlü konuma ulaşamayabilirdi. Bu felaketin intikamını almak için gönderilen bir müfreze de neredeyse aynı akıbete uğruyordu; takviye kuvvetlerin gönderilmesi Gilanlıları ormanlarına dağılmaya zorladı ve 29 Haziran'da Olcaytu Gilan'dan ayrılmak üzere kampı terk etti, görünüşe göre Gilan sakinlerine karşı en fazla Pirus zaferi elde etti. Bir önceki yıl İl Han, Horasan valiliği sırasında Nigudari'ye verdiği destek yüzünden çatıştığı Herat Meliki Fahreddin Kart'a karşı bir ordu göndermişti. Fahreddin, Moğol savaş ağası Danişmend Bahadır yaklaştığında şehrin kapılarını kapattı, ancak birkaç gün süren kuşatmanın ardından, şehri Danişmend'e teslim etmesiyle sonuçlanan müzakerelere girdi ve subaylarından biri olan Cemaleddin Muhammed Sami'i ordunun komutasında bıraktı. Kendisi de komşu Aman-Kuh kalesine çekildi. Küçük bir maiyetle kaleyi ziyaret ederken Danişmend saldırıya uğradı ve öldürüldü; şehrin içindeki Moğollar katledildi ve surların dışındaki ordu daha sonra geri çekildi. Danişmend'in oğlu Bucey komutasında babasının intikamını almak üzere takviye

birlikler gönderilmiş ve 5 Şubat 1307'de şehri ele geçirmişlerdir. Timurlu hamilerinin başkenti hakkında yazan tarihçilerden bekleneceği üzere, 24 Haziran'a kadar süren kuşatma Hafız-ı Ebru ve Mirhvand tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Kuşkusuz Sami'le işbirliği içinde olan Fahreddin Kart'ın kuşatmanın ilk günlerinde öldüğünü; Sami'yi öldürme ve böylece şehri kurtarma planının açığa çıktığını ve komplocuların idam edildiğini; ve Bucey'in sonunda babasının katiliyle teslim olma şartlarını müzakere ederek başka bir generali şehri alma onurundan mahrum bıraktığını söylemek yeterli olacaktır.

Bebekken Hıristiyan Nicholas adıyla vaftiz edilen Olcaytu, daha sonra Budist ve Sünni Müslüman (Hanefi) olmuştur. Başka bir yerde, onun huzurunda, görünüşe göre 1307-8 kışında Arran'da, Hanefi ve Şafii okullarının temsilcileri arasında meydana gelen ilginç bir tartışmaya atıfta bulunulacaktır, "tartışmanın hararetiyle birbirlerine karşı öyle iğrenç suçlamalarda bulundular ki, Olcaytu her ikisine de çok kızdı ve hatta hiçbir şekilde hassas olmayan Moğol soyluları bile tiksintilerini dile getirdiler ve şimdi Olcaytu'yu geri dönmeye çağırdıkları atalarının inancından vazgeçtikleri için mi olduğunu sormaya başladılar" (Brown, 2020, s. 50). Kısa bir süre sonra, şiddetli bir fırtına sırasında, İl Han'ın yoldaşlarından birkaçı yıldırım çarpması sonucu öldü. Emirlerinden bazıları ona eski Moğol (ve hatta Altay) geleneklerine göre iki ateş arasında yürüyerek arınmasını tavsiye etmiş ve Budist rahipler değil de kamlar veya şamanlar olması gereken Bakşi'ler bu törenden sorumlu tutulmuşlardır. Bu felaketi Olcaytu'nun İslam'a geçmesine bağladılar ve onu İslam'dan vazgeçmeye çağırdılar. Şamanizme dönmesi elbette söz konusu değildi, ancak Sünni karşıtı duyguları devam etti ve yavaş yavaş Şii olmaya ikna edildi. 1309-10 kışında Necef'e yaptığı bir ziyaretten sonra nihai kararını verdi.

Gazan'ın her zaman güvenini ve teveccühünü kazanmış olan vezir Saadeddin Sivaci, halefinin yönetiminde gözden düştü. Çöküşünün ana nedeni, uzun yıllar süren iktidarının getirdiği kibir gibi görünüyor; düşmanlar edinmişti, bunlardan biri de meslektaşı Reşidüddin'di ve tutuklanıp idam edilmesine (19 Şubat 1312) yol açan şey, Reşidüddin'in Olcaytu'nun astlarının mali entrikaları hakkında verdiği rapordur. Yerine, İlhan'ın gözüne girmiş bir mücevher tüccarı olan Taceddin Ali Şah geçti; daha önce kamu maliyesi (ilm-i daftar u siyakat) (Kaşani, 1348, s. 46) hakkında hiçbir bilgisi olmayan ve hiçbir şekilde selefinden daha dürüst olmayan Taceddin Ali

Şah, bir sonraki hükümdarlık döneminde yatağında ölen ilk İlhanlı veziri olarak ün kazandı.

Olcaytu artık Memlûklere karşı bir Avrupa ittifakından umudunu çoktan kesmiş olmalıydı. Philip le Bel'in İl-han'ın mektubuna cevap verdiği (hatta aldığı) dair bir kayıt yoktur; ancak İngiltere Kralı I. Edward'a gönderilen benzer bir mektup, oğlu II. Edward'ın 16 Ekim 1307 tarihli Northampton mektubu ile teyit edilmiştir. 30 Kasım tarihli ve Langley'de yazılmış ikinci bir mektupta (Howorth, 2020, s. 576) ise İngiliz Kralı, İl-han'ın elçilerinden gelen sözlü bir mesaja cevap vermektedir. Olcaytu'ya, "Muhammed'in iğrenç mezhebini" ortadan kaldırmaya yönelik olarak elçiler tarafından yanlış yönlendirilmemesi gerektiğini ve gayet doğal olduğunu düşündüğü girişiminde başarılar diler, ancak mesafe ve diğer zorlukların bu "övgüye değer girişimde" işbirliği yapmasını engellemesinden üzüntü duyar. Papa V. Clement, 1 Mart 1308 tarihli Poitiers mektubunda (Howorth, 2020, ss. 576-577) önerilen birliğin bazı ayrıntılarını açıkladı: "Bu mektup ve yazışmalardan, Kutsal Topraklar adına duyduğumuz endişeyi dile getirerek, Hıristiyan ordusu Ermenistan'a ulaştığında orada olacak 200.000 at ve 200.000 vagon mısır teklif ettiğinizi ve ayrıca Sarazenleri bu Kutsal Topraklardan sürmek için Hıristiyan çabalarını desteklemek üzere 100.000 atıyla bizzat yürüyeceğinizi memnuniyetle öğreniyoruz." "Manevi gıda olarak bizi güçlendirdiğini" söylediği teklif için minnettarlığını ifade ediyor, ancak gelecekteki işbirliğine dair sadece belli belirsiz ipuçları veriyor. O ve kardeşleri, İl-han'a, "Tanrı'nın bize ilham ettiği şeyi elimizden geldiğince yerine getireceğiz ve denizi geçmek için doğru zaman geldiğinde, yüceliğinizin vaat ettiği şeyi yerine getirebilmeniz için sizi mektuplar ve elçilerle bilgilendireceğiz" diye güvence verir.

Olcaytu'yu Memlûk topraklarına tek akınını yapmaya iten şey diğer taraftan gelen destektir. Ağustos 1312'de Sultaniye'de, Şam valisi Kara-Sungur ve Trablus valisi Ak-Kuş Alafram liderliğindeki bir grup Suriyeli emir-muhalifin gelişini memnuniyetle karşıladı. Yaşı nedeniyle Türkçe adını ('Kara Şahin') Aksungur ('Beyaz Şahin') olarak değiştirdiği Kara-Sungur'a Marağa valiliğini, El-Afram'a ise Hemedan valiliğini verdi.; her iki adam da seferde ona eşlik etmiş ve bunun için uygun zamanın geldiğine onu ikna etmiş olmalıydılar. Ekim ayı başında başkentten ayrılarak Musul üzerinden ilerledi, Kerkisya'da Fırat'ı geçti ve 23 Aralık'ta Rahbat el-Şam önünde mevzilendi. Kara-Sungur ve El-Afram ona, eski emirin himayesindeki

valinin şehri teslim etmeye ikna edilebileceği fikrini aşıladı. Bu konuda hayal kırıklığına uğradı: kasaba halkı şiddetli bir direniş gösterdi ve ağır kayıplar ve erzak eksikliği nedeniyle Moğollar 26 Ocak 1313'te kuşatmayı kaldırdı ve bir daha geri dönmek üzere Fırat'ın ötesine çekildi. Bu konuda hayal kırıklığına uğradı: kasaba halkı şiddetli bir direniş gösterdi ve ağır kayıplar ve erzak eksikliği nedeniyle Moğollar 26 Ocak 1313'te kuşatmayı kaldırdı ve bir daha geri dönmek üzere Fırat'ın ötesine çekildi.

Böylece elli yıl süren Moğol-Memluk mücadelesi Suriye'ye sahip olmak için sona erdi. Avrupa prensleri önerilen ittifakı kabul etmiş olsalardı, sonucun farklı olacağına dair ciddi bir şüphe olamaz. Moğolların Filistin'e verdikleri sözlerin samimiyetini sorgulamamıza da gerek yok; Kudüs Krallığı'nın yeniden kurulması, Küçük Ermenistan'ın korunması kadar onların da çıkarına olacaktır. Ermeni Highton'un 1307'de Avignon'da, bu tür bir işbirliğinin hala ciddi olarak değerlendirildiği bir dönemde kaleme aldığı görüşleri, hak ettiğinden daha fazla ilgiyi hak etmektedir. Trablus bölgesini ele geçiren Hıristiyan Seferi Kolordusu, eserinde özetlenen stratejiye göre şehri yeniden inşa etmeli, burayı hareket üssü haline getirmeli ve böylece Tatarlar Kutsal Topraklar'ın fethini tamamladıklarında, işgal ettikleri şehirleri onlardan geri almaya hazır olmalıdır. o bölgelerdeki yaz sığağına dayanamadıkları için bakımları için Hıristiyanlara teslim edileceklerinden emindiler; sultanla daha fazla toprak fethetmek için değil, çünkü tüm Asya'nın efendisiydiler, ama Sultan onlara karşı çok düşmanca davrandığı ve özellikle komşu Tatarlarla (yani Kıpçaklar ve Çağataylarla) savaştıklarında onlara her zaman zarar verdiği için savaştılar" (Howorth, 2020, s. 578). Elbette Moğollarla ittifakın dezavantajları da vardı.

Harbanda ya da onun tarafından gönderilen biri çok büyük bir orduyla Mısır'ı işgal ederse, Tatar beyi Hıristiyanların tavsiyelerine uymayı aşağılayıcı bulacağından ve onların kendi emirlerini yerine getirmelerinde ısrar edeceğinden, ondan uzak durmak iyi olacaktır. Üstelik Tatarların hepsi at sırtındaydı ve hızlı hareket ediyorlardı ve çoğu yaya olan Hıristiyan ordusu onlara yetişemiyordu. Tatarlar yine az sayıda ve alçakgönüllü olduklarında itaatkârdılar, ama çok sayıda olduklarında buyurgan ve kibirliydiler, kendilerinden daha zayıf olan müttefiklerini aşağılıyorlardı ve Hıristiyanlar tarafından karşikonulmaz olarak görülüyorlardı (Howorth, 2020, s. 579).

Bu türden büyük çaplı bir sefer söz konusu olduğunda Hayton, Moğollar Şam'a giden olağan rotalarını takip ederken, Hıristiyan ordusunun Kudüs'e paralel bir rotadan ilerlemesini önerir. "Ve böylece, aralarındaki mesafe nedeniyle, Hıristiyanlar ve Tatarlar arasında barış ve dostluk korunmuş olacaktır..."Aslında bazı işbirlikleri mümkün olmalıydı ve örneğin I. Edward'ın Haçlı Seferi ile Abaka'nın 1281'de Suriye'yi işgali, neredeyse on yıl arayla gerçekleşmek yerine, tesadüfen ya da kasıtlı olarak tam olarak aynı zamana denk gelseydi neler olabileceğini tahmin etmek ilginçtir.

Saltanatının son yıllarında İl-han'ın dikkati doğuya yöneldi. Onun 1313'te güney Afganistan'daki Nigudari topraklarını ilhak etmesi, Çağatay'ın Han'ın kardeşi Kebek (Esen-Buğa), Nigudari'nin tahttan indirilmiş hükümdarı Davud Hoca ve Çağatay'ın altıncı oğlu Baidar'ın torunu Prens Yasur liderliğindeki ordusunun Horasan'ı işgal etmesine neden oldu. Ocak 1314 ortalarında Oxus Nehri'ni geçerek Murghab kıyılarında Horasan ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar ve kaçan düşmanlarını Herat kapılarına kadar takip ettiler. Bu felaketin haberini alan Olcaytu derhal Sultaniye'den yola çıktı (18 Şubat 1314) ve düşman yaklaşırken geri çekildi, görünüşe göre Büyük Han'ın birlikleri tarafından ağır bir şekilde bastırılan Esen-Buğa tarafından geri çağırıldı. Aynı dönemde Olcaytu, oğlu Ebu Said'i Horasan Genel Valisi olarak atadı; bu görev geleneksel olarak veliaht tarafından yürütülmekteydi ve prens henüz sekiz yaşında olduğu için asıl görevler Ebu Said'in atabegi Emir Sevinç tarafından yerine getirilmekteydi. Doğu'daki durum, Kebek tarafından Horasan'ın işgali sırasında Pers-Moğollarla işbirliği yapmakla suçlanan Prens Yasur'un kaçmasıyla bir nebze yatıştı. Olcaytu'nun birlikleri Oxus'u geçerek Yasur ve Çağatay'ın güçleri arasındaki savaşa müdahale eder ve dengeyi birincinin lehine çevirir: Olcaytu'nun Badgis'in otlaklarını işgal etmesine izin verdiği ve göreceğimiz gibi Olcaytu'nun halefine karşı isyan ettiği Horasan'a geri dönerken onlara eşlik eder.

Reşidüddin ile Ali-Şah'ın arasının açılmasına neden olan şey Horasan ordusunun masraflarıydı. Ebu Said'in fon talepleri Olcaytu tarafından iki vezire iletildi. Reşidüddin, hiçbir zaman maliyenin yönetimine sahip olmadığını ve gelirler üzerine yapılan temliklere mührünü basmadığını söyleyerek tüm sorumluluğu reddetti.

"Benim sadece üzerimi örten bir cübbem var, tek bir sikkem bile yok ve imparatorluğu birlikte yönettiğimize göre," diye Ali Şah yanıtladı, "ödeme söz

konusu olduğunda neden birbirimizden ayrılalım?" Raşit, "Çünkü bu sorumluluğu siz üstlendiniz," dedi. "Siz Büyük Mühür'ün koruyucusunuz ve Sultan'ın emirlerini yerine getirmekle görevlisiniz. "O zaman neden mührünü benimkinin yanına koymuyorsun?" diye cevap verdi. "Çalışanlarınızın her biri yüz tümen kazanıp Karun olmuşken, kendilerinden para istendiğinde yoksulluklarını iddia eden sizlere katılmak istemiyorum..." (Howorth, 2020, ss. 570-571)

Bu anlaşmazlığı dinleyen Olcaytu, imparatorluğunun iki idari bölgeye ayrılmasını emretti; Reşidüddin Horasan sınırlarına kadar Orta ve Güney İran'dan sorumlu olurken, Ali Şah Kuzeybatı İran, Mezopotamya ve Küçük Asya'dan sorumlu oldu. Ancak faaliyet alanlarının bu şekilde ayrılması bile uyumu yeniden tesis edemedi ve Ali Şah'ın karşı görüşü, hesaplarına yönelik bir soruşturmada sağ kurtuldu ve bir sonraki hükümdarlıkta meslektaşının gözden düşmesine ve idam edilmesine yol açan kan davasını sürdürdü.

Olcaytu 17 Aralık 1316'da Sultaniye'de öldü; otuz altı yaşındaydı. Ölüm nedeni, tüm Moğol prenslerine (Reşidüddin'e inanan olursak, Gazan Han hariç) özgü olan ve aşırı miktarda büzücü ilaç alımıyla şiddetlenen bir tür sindirim bozukluğu gibi görünmektedir. Kardeşinin enerjisi ve karakter gücü olmasaydı, Olcaytu daha da büyük bir sanat hamisi olurdu. Reşidüddin, Moğolların kökenlerinden Gazan'ın ölümüne kadar olan tarihini ele alan Tarih-i Gazani'nin ilk cildini tamamladıktan sonra, onun önerisiyle ikinci ciltte "tüm Moğol kabilelerinin tarihini kaydetmeye yönelik ilk girişime" başladı. Avrasya kıtasının büyük ulusları", "eşsiz bir başarı olarak henüz hak ettiği takdir görmemiş bir girişim...". Ancak biz Olcaytu'yu öncelikle bir inşaatçı olarak düşünüyoruz. Sultaniye'ye ek olarak, Bisitun Dağı'nın eteklerinde Sultanabad Çemçimal veya sadece Çemçimal (Moğolca "oyulmuş" anlamına gelir) adında, kalıntıları günümüze kadar ulaşan ve Çemçimal ovasına adını veren ikinci bir başkent inşa etti. Mustafi, arazilerinin ölçümüne olan ilgisinden bahseder: yollar ölçülmüş ve kilometre taşları belirlenmiştir. 1311 yılında, muhtemelen Çemçimal'in temelleri atılırken, Mustafi, İl Han'ın talimatıyla ve mühendislerin yardımıyla Bisitun'un yüksekliğini belirlemek için hesaplamalar yapmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Moğollar üzerine tarihsel çalışmaların sağlıklı minvalde ilerleyemediği araştırma koşullarının halen güçlü olduğu bir zaman zarfındayız. İslam medeniyetinin neden gerilediği üzerine tartışmalarda bunu medeniyetin kendi iç sorunu olarak değil de dıştan gelen saldırılara bağlamak gibi bir adet bulunmaktadır. Buna göre İslam medeniyeti parlaklığını Haçlı Seferleri ve asıl olarak da Moğol istilası yüzünden kaybetmişti. Bu bakış açısı öylesine güçlüdür ki bu günde Moğol dönemine dönük incelemelerde çeşitli önyargıların oluşmasına vesile olur.

Gerçeklerin bundan biraz daha farklı olduğuna dair bazı gözlemlerde bulunabiliriz. Örneğin İslam dünyası Moğol akınları sonucu mu uygarlıkta zayıf düşmüştü yoksa Moğollardan hemen önce de zaten duraklama ve politik parçalanma eğilimleri var mıydı? Moğolların hızlı ve kati zaferleri bu duraklama ikliminin bir kanıtı sayılamaz mı? Moğolların giremediği Kuzey Afrika'da İslam medeniyeti daha ileri boyutlara taşınmış sayılabilir mi? Moğolların ve özellikle de İlhanlıların sanatçıları ve bilim insanlarını koruyucu siyasetleri ile Moğollar yüzünden gerileme yaşandığı teorisi çelişkili değil mi? Bu soruları arttırabiliriz.

Benzer şekilde Moğol akınlarının yarattığı yıkım da akınların sonrasında kurulan barış ortamında kentlerin yeniden gelişimine yol açtığı gerçeğiyle birlikte ele alınması gereklidir. Yoksa sadece istila dönemleriyle ele alınma geleneğini sürdürdüğümüzde Moğol dönemi eksik ve yanlış anlaşılacaktır. Bu durumu Germen uluslarının ya da Arapların tarihini sadece Roma-Sasani topraklarını yağmaladıkları dönemlerle sınırlamak gibi hatalı bir tutuma dönüşür. Bu açıdan bakıldığında İlhanlılar ve diğer hanlıkların İpek Yolunun gelişimi için, haberleşme ağının ilerlemesi için attıkları adımlar da önemsenmelidir. Günümüz İran'ında halen posta, haberleşme teşklatı ve kervansaraylarla ilgili kullanılan terimlerin bazılarının Moğol döneminden kalma olması önemlidir.

Son olarak bu konuda Moğol akınları ve yönetiminin bir bütün olarak hangi tarihçilerin elinden okuduğumuzun da önemli olduğunu hatırlatmalıyız. Neticede Sünni Arap tarihçileri hegemonyalarını sona erdirdikleri için Moğol karşıtı bir tutum içine girmişler ve tarihlerinin de bu şekilde yazmışlardı. Oysa sufi Müslümanların, Şiîlerin, Ermeni, Süryani vb tarihçilerin yaklaşımları daha farklı olabilmektedir. Daha objektif sonuçlara ulaşılması için bütün bu kaynakların geniş bir perspektifle değerlendirilmesi gerekmektedir.

5.2. Öneriler

Bütün bu yaklaşımlar birlikte ele alındığında Olcaytu döneminin değeri daha iyi anlaşılabilir. Zira bu dönem genel olarak önceki hanların yönetimiyle karşılaştırıldığında görece daha barışçıl geçmiştir. Hülagü zamanındaki yıkımı bir yana koyalım, Gazan Han zamanındaki askeri seferlerin yanında dahi Olcaytu dönemi sakin yıllar sayılabilir. Bu bize İlhanlıların dış siyasetlerini mutlaka savaş üzerine kurmadıklarını ve çeşitli dönemlerde barışçıl ilişkiler içine girebildiklerini göstermektedir. Gerçi bu duruma İlhanlıların doğu ve batıdan rakip devletlerce kuşatılmasının yol açtığı da söylenebilir. Neticede Olcaytu, Gazan han'ın sonuç vermeyen Suriye seferleri ile Altınordu ve Çağatay hanlığı ile gerilimin sürdüğü bir dönemde tahtta çıkmıştı. Bu anlamda eğer İlhanlılar açısından diplomasi geleneğinden söz edersek bu geleneğin aslında Olcaytu zamanında şekillendiğini söylebiliriz. Moğollar elçilere ve diplomatik ilişkilere her zaman önem vermişlerdi ancak geçmişte bu alanı daha çok düşmanlarını tehdit maksatlı kullanmaktaydılar. Oysa Olcaytu döneminde Ortadoğu coğrafyasında artık istikrarlı bir dönemde savaştan ziyade karşılıklı diyalogların geliştiği bir aşamaya varılmıştı.

Bu nedenle eğer dış siyaset konusunda ilk aklımıza gelen savaş ve fetihler değil de daha ziyade günümüz anlamıyla diplomatik ilişkilerse Olcaytu dönemi İlhanlılar ve Ortadoğu tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde günümüzde uluslararası ilişkiler uzmanlarının soft-power olarak adlandırdıkları yumuşak etki kartları kullanılmıştır. Özellikle Olcaytu'nun şiiiliği benimsemesinde bu amacı göttüğünü düşünebiliriz. Bu şekilde Olcaytu ülkesinin Sünniliği benimsemiş ama birbirleriyle de savaş ve mezhebi çatışma/rekabet halinde olan İslam dünyasında daha tarafsız ve bağımsız bir yol izleme maksadı gütmüş gibidir.

KAYNAKÇA

- Abdülmenam, S. M. (2001). *Subhi, siyasetü'l-muğûli'l-ilhâniyyîn ticâhi devleti'l-memâlik fi misr ve'ş-şam* h. 716-736/m. 1316-1335. Kahire.
- Aktan, A. (1999). Memlük-haçlı münasebetleri. *Belleten*, 63 (237), 411-452.
- Ala-ad-Din, A.-M. J. (1958). *The history of the world conqueror*. Translated by John Andrew Boyle. Cambridge: MA:Harvard University Press.
- al-Din, R. (1971). *The successors of genghis khan* (Çev: John Andrew Boyle). New York: Columbia University Press.
- al-Din, R. (1995). *A compendium of chronicles* (Çev: Sheila Blair). Oxford: Oxford University Press.
- Alram, M. (1984). Coins and history of iran and central asia in the 13th and 14th century. *Iran* (22), 23-37.
- Allsen, T. T. (1987). *Mongol imperialism: The policies of the gran qan mongke in china, russia, and the islamic lands, 1251-59*. Berkeley: University of California Press.
- Amitai-Preiss, R. (1995). *Mongols and mamluks: The mamluk: The mamluk-ilkhanid war 1260-81*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Amitai-Preiss, R. (1996). Ghazan, islam and mongol tradition: A view from the mamluk sultante. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, 59.
- Amitai-Preis, R. (2005). *Mongols, turks, and others: Eurasian nomads and the sedentary world*. Boston: Brill.
- Amitai-Preis, R. (2007). *The mongols in the islamic lands: Studies in the history of the Ilkhanate*. Burlington : VT: Ashgate Nariorum.
- Asbridge, T. (2011). *The crusades: The authoritative history of the war for the holy land*. New York: Ecco.
- Ateş, A. (2007). *İlhanlılar: Moğolların islam imparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ayalon, D. (1958). The system of payment in mamluk military society. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 1 (1), 37-65.
- Bar, H. (1932). *Chronicon syriacum and The chronography of gregory abu'l faraj* (Çev. E.A. Wallis Budge). Oxford and London.
- Barat, K. E. (2016). Olcaytu'nun saltanatı ve olcaytu-altın orda ilişkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4 (2), 117-135.
- Barfield, T. J. (1992). *The perilous frontier: Nomadic empires and china 221 bc to ad 1757*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Baybars, a.-M. (1998). *Zübdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre* (Thk. D. S. Richards). Berlin: Beyrut Das Arabische Buch.

- Bedrosian, R. G. (1979). *The turco-mongol invasions and the lords of armenia in the 13-14th centuries* Unpublished Doctoral Thesis. Columbia: Columbia University.
- Boyle, J. (1968). *The cambridge history of iran: Volume 5, saljuq and mongol periods*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, E. G. (2020). *A literary history of persia vol. 1* . Norderstedt: Hansebooks.
- Chabot, J.-B. (2011). *Histoire de mar jabalaha*. Paris: Nabu Press.
- Cleaves, F. W. (1956) *The Secret History of the Mongols*. London: Harvard University Press
- Dashdondog, B. (2011). *The mongols and the armenians (1220-1335)*. Boston: Brill.
- Devadari, İ. (1971). *Kenzü'd-dürer ve câmiü'l-gurer 1-9, ed-dürretü'z-zekiyye fi ahbâri'd-devleti't-türkiyye*, (Thk. Ulrich Haarmann). Kahire.
- D'ohsson, K. A. (2008) *Moğol tarihi: denizler imparatoru cengiz* (Çev: Bahadır Apaydın) İstanbul: Nesnel Yayınları
- Dulaurier, E. (2011). *Les mongols d'après les historiens arméniens*. Paris: Adamant Media Corporation.
- Elisseeff, V., and Elisseeff, D. (1998). *The silk roads: Highways of culture and commerce*. Paris: UNESCO Publishing.
- Eş-Şücaî, Ş. (1977). *Târîhu'l-meliki'n-nâsirî muhammed bin kalavun es-sâlihî ve evlâdihî*, (Thk. Barbara Schafer). Wiesbaden.
- Fisher, W. B. (1968-1991). *The cambridge history of iran*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Genceli, K. (1963). *Patmutiwn hayots (Ermeni Tarihi)* (Çev: John Andrew Boyle). Central Asiatic Journal, 3 (3). 199-215
- Gervers, M., and James, M. P. (2001). *Tolerance and intolerance: Social conflict in the age of the crusades*. New York: Syracuse University Press.
- Gervers, M. and Ramzi, J. (1990). *Conversion and contunity: indigenous Christian communities in islamic lands, eighth to eighteenth centuries* Toronto: Pontifical Institute of Medieval Studies
- Giovanni, C. (1951). *The story of the mongols whom we call the tartars*. London: George Routledge and Sons Ltd.
- Gördeğir, E. (2019). Olcaytu han'ın gilân seferi (1306-1307). *Tarih ve Gelecek Dergisi* 5/2, 335-343
- Gördeğir, E. (2021). *Olcaytu han ve zamanı (1304-1316)*. Ankara: İKSAD
- Grigor of Akner. (1949). History of the nation of archers (The Mongols). Çev: Robert P. Blake, Richard N. Frye. *HJAS*, 12 (3/4), 269-399.
- Grousset, R. (1970). *The empire of the steppes: A history of central asia* (çev.: Naomi Walford). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Halperin, C. J. (1985). *Russia and the golden horde: The mongol impact on medieval russian history*. Bloomington: Indiana University.
- Hartmann, M. (1925). *Zur geschichte des islam in china*. Leipzig.

- Hatunoğlu,N. (2011). *Türkistanda son Türk devleti: Buhara Emirliği ve Alim Han*. İstanbul:Ötüken Yayınları
- Hovannisian, R. (1997). *The armenians and the mongols in the 13th and 14th centuries*. New York: St. Martin's Press.
- Howorth,H (2020). *History of the Mongols*, Cambridge: University Press
- Jackson, P. (1990). *Hülegü han and the conquest of iraq (1251-1258)*. Leiden: Brill.
- Jackson, P. (2017). *The mongols and the islamic world: From conquest to conversion*. London: Yale University Press.
- Julian, F. (2007). *Report on the mongols* (Çev.: J.A.Boyle). London: Routledge.
- Kaşani, A. (1348). *Tarih-i Olcaytu* (nşr. Mehin Hembei). Tahran
- Kaya, A. (2013). İlhanlıların anadolu türkmen beylerine karşı politikası. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6 (3), ss.293-327
- Khazanov,V (1994). *Nomads and the Outside World*.(Çev: Julia Crookenden) London:The University of Wisconsin Press
- Kınlı,O. (2006) *Osmanlı'da modernleşme ve diplomasi*, İstanbul İmge Kitabevi Yayınları
- Lane, G. (2003). *Early mongol rule in the thirteen century iran: A persian renaissance*. New York: Routledge Curzon.
- Lupprian, K.-E. (1981). *Die beziehungen der päpste zu islamischen und mongolischen herrschern im 13. Jahrhundert anhand ihres briefwechsels*. Vatikan: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- May, T. (2018). *The mongol empire*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- McLynn, F. (2011). *Moğollar ve batı: 1221-1410*. New York: Routledge.
- Meyvaert, P. (1980). *An unknown letter of hulagu, il-khan of persia, to king louis IX of france*. Viator, 245-260.
- Minorsky, V. (1978). *The turks, iran and the caucasus in the middle ages*. London: Variorum.
-(1986) *Moğolların gizli tarihi*. (Çev: Ahmet Temir). Ankara :T.T.K
- Morgan, D. (1986). *The mongols*. Oxford: Blackwell.
- Morris,R. (2012) *The Mongols: A Very Short Introduction*. Oxford:Oxford University Press
- Mostaert, A., and Cleaves, F. W. (1962). *Les lettres de 1289 et 1305 des ilkhan arğun et öljeitü à philippe le bel*. Harvard: Harvard University Press.
- Nüveyri. (2004). *Nihâyetü'l-ereb fi fînûni'l-edeb* (Thk. Dr. Necip Mustafa Fevvaz, Dr. Hikmet Keşli Fevvaz), Beyrut, 63, 1-31
- Orbelian, S. (1859). *Histoire de la famille et de la province des sunik*, Paris: E.Thunot
- Pelliot, P (1963). *Notes on Marco Polo*, Paris: Imprimerie Nationale
- Peter, J. (1978). The dissolution of the mongol empire. *Central Asiatic Journal*, 22 (2), 186-244.

- Reşidüddin, F. (2013). *Câmiu't-tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. Prof. Dr. İsmail Aka, Prof. Dr. Mehmet Ersan ve Dr. Ahmad Hesamipour Khelejeni). Ankara: TTK .
- Safedi. (1998). *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr*, (Thk. Ali Ebû Zeyd, Mahmûd Salim Muhammed, Nebil Ebû Amse, Muhammed Mev'ıd), 1-6. Dımaşk.
- Samuelian, T. J., and Michael, E. S. (1984). *Medieval armenian culture*. Chico: CA:Scholars Press.
- Saunders, J. J. (1971). *The history of the mongol conquests*. New York: Barnesand Noble Publishers.
- Spuler, B. (2011). *İran moğolları siyaset, idare ve kültür ilhanlılar devri, 1220-1350*. (K. Cemal , Çev.) Ankara: TTK.
- Stewart, A. D. (2011). *The armenian kingdom and the mamluks war and diplomacy during the reigns of het 'um II (1289-1307)*. Köln.
- Sümer, F. (1963). Çukurova tarihine dair araştırmalar (Fetihten XVI.Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 1-98.
- Tisserant, E. (1946). *Une lettre en latin inédite de l'Ilkhan de perse бага addressée en 1268 au pape clement IV*. Paris: Le Museon 59
- Umran, M. S. (tarihsiz). *El-muğûl ve evrubâ, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi 'a*.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1967). Emir çoban soldoz ve timurtaş. *Bellekten*, 31 (1), 601-646.
- Vardan, A. (1989). *The historical compilation (Çev: Robert W. Thomson)*. Washington: D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Vasary, I. (2004). Iranian elites and the mongol empire: Crisis and Consolidation under Uljaytu (1303-1316). *The International Journal of Middle East Studies*, 36 (1), 3-19.
- Vassaf. (1853). *Tajzīat al-amşār wa tazjīat al-a'şār* (ed. J. von Hammer-Purgstall). Bombay
- Vassaf. (1994). *Tahrîr-i târîh-i vassaf*, (Yay. Abdü'l-Muhammed Ayetî). Tahran.
- Vernadsky,G (2007) *Moğollar ve Ruslar* (Çev:Eşref Bengi Özbilen) İstanbul:Selenge Yayınları

